

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

Paperittoman uhrin Skylla ja Kharybdis

Tutkimus turvallisen ilmoittamisen järjestelmän tarpeesta Suomessa ja paperittomien suhtautumisesta eri järjestelmiin

Rikollisuus, kontrolli ja valta

Pro gradu -tutkimus

Laatija:

Nea Peltoniemi

24.10.2023

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Oikeussosiologia

Tekijä: Nea Peltoniemi

Otsikko: Paperittoman uhrin Skylla ja Kharybdis – Tutkimus turvallisen ilmoittamisen järjestelmän tarpeesta Suomessa ja paperittomien suhtautumisesta eri järjestelmiin

Ohjaajat: Anne Alvesalo-Kuusi ja Elsa Saarikkomäki

Sivumäärä: 86 sivua + 10 liitesivua

Päivämäärä: 24.10.2023

Tutkin tässä oikeussosiologisessa pro gradu -tutkielmassa sitä, tulisiko Suomessa säätää turvallisen ilmoittamisen järjestelmästä ja minkälainen järjestelmä tulisi kehittää. Turvallisen ilmoittamisen järjestelmällä tarkoitan järjestelmää, jonka puitteissa paperittomat voivat ilmoittaa poliisille kriminalisoidusta väkivallasta ilman pelkoa siitä, että ilmoitus johtaa heidän poistamiseensa maasta. Näihin järjestelmiin lukeutuvat uhrin oleskelun laillistamiseen perustuvat järjestelmät sekä niin kutsutut palomuurijärjestelmät. Tällaisia järjestelmiä on olemassa Pohjois-Amerikassa ja useissa Euroopan valtioissa, minkä lisäksi sisäministeriö on pääministeri Marinin hallituskaudella (2019–2023) tilannut esiselvityksen turvallisen ilmoittamisen järjestelmien soveltuvuudesta Suomeen.

Tutkimuksen teoreettisessa osassa selvitan järjestelmän tarvetta analysoimalla kriminalisoidun väkivallan paperittoman uhrin oikeuksia Suomessa sekä näitä vastaavia valtion velvollisuuksia. Peilaan oikeuksia tutkimuskirjallisuudessa havaittuihin oikeuksien toteutumisen käytännön esteisiin. Tulen siihen tulokseen, että paperittomilla on Suomen kansalaisia vastaava oikeus suojeluun kriminalisoidulta väkivallalta sekä tehokkaiisiin oikeussuojakeinoihin. Näiden oikeuksien toteutumiselle käytännössä on kuitenkin olemassa useita esteitä, joista merkittävimpiä on se, että uhrin jättävät ilmoittamatta väkivallasta viranomaisten kanssa asiointiin liittyvän maasta poistamisen riskin vuoksi. Tähän riskiin voidaan puuttua turvallisen ilmoittamisen järjestelmillä.

Tutkimuksen empiirisessä osassa selvitan täysi-ikäisten Etelä-Suomessa asuvien paperittomien ihmisten näkemyksiä erilaisista turvallisen ilmoittamisen järjestelmistä vignette-metodiin pohjautuvalla, hypoteettisista skenaarioista rakentuvalla kyselyllä, ja analysoin kerättyä aineistoa määrällisesti kuvailevin menetelmin sekä ristiintaulukoinnein. Tutkimukseeni osallistui ainoastaan miehiä. Tulokseni indikoivat, että paperittomat järjestöjen palvelujen piirissä olevat miehet ilmoittaisivat poliisille kriminalisoidusta ihmistenvälisestä fyysisestä väkivallasta nykyistä useammin, jos käytössä olisi jatkuvaan oleskelulupa perustuva turvallisen ilmoittamisen järjestelmä. Lisäksi he ilmoittaisivat väkivallasta tällaisen järjestelmän puitteissa useammin kuin jos käytössä olisi pelkästään palomuurin perustuva järjestelmä.

Johtopäätökseni on, että Suomessa tulisi paperittomien uhrien oikeuksien toteuttamisen edistämiseksi säätää oleskelulupa perustuvasta turvallisen ilmoittamisen järjestelmästä, joka mahdollistaa myös uhrin maassa oleskelun pysyvän laillistamisen. Oleskelulupa perustuvaa järjestelmää tulisi myös kansainvälisen tutkimuksen perusteella täydentää palomuurijärjestelmällä. Järjestelmästä säätämättä jättäminen vaikuttaa olevan ristiriidassa valtion EIS:sta johtuvien velvollisuuksien kanssa sekä täyttävän kriittisen kriminologian määritelmän valtion rikollisesta laiminlyönnistä. Suosittelen viimeksi mainituista kuitenkin jatkotutkimusta, kuten myös muista järjestelmään liittyvistä aiheista.

Avainsanat: paperittomat, kriminalisoitu väkivalta, poliisi, uhrin, maahanmuuttopolitiikka

Sisällys

LÄHTEET.....	IV
LYHENTEET.....	XII
KIITOKSET	XIII
1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUKSEN AJATUSPOHJA	6
2.1 KESKEISET KÄSITTEET	6
2.2 PAPERITTOMAN KRIMINALISOIDUN VÄKIVALLAN UHRIN OIKEUDET JA NIITÄ VASTAAVAT VALTION VELVOLLISUUDET	11
2.3 MAASTA POISTAMISEN RISKI JA MUITA OIKEUKSIEN TOTEUTUMISEN ESTEITÄ	21
2.4 OIKEUKSIEN TOTEUTUMATTA JÄÄMISEN MERKITYS JA POTENTIALAISIA RATKAISUJA	33
3 TURVALLISEN ILMOITTAMISEN JÄRJESTELMÄN ERI MALLIT	43
3.1 JATKUVA OLESKELULUPA OLESKELUN PYSYVÄN LAILLISTAMISEN VÄYLÄNÄ	43
3.2 TILAPÄINEN OLESKELULUPA RIKOSPROSESSIN AJAKSI	45
3.3 ÄLÄ KYSY -JÄRJESTELMÄ.....	47
3.4 ÄLÄ KERRO -JÄRJESTELMÄ	49
3.5 ÄLÄ PANE TÄYTÄNTÖÖN -JÄRJESTELMÄ.....	50
3.6 MUITA KEINOJA ILMOITTAMISEN KYNNYKSEN MADALTAMISEKSI.....	52
4 EMPIIRISEN OSAN TUTKIMUSASETELMA	54
4.1 AINEISTO	54
4.2 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA METODIT	57
4.2.1 Kyselyn menetelmät	57
4.2.2 Tutkimuskysymykset ja analyysimenetelmät	59
4.3 EETTISET NÄKÖKOHDAT	61
5 EMPIIRISEN TUTKIMUKSEN TULOKSET	64
5.1 NYKYJÄRJESTELMÄN VERTAAMINEN TURVALLISEN ILMOITTAMISEN JÄRJESTELMIIN	64
5.2 TURVALLISEN ILMOITTAMISEN JÄRJESTELMIEN KESKINÄINEN VERTAILU	67
6 LOPUKSI	70
6.1 YHTEENVETO	70
6.2 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS SEKÄ RAJOITUKSET	73
6.3 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	77
6.4 KESKUSTELUA	81
LIITTEET	87
LIITE 1 KYSELYLOMAKE (SUOMENKIELINEN VERSIO)	87
LIITE 2 TUTKIMUSTIEDOTE (SUOMENKIELINEN VERSIO).....	96

Lähteet

Kirjallisuus

- Abji, Salina, Punishing Survivors and Criminalizing Survivorship: A Feminist Intersectional Approach to Migrant Justice in the Crimmigration System. *Studies in social justice* 14 (1) 2020, s.67–89.
- Aer, Janne, *Ulkomaalaisoikeuden perusteet*. Alma Talent Verkkokirjahylly, 2016.
- Alvesalo, Anne – Ervasti, Kaijus, *Oikeus yhteiskunnassa – näkökulmia oikeussosiologiaan*. Edita 2006.
- Artzmüller, Christiane – Steiner, Peter M., Experimental Vignette Studies in Survey Research. *Methodology* 6 (3) 2010, s. 128–138.
- Barak, Gregg, Crime, criminology and human rights: Towards an understanding of state criminality. *The Journal of Human Justice* 2 (1) 1990, s. 11–28.
- Becerra, David – Wagaman, M Alex – Androff, David – Messing, Jill – Castillo, Jason, Policing immigrants: Fear of deportations and perceptions of law enforcement and criminal justice. *Journal of social work* 17 (6) 2017, s. 715–731.
- Bhatia, Monish, The Permission to be Cruel: Street-Level Bureaucrats and Harms Against People Seeking Asylum. *Critical criminology (Richmond, B.C.)* 28 (2) 2020, s. 277–292.
- Blake, Nicholas, Developments in the Case Law of the European Court of Human Rights, s. 432–451 teoksessa Bogusz, Barbara – Cholewinski, Ryszard – Cygan, Adam – Szyszczak, Erika (toim.), *Irregular Migration and Human Rights: Theoretical, European and International Perspectives*. Brill, 2004.
- Boateng, Francis D., Crime Reporting Behavior: Do Attitudes Toward the Police Matter? *Journal of interpersonal violence* 33 (18) 2018, s. 2891–2916.
- Bogusz, Barbara – Cholewinski, Ryszard – Cygan, Adam – Szyszczak, Erika (toim.), *Irregular Migration and Human Rights: Theoretical, European and International Perspectives*. Brill, 2004.
- Bowles, Roger – Garcia Reyes, Maria – Garoupa, Nuno, Crime Reporting Decisions and the Costs of Crime. *European journal on criminal policy and research* 15 (4) 2009, s. 365–377.
- Capuano, Romolo Giovanni, *Immigrants as Victims of Ordinary Crime in Caserta and Naples: An Exploratory Study*. Väitöskirja, Università Cattolica del sacro Cuore Milano 2010. Saatavilla: https://tesionline.unicatt.it/bitstream/10280/961/3/tesiphd_completa_capuano.pdf. (Luettu 14.9.2023).
- Carens, Joseph H., The Rights of Irregular Migrants. *Ethics & international affairs* 22 (2) 2008, s.163–186.
- Caulfield, Susan L. – Wonders, Nancy A., *Personal AND Political: Violence Against Women and the Role of the State*, s. 79–100 teoksessa Tunnell, Kenneth D., *Political Crime in Contemporary America – A Critical Approach*. Garland Publishing 1993.
- Comino, Stefano – Mastrobuoni, Giovanni – Nicolò, Antonio, Silence of the Innocents: Undocumented Immigrants’ Underreporting of Crime and their Victimization. *Journal of policy analysis and management* 39 (4) 2020, s. 1214–1245.
- Cohn, Amy M. – Zinzow, Heidi M. – Resnick, Heidi S. – Kilpatrick, Dean G., Correlates of Reasons for Not Reporting Rape to Police: Results From a National Telephone Household Probability Sample of Women With Forcible or

- Drug-or-Alcohol Facilitated/Incapacitated Rape. *Journal of interpersonal violence* 28 (3) 2013, s. 455–473.
- Crépeau, Francois – Hastie, Bethany, The Case for 'Firewall' Protections for Irregular Migrants. *European journal of migration and law* 17 (2-3) 2015, s.157–183.
- Delvino, Nicola, Safe Reporting of Crime for Victims and Witnesses with Irregular Migration Status in the United States. COMPAS: University of Oxford 2019. Saatavilla: <https://www.compas.ox.ac.uk/2019/safe-reporting-of-crime-for-victims-and-witnesses-with-irregular-migration-status-in-the-united-states/> (Luettu 1.10.2022).
- Dembour, Marie-Benedicte – Kelly, Tobias, Introduction, s. 1-22 teoksessa Dembour, Marie-Benedicte – Kelly, Tobias (toim.) *Are human rights for migrants? Critical reflections on the status of irregular migrants in Europe and the United States*. Taylor & Francis Group, 2011.
- Dhingra, Reva – Kilborn, Mitchell – Woldemikael, Olivia, Immigration Policies and Access to the Justice System: The Effect of Enforcement Escalations on Undocumented Immigrants and Their Communities. *Political behavior*, 44 (3) 2022, s.1359-1387.
- Düvell, Franck – Triandafyllidou, Anna – Vollmer, Bastian, Ethical issues in irregular migration research in Europe: Ethical Issues in Irregular Migration Research. *Population space and place* 16 (3) 2010, s. 227–239.
- Epstein, Lee – Andrew D. Martin, Quantitative Approaches to Empirical Legal Research, teoksessa Cane, Peter – Kritzer, Herbert M. (toim), *The Oxford Handbook of Empirical Legal Research*. Oxford Academic 2010, verkkoversio päivitetty 2012. Saatavilla: <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1093/oxfordhb/9780199542475.013.0038>. (Luettu 5.7.2023).
- Eskola, Jari, Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta, s. 185–206 teoksessa Valli, Raine – Aaltola, Juhani (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. 4. uudistettu painos, PS-kustannus, 2015.
- Euroopan muuttoliikeverkosto (EMN), Responses to long-term irregularly staying migrants: practices and challenges in EU Member States and Norway – National contribution from Finland 2020.
- Euroopan perusoikeusvirasto (Epean Union Agency for Fundamental Rights, FRA), Criminalisation of migrants in an irregular situation and of persons engaging with them. 2014. Saatavilla: <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/criminalisation-migrants-irregular-situation-and-persons-engaging-them>. (Luettu 7.2.2023).
- Fohring Stephanie, Putting a face on the dark figure: Describing victims who don't report crime. *Temida* 17 (4) 2014, s. 3–18.
- Friedrichs, David O., *Trusted criminals: white collar crime in contemporary society*. 4. painos. Belmont: Wadsworth, 2010.
- Galtung, Johan, Violence, peace and peace research. *Journal of Peace Research*, 6 (3) 1969, s. 167–191.
- Gardner, Karl, Rethinking sanctuary cities in Canada: reflecting on a decade of municipal accesswithout fear policies. *Citizenship studies*, 27 (1) 2023, s.1–18.
- González Beifuss, Markus, Safe Reporting of Crime for Victims and Witnesses with Irregular Migration Status in Spain. COMPAS: University of Oxford 2019.

- Saatavilla: <https://www.compas.ox.ac.uk/wp-content/uploads/SR19-Spain-country-report.pdf>. (Luettu 1.10.2022).
- Grant, Stefanie, The recognition of migrants' rights within the UN human rights system: The first 60 years, s. 25–47 teoksessa Dembour, Marie-Benedicte – Kelly, Tobias (ed.), *Are human rights for migrants? Critical reflections on the status of irregular migrants in Europe and the United States*. Taylor & Francis Group, 2011. (Grant 2011a)
- Grant, Stefanie, Irregular migration and frontier deaths: Acknowledging a right to identity, s. 48–70 teoksessa Dembour, Marie-Benedicte – Kelly, Tobias (toim.), *Are human rights for migrants? : critical reflections on the status of irregular migrants in Europe and the United States*. Taylor & Francis Group, 2011. (Grant 2011b)
- Green, Penny, Disaster by Design: Corruption, Construction and Catastrophe. *British journal of criminology* 45 (4) 2005, s. 528–546.
- Green, Penny – Grewcock, Mike, The War against Illegal Immigration: State Crime and the Construction of a European Identity. *Current issues in criminal justice* 14 (1) 2002, s. 87–101.
- Gutierrez, Carmen M. – Kirk, David S., Silence Speaks: The Relationship between Immigration and the Underreporting of Crime. *Crime and delinquency*, 2017, 63 (8) 2017, s. 926–950.
- Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka, *Perusoikeudet*. Alma Talent Verkkokirjahyllyn päivittyvä teos (ISBN 978-952-14-2366-6).
- Hipolito, Joey, Illegal Aliens or Deserving Victims? The Ambivalent Implementation of the U Visa Program. *Asian American Law Journal* 17 (1) 2010, s. 153–180.
- Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu, *Ihmisoikeudet – Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön*. Alma 2017.
- Honkatukia, Päivi, *Uurit rikosprosessissa – Haavoittuvuus, palvelut ja kohtelu. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia* 252. Hakapaino 2011.
- James, Poppy – Mayblin, Lucy, *Factors influencing asylum destination choice: A review of the evidence*. University of Sheffield 2016.
- Jauhiainen, Jussi S. – Gadd, Katri – Jokela, Justus, *Paperittomat Suomessa* 2017. Turun yliopiston Maantieteen ja geologian laitos, 2018.
- Jauhiainen, Jussi S. – Tedeschi, Miriam, *Katsauksia – Översikter Paperittomien maahanmuuttajien muuttoliike Suomeen, Suomessa ja Suomesta*. Terra 133 (4) 2021, s.203–216.
- Jones, Reece, *Violent Borders: Refugees and the Right to Move*. Verso, 2016.
- Kaufmann, David – Räss, Nora – Strebel, Dominique – Sager, Fritz, *Sanctuary Cities in Europe? A Policy Survey of Urban Policies in Support of Irregular Migrants*. *British journal of political science* 52 (4) 2022, s. 1954–1963.
- Kauzlarich, David – Mullins, Christopher – Matthews, Rick, A complicity continuum of state crime. *Contemporary justice review* 6 (3) 2003, s. 241–254.
- Keiski, Riitta – Hämäläinen, Kati – Karhunen, Matti – Löfström, Erika – Näreaho, Susanna – Varantola, Krista – Spoof, Sanna-Kaisa – Tarkiainen, Terhi – Kaila, Eero – Aittasalo, Minna, *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa* 2023. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023.
- Kittrie, Orde F, Federalism, deportation, and crime victims afraid to call the police. *Iowa Law Review* 91 (5) 2006, s.1449–1508.

- Koistinen, Petri, Johdatus tilastolliseen päättelyyn. Helsingin yliopiston Matematiikan ja tilastotieteen laitos 2013.
- Koltto, Ilari (toim.), Rikollisuustilanne 2021, Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia 52/2022.
- Koltto, I. A. – Näsi, M., Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteena 2021: Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia. Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsauksia 51/2022.
- Kuusio, Hannamaria – Nykänen, Eeva – Keskimäki, Ilmo, Paperittomien oikeudet terveyspalveluihin Suomessa, Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 54 (3) 2017.
- Leppälä, Jussi – Rantala, Kati, Perheen sisäinen lähestymiskielto: Oikeudellisia ongelmakohtia. Oikeus 37 (3) 2008, s. 294–321.
- Leskinen, Minni, De lege ferenda -tutkimuksesta metodina ja tieteenä. Lakimies 7–8/2022, s. 1158–1185.
- Linna, Tuula, Ulosottorealisoinnista de lege ferenda. Väitöskirjatutkimus, Turun yliopisto 1987.
- Lundell, Susanna, Victims of Crime Implementation Analysis of Rights in Europe. VOCIARE National Report Finland, 2019.
- Martínez-Schuldt, Ricardo D. – Martínez, Daniel E., Immigrant Sanctuary Policies and Crime-Reporting Behavior: A Multilevel Analysis of Reports of Crime Victimization to Law Enforcement, 1980 to 2004. American Sociological Review 86 (1) 2021, s. 154–185.
- Metsämuuronen, Jari, Mittarin rakentaminen ja testiteorian perusteet. Jaabes OÜ, 2000.
- Metsämuuronen, Jari, Pienten aineistojen analyysi: Parametrittomien menetelmien perusteet ihmistieteissä. Gummerus Kirjapaino Oy, 2004.
- Mikkola, Sirkka, Paperittomuutta voi vähentää vain tietoa ja tukea tarjoamalla. Janus (Jyväskylä, Finland), 2019, 27 (1) 2019, s.79–87.
- Myhrvold, Trine – Småstuen, Milada C., Undocumented migrants' life situations: An exploratory analysis of quality of life and living conditions in a sample of undocumented migrants living in Norway. Journal of clinical nursing 28 (11–12) 2019, s. 2073–2087.
- Nieminen, Elina, Maassa luvattomasti oleskelevien haavoittuvuus Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä. Oikeus 2/2019, s.127–147.
- Nordling, Vanna – Persdotter, Maria, Bordering through destitution: the case of social assistance to irregularised migrants in Malmö, Sweden. Nordic social work research 11 (2) 2021, s. 155–168.
- Nykänen, Eeva, Ulkomaalaisten oikeus sosiaali- ja terveyspalveluihin, s. 587–616 teoksessa Kallio, Heikki – Kotkas, Toomas – Palander, Jaana (toim.), Ulkomaalaisoikeus. Alma Talent Verkkokirjahylly, 2018.
- Näsi, Matti, Kyselyaineistoon pohjaava tutkimushanke ja sen toteuttaminen, s. 335–346 teoksessa Nieminen, Kati – Lähteenmäki, Noora (toim.), Empiirinen oikeustutkimus. Gaudeamus, 2021.
- Peltoniemi, Nea, Esiselvitys turvallisen ilmoittamisen järjestelmän kehittämisestä Suomeen – Sisäministeriön Palomuuuri-hankkeen tietotarpeita varten. Sisäministeriön julkaisusarja 2023:7.
- Pirjatanniemi, Elina – Alvesalo-Kuusi, Anne – Helminen, Maija – Lepola, Outi – Lilja, Inka – Vainio, Kristiina, Ulkomaalaislain ja sen soveltamiskäytännön muutosten yhteisvaikutukset kansainvälistä suojelua hakeneiden ja saaneiden

- asemaan. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:10.
- Ritter, Alison – Lancaster, Kari – Diprose, Rosalyn, Improving drug policy: The potential of broader democratic participation. *The International journal of drug policy* 55 2018, s. 1–7.
- Robinson, Vaughan – Sergott Jeremy, Understanding the Decision-making of Asylum-Seekers. Home Office Research Study, 2002.
- Rodriguez, Robert M. – Torres, Jesus R. – Sun, Jennifer – Anderson, Erik, Fear of discovery as a deterrent to undocumented Latinx immigrants' reporting of crimes and the effects of political rhetoric. *Academic emergency medicine* 28 (9) 2021, s. 1019–1023.
- Ross, Sheldon M., *Introductory Statistics*. Elsevier 2017, 4. painos.
- Rypi, Anna – Burcar, Veronika – Åkerström, Malin, Refraining from reporting crimes: accounts from young male crime victims with an immigrant background. *Nordic social work research* 9 (2) 2019, s. 131–146.
- Scherrer, Amandine – Kiendl Krišto, Ivana, *The Victims' Rights Directive 2012/29/EU, European Implementation Assessment*. European Parliamentary Research Service, 2017. Saatavilla [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/611022/EPRS_STU\(2017\)611022_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/611022/EPRS_STU(2017)611022_EN.pdf). (Luettu 3.10.2023).
- Scott, Hanna, Survival over safety: Non-reporting of criminalised violence by young migrants excluded from protection. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 48 (19) 2022, s. 4793–4810.
- Sisäministeriö, Laittoman maahantulon ja maassa oleskelun vastainen toimintaohjelma vuosille 2021–2024 – pois varjoyhteiskunnasta. Sisäministeriön julkaisusarja 2021:9.
- Smith – LeVoy, *Guide to the EU Victims' Directive: Advancing Access to Protection, Services and Justice for Undocumented Migrants*. PICUM, Brussels 2015.
- Stanko, Elizabeth A. – Hobdell, Kathy, Assault on Men: Masculinity and Male Victimization. *British Journal of Criminology* 33 (3) 1993, s. 400–415.
- Taverriti, Sara Bianca, *Safe Reporting of Crime for Victims and Witnesses with Irregular Migration Status in Italy*. COMPAS: University of Oxford 2019. Saatavilla: <https://www.compas.ox.ac.uk/wp-content/uploads/SR19-Italy-country-report.pdf>. (Luettu 1.10.2022).
- Tietoarkiston Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvanti/>. (Luettu 2.7.2023).
- Timmerman, Ruben – Leerkes, Arjen – Staring, Richard, *Safe Reporting of Crime for Victims and Witnesses with Irregular Migration Status in the Netherlands*. COMPAS: University of Oxford 2019. Saatavilla: <https://www.compas.ox.ac.uk/wp-content/uploads/SR19-Netherlands-country-report.pdf>. (Luettu 1.10.2022).
- Timmerman, Ruben – Leerkes, Arjen – Staring, Richard – Delvino, Nicola, 'Free In, Free Out': Exploring Dutch Firewall Protections for Irregular Migrant Victims of Crime. *European Journal of Migration and Law* 22 (3) 2020, s. 427–455.
- Todorov, Elina, Prioritizing National Interest at the Expense of Narrowing Regular Migrant Mobility and Residence. *Journal of Finnish Studies* 22 (1-2) 2019, s. 194–212.
- Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli, *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi verkkokirja, 2018.

- Töttö, Pertti, Paljonko on paljon? Luvuilla argumentoinnista empiirisessä tutkimuksessa. Vastapaino, 2012.
- Van den Durpel, Anja, Safe Reporting of Crime for Victims and Witnesses with Irregular Migration Status in Belgium. COMPAS: University of Oxford 2019. Saatavilla: <https://www.compas.ox.ac.uk/wp-content/uploads/SR19-Belgium-country-report.pdf>. (Luettu 1.10.2022)
- Vanto, Johanna – Saarikkomäki, Elsa – Alvesalo-Kuusi, Anne – Lepinkäinen, Nea – Pirjatanniemi, Elina – Lavapuro, Juha, Collectivized Discretion: Seeking Explanations for Decreased Asylum Recognition Rates in Finland After Europe's 2015 "Refugee Crisis". *International Migration Review* 56 (3) 2022, s. 754–779.
- Valli, Raine, Numeroiden kautta kuvataan todellisuutta, s. 226–238 teoksessa Valli, Raine – Aaltola, Juhani (toim.), Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-Kustannus, 2015. (Valli 2015a)
- Valli, Raine, Tulkintoja erilaisiin vastauskäyttäytymisiin, s. 239–254 teoksessa Valli, Raine – Aaltola, Juhani (toim.), Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-Kustannus, 2015. (Valli 2015b)
- Vesa, Juho – Kantola, Anu – Binderkrantz, Anne Skorkjær, A Stronghold of Routine Corporatism? The Involvement of Interest Groups in Policy Making in Finland. *Scandinavian political studies* 41 (4) 2018, s. 239–262.
- Voolma, Halliki, "I Must Be Silent Because of Residency": Barriers to Escaping Domestic Violence in the Context of Insecure Immigration Status in England and Sweden. *Violence Against Women* 24 (15) 2018, s. 1830–1850.
- Wong, Tom K., The Effects of Sanctuary Policies on Crime and the Economy, Washington DC: Center for American Progress 2017. Saatavilla: <https://www.americanprogress.org/article/the-effects-of-sanctuary-policies-on-crime-and-the-economy/>. (Luettu 12.8.2023).
- Wong, Tom K. – Kang, S. Deborah – Valdivia, Carolina – Espino, Josefina – Gonzalez, Michelle – Peralta, Elia, How Interior Immigration Enforcement Affects Trust in Law Enforcement. *Perspectives on politics* 19 (2) 2021, s. 357–370.
- Wong, Tom K. – Shklyan, Karina – Isorena, Anna – Peng, Stephanie, The impact of interior immigration enforcement on the day-to-day behaviors of undocumented immigrants. US Immigration Policy Center 2019.
- Zadnik, Elizabeth – Sabina, Chiara – Cuevas, Carlos A., Violence Against Latinas: The Effects of Undocumented Status on Rates of Victimization and Help-Seeking. *Journal of interpersonal violence* 31 (6) 2016, s. 1141–1153.

Virallislähteet

Euroopan Komission Palauttamiskäsikirja. LIITE 1 asiakirjaan Komission suositus palauttamistoimenpiteitä varten laaditusta jäsenvaltioiden toimivaltaisten viranomaisten käyttöön tarkoitettusta yhteisestä "palauttamiskäsikirjasta". Bryssel 2017.

HE 1/1998 vp.

HE 309/1993 vp.

HE 343/2014 vp.

HE 112/2022 vp.

Kansanedustaja Mari Rantasen (ps) puheenvuoro hallituksen esityksen HE 112/2022 vp eduskuntakäsittelyssä, PTK 89/2022/10 vp.

Kuntaliiton lausunto hallituksen esitykseen HE 343/2014 vp, Dnro 4708/90/2014, 11.11.2014.

PeVL 9/2012 vp.

PeVL 73/2014 vp.

PeVL 27/2016 vp.

Poliisin sisäinen ohje ulkomaalaisvalvonnasta, POL-2020-74261, 2022.

Valtioneuvosto, Vahva ja välittävä Suomi. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58.

Sisäministeriön lausunto hallituksen esitykseen HE 343/2014 vp, SMDno-2014-2539, 11.11.2014.

Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisjärjestön yleinen kommentti nro 31 (UNHCR General Comment 31).

Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokouksen 72. istunto, asia 73 (b), Report of the Special Rapporteur on the Human Rights of Migrants (A/72/173) 2017.

Saatavilla verkossa: [https://documents-dds-](https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N17/220/93/PDF/N1722093.pdf?OpenElement)

[ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N17/220/93/PDF/N1722093.pdf?OpenElement](https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N17/220/93/PDF/N1722093.pdf?OpenElement) (Luettu 20.12.2022)

Ruotsin hallituksen esitys Prop 2003/03:35.

Ruotsin ulkomaalaislaki Utlänningslag (2005:716).

Osan virallislähteitä hakemiseen on käytetty Turun yliopiston Lakitutka-infrastruktuuria (lakitutka.fi).

Internetlähteet

ACLU (American Civil Liberties Union), Freezing Out Justice: How immigration arrests at courthouses are undermining the justice system. 2018. Saatavilla: <https://www.aclu.org/wp-content/uploads/legal-documents/rep18-icecourthouse-combined-rel01.pdf>. (Luettu 6.3.2023).

KvaliMOTV Avoin kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien tutkimusympäristö. Saatavilla: <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/index.html>. (Luettu 8.6.2023).

Rikosuhripäivystys 2018, Rikosuhripäivystyksen lausunto poliisin ennalta estävän toiminnan strategiasta 2018–2023. <https://www.riku.fi/lausunto-poliisin-ennalta-estavan-toiminnan-strategiasta-2018-2023/>. (Luettu 16.11.2022).

Tilastokeskus: Väestö 31.12.2021.

https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaerak/statfin_vaerak_pxxt_11rb.px/table/tableViewLayout1/. (Luettu 11.9.2023).

WHO, The VPA Approach. <https://www.who.int/groups/violence-prevention-alliance/approach>. (Luettu 6.10.2023).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeustapaukset

Päätös 1.9.2009, Molie v. Romania, hakemus numero 13754/02 (saatavilla ranskankielisenä).

Tuomio 9.10.1979, Airey v. Irlanti, hakemus numero 6289/73.

Tuomio 16.9.1996, Akdivar ja muut v. Turkki, hakemus numero 21893/93.

Tuomio 2.5.1997, D v. Yhdistynyt kuningaskunta, hakemus numero 30240/96.

Tuomio 19.2.1998, Kaya v. Turkki, hakemus numero 22729/93.

Tuomio 18.6.2002, Orhan v. Turkki, hakemus numero 25656/94.

Tuomio 26.7.2005, Siliadin v. Ranska, hakemus numero 73316/01.

Tuomio 9.11.2006, Luluyev ja muut v. Venäjä, hakemus numero 69480/01.

Tuomio 18.1.2007, Chitayev v. Venäjä, hakemus numero 59334/00.

Tuomio 11.1.2011, Berü v. Turkki, hakemus numero 47304/07 (saatavilla ranskankielisenä).

Lyhenteet

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms 1950)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
ETL	Esitutkintalaki (22.7.2011/805)
OK	Oikeudenkäymiskaari (1.1.1734/4)
PL	Perustuslaki (11.6.1999/731)
RL	Rikoslaki (19.12.1889/39)
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (11.7.1997/689)
UIKL	Ulkomaalaislaki (30.4.2004/301)
YK	Yhdistyneet kansakunnat
WHO	Maailman terveysjärjestö (World Health Organization)
Vastaanottolaki	Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (17.6.2011/746)

Kiitokset

Ensinnäkin haluan kiittää lämpimästi kyselytutkimukseni vastaajia, joita ilman tämän tutkimuksen tekeminen ei olisi ollut mahdollista.

Kiitokset myös yhteistyöjärjestöille, joiden apu osallistujien tavoittamisessa ja kohtaamisessa oli korvaamattoman arvokasta.

Haluan myös kiittää Anne Alvesalo-Kuusta ja Elsa Saarikkomäkeä opinnäytetyöni ohjaamisesta sekä kaikesta muusta mentoroinnista matkan varrella. Kiitos myös Oona Alitalolle vertaistuesta ja työn kommentoinnista.

Erityinen kiitos Istille, joka on kaikkein tärkein tukeni ja turvasatamani.

Tutkimus on tehty SILE-hankkeen puitteissa (hiljaisettoimijat.fi). Kiitokset konsortion jäsenille, jotka ovat monin tavoin sparranneet minua tutkimuksen tekemisessä. Hanke on strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittama (päättönumerot 335442 ja 335654).

1 Johdanto

I do not want to end up in a situation that ends up with the police, can't risk my life ... You will ruin your whole life ... just because someone has committed a crime against you, [because] you dare to complain. [When you have a permanent residence permit], then you have more chances to complain. Maybe you end up in jail even if you didn't commit the crime, or pay a fine, but you will not be deported. Deportation is the same as the death penalty ... ¹

Lainaus yllä ilmentää kriminalisoidusta väkivallasta ilmoittamisen hyvin korkeaa kynnystä epävarmassa tilanteessa oleville ulkomaalaisille. Näistä epävarmassa tilanteessa olevista ulkomaalaisista paperittomat² ovat erityisen heikossa asemassa. Paperittomien elämänlaatu on kohdemaissa tutkitusti hyvin heikko³ ja Suomessa paperittomuus itsessään on kriminalisoitu (UlkL 185 §).⁴ Tästä huolimatta moni valitsee mieluummin jäädä kohdemaahan paperittomana kuin palata lähtömaahansa.⁵ Alussa siteeratun nuoren tavoin paperittomat ovat esimerkiksi Myhrvoldin ja Småstuenin haastattelussa kertoneet näkevänsä lähtömaahansa paluun johtavan suoraan kärsimykseen ja kuolemaan.⁶ Paluuta lähtömaahan näin suurena riskinä pitävillä paperittomilla ihmisillä on luonnollisesti hyvin korkea kynnys asioida viranomaisen luona, mikäli tämä voi johtaa maasta poistamiseen. Valintatilanne on kohtuuton ja vaihtoehdot vaarallisia – kuin myyttiset Skylla ja Kharybdis Odysseukselle.

Suomessa maasta poistamisen riski on paperittomalle kriminalisoidun väkivallan uhrille erittäin konkreettinen, jos uhri päättää ilmoittaa väkivallasta poliisille. Nykyisessä

¹ Lainaus on peräisin Scottin haastattelemalta epävarmassa asemassa olevalta ulkomaalaiselta pahoinpitelyn uhrilta. Henkilö oli saapunut Ruotsiin turvapaikanhakijana ja oleskeli maassa haastattelun aikana opiskelijan oleskeluluvalla. Uhri ei uskaltanut ilmoittaa poliisille kokemastaan väkivallasta, koska pelkäsi maasta poistamista, jota vertasi kuolemantuomioon. Scott 2022, s. 4800–4802.

² Tässä tutkimuksessa kutsun paperittomiksi sellaisia ihmisiä, joiden maassa oleskelu on määritelty laittomaksi. Avaan käsitettä ja paperittomuuteen johtavia tilanteita tarkemmin alaluvussa 2.1.

³ Myhrvold – Småstuen 2019, s. 2078–2085.

⁴ Orpon hallituksen hallitusohjelman mukaan tarkoituksena on myös selvittää paperittomuuden rangaistuksen koventamista sakosta vankeusrangaistukseen. Valtioneuvosto 2023, s. 200.

⁵ Esimerkiksi Jauhiaisen ja Tedeschin kyselytutkimukseen osallistuneista Suomessa asuvista paperittomista 78 % raportoi, että ei varmasti halua palata lähtömaahansa. Jauhiainen – Tedeschi 2021, s. 212.

⁶ Myhrvold – Småstuen 2019, s. 2080–2081.

järjestelmässä paperittoman uhrin ilmoittaessa kriminalisoidusta väkivallasta poliisille epäilty rikos pääsääntöisesti tutkitaan, mutta tutkinnan tai mahdollisen rikosprosessin päätteeksi poliisilla on velvollisuus poistaa uhri maasta.⁷ Siten paperittomilla on erityisen korkea kynnyks ilmoittaa poliisille joutuessaan kriminalisoidun väkivallan uhriksi. Ilmoittamatta jättämisellä voi olla kauaskantoisia vaikutuksia niin uhreille kuin yhteiskunnalle laajemminkin.

Pohjois-Amerikassa ja useissa Euroopan valtioissa on pyritty ratkaisemaan erilaisilla turvallisen ilmoittamisen järjestelmillä.⁸ Myös Suomessa on selvitetty mahdollisuutta ottaa käyttöön tällainen järjestelmä. Sisäministeriö tilasi Turun yliopistolta esiselvityksen niin kutsuttua Palomuuuri-hanketta varten, jonka tavoitteena oli kartoittaa kansainvälisesti käytettyjä turvallisen ilmoittamisen järjestelmiä sekä selvittää niiden soveltuvuutta Suomeen. Toteutin kyseisen esiselvityksen syksyllä 2022. Esiselvityksessä luokittelin järjestelmät viiteen ryhmään, jotka ovat: 1) pysyvän oleskeluluvan väylän järjestelmä, joka alkaisi jatkuvalla oleskeluluvalla, 2) tilapäisen, esimerkiksi rikosprosessin ajaksi myönnettävän oleskeluluvan järjestelmä, 3) Älä kysy -järjestelmä, 4) Älä kerro -järjestelmä, ja 5) Älä pane täytäntöön -järjestelmä. Näistä kaikkien, paitsi Älä kysy -järjestelmän, käyttöönotto Suomessa edellyttäisi välttämättä lainsäädäntömuutoksia.⁹ Nämä järjestelmät voivat kattaa niin kriminalisoidun väkivallan uhrin kuin todistajankin.¹⁰

Tämä SILE-hankkeen¹¹ puitteissa toteutettava tutkimus on jatkotutkimusta mainitulle esiselvitykselle ja sen tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, tulisiko Suomessa säätää turvallisen ilmoittamisen järjestelmästä ja minkälainen järjestelmä tulisi kehittää. Siten tämä opinnäyte

⁷ Euroopan muuttoliikeverkosto 2020, s. 36, Peltoniemi 2023, s. 16–19.

⁸ Turvallisen ilmoittamisen järjestelmällä tarkoitetaan järjestelmää, jonka puitteissa paperittomat ihmiset voivat ilmoittaa poliisille kriminalisoidusta väkivallasta ilman pelkoa siitä, että ilmoittaminen johtaa maasta poistamiseen. Määritelmästä tarkemmin ks. alaluku 2.1.

⁹ Peltoniemi 2023.

¹⁰ Tässä tutkimuksessa keskityn ainoastaan uhreihin, mutta tämä ei ole kannanotto sen puolesta, että järjestelmä tulisi rajata pelkästään uhreihin.

¹¹ Lisätietoja hankkeesta: hijaisettoimijat.fi. Tämä tutkimus toimii myös SILE-hankkeen kuulemispilottina ja tätä kautta edistää hiljaisten toimijoiden kuulemisen kehittämistä lainvalmistelussa. Kuulemispilottien tavoitteena on selvittää, kuinka hiljaisia ryhmiä voitaisiin kuulla heidän elämäänsä keskeisesti vaikuttavien lakien valmistelussa. Omassa työpaketissani tutkitaan Suomessa oleskelevien ei-kansalaisten kuulemista. Pilotoidun kuulemismenetelmän analysointi ei kuitenkaan kuulu tämän tutkimuksen piiriin, vaan se tehdään toisaalla.

on *de lege ferenda* -tutkimusta¹², joskaan en päädy tarkkoihin politiikkasuosituksiin keinojen valinnan osalta. Paperittomia koskevaa tutkimusta on tehty Suomessa vähän ja se on keskittynyt lähinnä paperittomuuteen ilmiönä tai spesifeihin kysymyksiin, kuten paperittomien haavoittuvuuteen ja sosiaali- ja terveyspalveluihin.¹³ Kansainvälisesti paperittomuuden tutkimus on runsaampaa ja myös turvallisen ilmoittamisen järjestelmiä koskevaa tutkimusta on jonkin verran. Oxfordin yliopiston COMPAS-hanke on tiettävästi laajin aihetta koskeva tutkimus, jossa selvitettiin sitä, minkälaisia turvallisen ilmoittamien järjestelmiä on olemassa Alankomaissa, Belgiassa, Espanjassa, Italiassa ja Yhdysvalloissa.¹⁴

Turvallisen ilmoittamisen järjestelmien tarvetta on perusteltu paperittomien uhrien suojelemisella, yleisen turvallisuuden tarpeilla sekä rikosprosessuaalisilla ja taloudellisilla syillä.¹⁵ Järjestelmien käyttämisessä on siten ollut kyse tasapainon saavuttamisesta näiden tekijöiden sekä maahanmuuttokontrollin välillä. Suomessa tai vastaavassa kontekstissa ei ole kuitenkaan tutkittu, voiko juridinen viitekehys edellyttää tällaisen järjestelmän käyttöä. Tämän selvittämiseksi analysoin luvussa 2 turvallisen ilmoittamisen järjestelmän tarvetta Suomessa teoreettisesti sääntelyn ja tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Perehdyn ensin lainopillisin menetelmin siihen, minkälaisia oikeuksia Suomessa oleskelevalla paperittomalla ihmisellä on, kun hän joutuu kriminalisoidun väkivallan uhriksi. Tämän jälkeen tutkin kirjallisuuskatsauksen keinoin aiemmissa tutkimuksissa havaittuja seikkoja, jotka voivat toimia esteenä näiden oikeuksien toteutumiselle. Lisäksi avaan oikeuksien toteutumatta jäämisen merkitystä eri osapuolille sekä tutkittuun tietoon perustuvia ratkaisuja, joista keskeinen on turvallisen ilmoittamisen järjestelmä. Siten luku 2 muodostaa teoreettisen viitekehysten, johon turvallisen ilmoittamisen järjestelmän kehittäminen Suomessa perustuisi, ja samalla kontekstualisoi tutkimukseni empiiristä osaa. Luvussa 3 jatkan tutkimuksen empiirisen osan kontekstualisointia avaamalla erilaisia vaihtoehtoja Suomeen

¹² Ks. esimerkiksi Linna 1987, s. 9–11, Leskinen 2022.

¹³ Ks. Todorov 2019, Nieminen 2019, Jauhiainen – Gadd – Jokela 2018; Jauhiainen – Tedeschi 2021, Kuusio – Nykänen – Keskimäki 2017, Mikkola 2019.

¹⁴ Hankkeen kotisivut: <https://www.compas.ox.ac.uk/project/safe-reporting-of-crime-for-victims-and-witnesses-with-irregular-migration-status-in-the-usa-and-europe/>. Tutkimuksessa selvitettiin myös jossain määrin yksittäisten järjestelmien toimivuutta. Tämän ohella Yhdysvalloissa ja Euroopassa on tehty yksittäisiä tutkimuksia erilaisista turvallisen ilmoittamisen järjestelmistä, ks. esimerkiksi Hipolito 2010, Kaufmann ja muut 2022, Timmerman ja muut 2020.

¹⁵ Delvino 2019, s. 31–32, Timmerman ja muut 2020, s. 439, Ruotsin hallituksen esitys Prop 2003/03:35, s. 67–69. Palomuurijärjestelmien käytön on myös osoitettu korreloivan matalamman rikollisuusasteen kanssa, ks. Wong 2017.

kehitettävälle turvallisen ilmoittamisen järjestelmälle. Vaihtoehdot perustuvat sisäministeriölle syksyllä 2022 tekemääni esiselvitykseen.

Luvussa 4 kuvailen tutkimukseni empiirisen osan asetelman ja luvussa 5 raportoin sen tulokset. Empiirisen osan tavoitteena on selvittää paperittomien ihmisten omaa suhtautumista esiselvityksessä käsiteltyihin järjestelmävaihtoehtoihin. Turvallisen ilmoittamisen järjestelmien vaikutuksia paperittomien ilmoitusalttiuteen on tutkittu empiirisesti vähän.¹⁶ Vielä vähemmän on tehty empiiristä tutkimusta paperittomien omasta suhtautumisesta järjestelmiin.¹⁷ Olemassa oleva tutkimus ei myöskään ole järjestelmiä vertailevaa, jonka pohjalta voitaisiin päätellä, minkälainen järjestelmä edistäisi ilmoittamista tehokkaimmin. Otan tämän tutkimuksen empiirisellä osalla ensimmäisen askeleen tämän katvealueen tutkimiseen Suomen kontekstissa. Tutkin esiselvityksessä käsiteltyjen turvallisen ilmoittamisen järjestelmien potentiaalia edistää paperittomien ilmoitusalttiutta kriminalisoidusta väkivallasta seuraavien tutkimuskysymysten kautta: 1) *Vaikuttaisiko turvallisen ilmoittamisen järjestelmän käyttöönotto siihen, ilmoittaisivatko paperittomat poliisille, jos he joutuisivat Suomessa kriminalisoidun henkilöiden välisen fyysisen väkivallan uhriksi?* ja 2) *Miten turvallisen ilmoittamisen järjestelmän mallin valinta vaikuttaisi siihen, ilmoittaisivatko paperittomat poliisille, jos he joutuisivat Suomessa kriminalisoidun henkilöiden välisen fyysisen väkivallan uhriksi?*

Vastaan kysymyksiin analysoimalla paperittomille kohdistetulla kyselyllä keräämääni aineistoa määrällisin menetelmin. Tutkimukseni on siis kvantitatiivinen, oikeussosiologinen tutkimus.¹⁸ Tutkimukseni on myös eksploratiivista: sen tarkoitus on nimenomaan olla katvealueen tutkimisen *ensimmäinen askel*, jonka pohjalta voin kartoittaa jatkotutkimuksen mahdollisuuksia ja tarpeita tällä tutkimusalueella. Tavoitteenani on yhtäältä osallistua

¹⁶ Yhdysvalloissa Dhingra, Kilborn ja Woldemikael (2022) sekä Martinez-Schuld ja Martinez (2021) ovat tutkineet yleisellä tasolla palomuurijärjestelmien (ja niiden puuttumisen) vaikutuksia siihen, ilmoittavatko paperittomat kriminalisoidusta väkivallasta poliisille. Näissä tutkimuksissa ei kuitenkaan suoraan tutkittu paperittomia ihmisiä kohderyhmän tutkimuksen vaikeuksien vuoksi, vaan näiden tilalla käytettiin latinalaistaustaista väestöä, johon suurin osa paperittomista Yhdysvalloissa kuuluu.

¹⁷ Tästä poikkeuksena Wong ja muut (2019) ovat tutkineet paperittomille osoitetun kyselytutkimuksen avulla yleisellä tasolla paikallispoliisin ja maahanmuuttoviranomaisten yhteistyön (eli käytännössä palomuurin olemassaolon tai puutteen) vaikutusta siihen, ilmoittaisivatko paperittomat kriminalisoidusta väkivallasta poliisille. Paperittomien näkemyksiä on lisäksi tutkittu turvallisen ilmoittamisen järjestelmiin läheisesti liittyvistä aiheista, kuten syistä jättää ilmoittamatta kriminalisoidusta väkivallasta (ks. esimerkiksi Scott 2022, Bhatia 2020) ja luottamuksesta poliisiin (ks. Wong ja muut 2021).

¹⁸ Alvesalo – Ervasti 2006, s. 23–24.

turvallisen ilmoittamisen järjestelmiä koskevan tutkimuksen kehittämiseen entistä nyansoidumpaan suuntaan, jossa otetaan huomioon myös paperittomien omat näkemykset tutkimusaiheesta. Toisaalta tavoitteenani on myös niin teoreettisella kuin empiiriselläkin analyysilläni kartuttaa tutkimukseen perustuvaa tietopohjaa, jota voidaan hyödyntää lainsäädäntömuutoksissa.¹⁹

Viimeisessä luvussa 6 vedän tutkimukseni tulokset yhteen sekä peilaan tuloksiani aikaisempaan tutkimuskirjallisuuteen. Pohdin myös tutkimuksen luotettavuutta ja rajoituksia sekä esittelen johtopäätökseni.

¹⁹ Tutkimuskirjallisuuden mukaan heikossa asemassa olevien sääntelyn kohteiden näkemykset ovat aliedustettuina tietopohjaisessa päätöksenteossa. Esimerkiksi huumausainepolitiikan osalta Ritter – Lancaster – Diprose 2018, s. 3. Näiden näkemysten huomioon ottaminen jo varhaisessa vaiheessa lainvalmistelua olisi kuitenkin tärkeää, sillä näin voitaisiin ennaltaehkäistä lainsäädännön ei-toivottuja seurauksia. Lainsäädännön ennakoimattomista ja haitallisista vaikutuksista ks. esimerkiksi Leppälä – Rantala 2008, Pirjatanniemi ja muut 2021.

2 Tutkimuksen ajatuspohja

2.1 Keskeiset käsitteet

Tässä alaluvussa määrittelen tutkimuksessa käytetyt keskeiset käsitteet paperiton ihminen, turvallisen ilmoittamisen järjestelmä, oleskelulupaan perustuva järjestelmä, palomuurijärjestelmä, väkivalta, kriminalisoitu väkivalta, sekä valtion rikollisuus.

Paperittoman määritelmän keskiössä ovat ihmiset, joiden oleskelu maassa on sääntelyllä määritelty laittomaksi. Valtion rooli ihmisen paperittomaksi tekemisessä on keskeinen. Esimerkiksi Todorovin mukaan lukuisat ulkomaalaislain (UlkL, 30.4.2004/301) muutokset ja maahanmuuttopolitiikan kiristyksen todennäköisesti tuottavat paperittomuutta Suomessa.²⁰ Ihminen voi päätyä paperittomaksi esimerkiksi kielteisen turvapaikkapäätöksen seurauksena²¹, jäämällä maahan viisumin tai oleskeluluvan umpeutumisen jälkeen²² tai saapumalla maahan ilman siihen vaadittavaa lupaa.²³ Moni Eurooppaan laillisesti saapuneista siirtolaisnaisista on päätenyt paperittomaksi parisuhteen päättymisen myötä, koska heidän oleskelustatuksensa on ollut riippuvainen puolisoista.²⁴ Lisäksi ihminen voi syntyä paperittomana, jos hänen vanhempansa ovat paperittomia. Henkilön maassa oleskelu on myös määritelty laittomaksi silloin, kun hänen oleskelunsa tosiasiallinen luonne ei vastaa sitä perustetta, jolla hänelle on myönnetty oleskeluoikeus. Euroopan komission Palauttamiskäsikirjan mukaan henkilön katsotaan oleskelevan maassa laittomasti myös vapaaehtoista paluuta varten määrätyn ajanjakson aikana.²⁵ Joidenkin määritelmien mukaan paperittomiksi katsotaan myös sellaiset henkilöt, joilla on korkea riski joutua paperittomiksi²⁶,

²⁰ Todorov 2019, s. 205–207.

²¹ Jauhiainen – Tedeschi 2021, s. 205–206. Termi ”kielteisen turvapaikkapäätöksen saanut” voi antaa kuvan ihmisestä, joka ei todellisuudessa tarvitse turvapaikkaa, mikäli lukija uskoo turvapaikkajärjestelmän toimivan hyvin. Näin ei kuitenkaan välttämättä ole, sillä turvapaikan saamiseen vaikuttavat henkilökohtaisten olosuhteiden ohella keskeisesti niin poliittiset päätökset, joiden seurauksena turvapaikkajärjestelmä ei kaikilta osin turvaa ihmisoikeuksia (Pirjatanniemi ja muut 2021), kuin myös turvapaikkapäätösten tekijöiden *kollektiivinen harkintavalta*, jonka käytön muutosten seurauksena pääsy turvapaikkaan on Suomessa rajoittunut lainsäädännön rajoitusten lisäksi (Vanto ja muut 2021). Esimerkiksi Scott puhuu tämän sijaan *ihmisistä, joiden suojelun tarvetta ei ole tunnistettu*. Scott 2022, s. 4794.

²² Jauhiainen – Tedeschi 2021, s. 206–207.

²³ Euroopan muuttoliikeverkosto 2020, s. 5, Jauhiainen – Tedeschi 2021, s. 207.

²⁴ Smith – LeVoy 2015, s. 11.

²⁵ Euroopan komission palauttamiskäsikirja 2017, s. 8.

²⁶ Smith – LeVoy 2015, s. 5

tai paperittoman kaltaisessa tilanteessa olevat henkilöt²⁷. Tässä tutkimuksessa määrittelen ihmisen paperittomaksi silloin, kun hänen oleskelunsa maassa on määritelty laittomaksi, koska tällaisella henkilöllä on todellinen riski joutua poistetuksi maasta kriminalisoidusta väkivallasta ilmoittamisen seurauksena. Määrittelyni on siis hieman kapeampi kuin esimerkiksi terveydenhuollon määritelmä. Suomessa oleskelevien paperittomien lukumäärä on tuntematon ja arviot vaihtelevat suuresti noin 2 000 ja 10 000 henkilön välillä.²⁸

Paperittomista henkilöistä käytetään eri yhteyksissä myös erilaisia termejä. Esimerkiksi Euroopan muuttoliikeverkosto puhuu ”säännösten vastaisesti maassa oleskelevista henkilöistä”, kun taas poliisi ja sisäministeriö puhuvat monissa yhteyksissä ”laittomasti maassa oleskelevista”.²⁹ Englanniksi käytetään termejä *undocumented migrants*³⁰, *irregular migrants*³¹, *irregularized migrants*³², *non-status migrants*³³, *illegal migrants*³⁴ ja *illegalized migrants*³⁵. Tutkimusyhteisössä vältetään yleensä laittomuuteen liittyvää terminologiaa, sillä puhe henkilön laittomuudesta voi vahvistaa heitä koskevaa stigmaa ja heidän kriminalisointiaan.³⁶ Termit *irregularized* ja *illegalized* puolestaan tuovat esiin valtioiden vallan ja roolin ihmisten saattamisessa paperittomaksi; ihminen on paperiton, koska valtio kieltää laillisen maassa oleskelun hänen osaltaan.³⁷ Nähdäkseni käytössä olevista henkilöä kuvaavista termeistä *irregular* sekä *undocumented* ovat neutraaleimpia.³⁸ Näistä

²⁷ Näin esimerkiksi paperittomien terveydenhuollon piirissä.

²⁸ Euroopan muuttoliikeverkosto 2020, s. 20.

²⁹ Esim. Euroopan muuttoliikeverkosto 2020, Poliisin sisäinen ohje ulkomaalaisvalvonnasta 2022, Sisäministeriö 2021.

³⁰ Esim. Myhrvold – Småstuen 2019.

³¹ Esim. Todorov 2019, Bogusz ja muut 2004.

³² Esim. Nordling – Persdotter 2021.

³³ Esim. Gardner 2023.

³⁴ Ks. esim. Green – Grewcock 2002, joskin nämä kirjoittajat etäännyttävät itsensä termistä käyttämällä sen ympärillä lainausmerkkejä.

³⁵ Esim. Gardner 2023

³⁶ Düvell – Triandafyllidou – Vollmer 2010, s. 235.

³⁷ Näille ei ole Suomen kielessä vakiintunutta vastinetta, mutta se voisi olla esimerkiksi laittomaksi tehty.

³⁸ Vrt. Carens 2008, s. 164. Carensin mukaan ”paperittoman” suurin käänös *undocumented* on moraalisesti latautunut ja *irregular* tälle neutraalimpi vastine.

ensimmäiselle ei ole suomenkielistä vastinetta ja jälkimmäisen vastine on paperiton.³⁹ Käytän tässä tutkimuksessa termiä ”paperiton”, joka vastaa vakiintuneista Suomen kielen termeistä parhaiten alan tutkimuksessa käytettyjä termejä.

Turvallisen ilmoittamisen järjestelmällä tarkoitetaan järjestelmää, jonka puitteissa paperittomat kriminalisoidun väkivallan uhrin ilmoittaminen poliisille väkivallasta ilman pelkoa siitä, että ilmoittaminen johtaa uhrin poistamiseen maasta. Se ei ole suomalaisessa juridiikassa tai politiikassa vakiintunut käsite. Termi on oma käänökseni englanninkielisestä *safe reporting system* -termistä, joka kattaa yhtäältä oleskelulupiin perustuvat järjestelmät ja toisaalta niin kutsutut palomuurijärjestelmät.⁴⁰ Oleskelulupajärjestelmissä kriminalisoidun väkivallan uhrille myönnetään oleskelulupa. Palomuurijärjestelmät puolestaan eivät laillista paperittoman uhrin oleskelua Suomessa. Ne voivat kuitenkin parantaa tämän asemaa mahdollistamalla turvallisen ilmoittamisen kriminalisoidusta väkivallasta.

Palomuurijärjestelmät perustuvat laissa tai alemman asteisessa sääntelyssä määriteltyihin viranomaisten toimintakieltoihin, jotka mahdollistavat paperittomille pääsyn peruspalveluihin ilman pelkoa maasta poistamisesta. Tämän tutkimuksen kannalta keskeisiä peruspalveluita ovat poliisin palvelut.

Palomuurijärjestelmien keskinäisessä erottelussa käytän Kittrien jaottelua Älä kysy- (*Don't Ask*), Älä kerro- (*Don't Tell*) ja Älä pane täytäntöön (*Don't enforce*)-järjestelmiin.⁴¹

Yhdysvalloissa käytettäviä järjestelmiä tutkinut Kittrie puhuu yleisemmin Älä kysy-, Älä kerro- ja Älä pane täytäntöön -komponenteista ennemmin kuin itsenäisistä järjestelmistä, sillä Yhdysvaltojen kontekstissa käytetään useimmiten järjestelmiä, joissa yhdistyy kaksi tai kaikki kolme näistä komponenteista. Katson kuitenkin perustelluksi käsitellä näitä erillisinä järjestelminä, mikä vastaa lähemmin eurooppalaista kontekstia, jossa on toteutettu lähinnä yksittäisiin palomuurikomponentteihin ja oleskelulupiin perustuvia järjestelmiä.

Palomuurijärjestelmistä käytetään englanninkielisessä tutkimuksessa myös laajempia

³⁹ Lisäksi Ranskan kielessä on vakiintunut termi *sans-papiers* ja Ruotsin kielessä *papperslösa*, jotka ovat niin ikään ”paperittoman” vastineita.

⁴⁰ Tällaista määrittelyä on käytetty esimerkiksi Oxfordin yliopiston COMPAS-hankkeessa, jossa tutkittiin Yhdysvaltojen, Alankomaiden, Belgian, Espanjan ja Italian turvallisen ilmoittamisen järjestelmiä. Esiselvitys, johon tämä tutkimus osaltaan pohjautuu, perustuu kansainvälisen tutkimuksen osalta tämän hankkeen raportteihin ja käytin siinä termiä turvallisen ilmoittamisen järjestelmä. Ks. alaviite 14.

⁴¹ Kittrie 2006.

kattotermejä, jotka voitaisiin suomentaa esimerkiksi turvasatamapolitiikaksi (*sanctuary policies*) ja pääsy ilman pelkoa -politiikaksi (*access without fear policies*).⁴² Käytän tässä tutkimuksessa yhdenmukaisesti termiä palomuurijärjestelmä.

Koska väkivalta on monitulkintainen termi, avaan myös tässä tutkimuksessa käytettyjä väkivallan ja kriminalisoidun väkivallan määritelmiä. Galtungin mukaan väkivaltaa on olemassa silloin, kun ihmisten potentiaalisten ja tosiasiallisten toteutumien (*realizations*) välillä on vältettävissä oleva erotus.⁴³ Maailman terveysjärjestö WHO puolestaan määrittelee väkivallan tahalliseksi fyysisen voiman tai vallan käytöksi tai sillä uhkaamiseksi, itseään, toista, ryhmää tai yhteisöä vastaan, kun lopputuloksena on tosiasiaa tai todennäköisesti vamma, kuolema, psykologinen vahinko, kehityksen häiriintyminen tai perustarpeiden tyydyttymättä jääminen.⁴⁴ Väkivalta on siten merkittävästi fyysistä, ihmistenvälistä väkivaltaa laajempi käsite, joka kattaa niin kriminalisoidun kuin laillisenkin väkivallan. Laillisella, rakenteellisella väkivallalla ei välttämättä ole yksittäistä tekijää, vaan se voi näyttäytyä vallan ja elinmahdollisuuksien epätasaisena jakautumisena.⁴⁵ Tutkimuskirjallisuudessa on lukuisia esimerkkejä valtioiden siirtolaisiin kohdistamasta sinänsä laillisesta, rakenteellisesta väkivallasta.⁴⁶

⁴² Vastaavilla nimillä kulkevia palomuurijärjestelmiä voidaan käyttää poliisin palveluiden ohella esimerkiksi kouluissa ja terveydenhuollossa. Myös Suomessa sosiaali- ja terveyspalveluissa sekä koulutuksessa on käytössä yksityisyydensuojaan perustuvia palomureja, ks. Euroopan muuttoliikeverkosto 2020, s. 30, 35–36.

⁴³ Galtung 1969, s. 168.

⁴⁴ WHO, The VPA Approach. Käännös oma.

⁴⁵ Galtung 1969, s. 170–171. Galtung käyttää rakenteellisesta väkivallasta myös termiä sosiaalinen epäoikeudenmukaisuus.

⁴⁶ Jones määrittelee esimerkiksi valtion rajojen turvallisen ylittämisen estämisen valtioiden harjoittamaksi, sinänsä lailliseksi väkivallaksi. Estämisestä väkivaltaista tekee rajavartioiden harjoittaman suoran väkivallan lisäksi se, että nämä rakenteet pakottavat rajoja ylittämään pyrkivät siirtolaiset valitsemaan yhä vaarallisempia reittejä, esimerkiksi turvautumalla ihmissalakuljettajiin. Erityisen väkivaltaista tämä on Euroopan unionin ulkorajoilla, jotka ovat maailmanlaajuisesti siirtolaisten kuolintilastojen kärjessä. (Jones 2016, s. 16, 32, 45). Abji puolestaan katsoo, että maahanmuuton laittomaksi tekeminen (*crimmigration*) on laillista, rakenteellista väkivaltaa, joka muun muassa kriminalisoi sukupuolittuneen väkivallan uhrien selviytymismekanismeja (Abji 2020, s. 84–85). Myös siirtolaisten jatkuva epävarma asema sekä heidän perusturvansa heikentäminen voidaan Scottin mukaan katsoa valtioiden harjoittamaksi rakenteelliseksi väkivallaksi. Scott määrittelee myös kriminalisoidulta väkivallalta suojelematta jättämisen itsessään väkivallaksi, myös siinä tapauksessa, että suojelematta jättäminen johtuu uhrin omasta pelosta ilmoittaa viranomaisille väkivallasta maasta poistamisen pelon vuoksi. (Scott 2022, s. 4794, 4807). Woolma katsoo lähisuhdeväkivallan uhrien tukipalveluiden rajaamisen esimerkiksi kuntalaisuuden perusteella valtion osallisuudeksi lähisuhdeväkivaltaan (*state complicity*), sillä palveluiden ulkopuolelle jättäminen estää paperittomia uhreja poistumasta väkivaltaisesta suhteesta tai tilanteesta (Woolma 2018, s. 1840).

Ymmärrän väkivallan näiden määritelmien pohjalta laajana kirjona laillisia ja kriminalisoituja tekoja ja laiminlyöntejä, jotka aiheuttavat kohteilleen fyysistä tai psyykkistä vahinkoa. Kriminalisoidulla väkivallalla puolestaan tarkoitan laajasti kaikkia sellaisia rikoksiksi määriteltyjä tekoja, joilla on edellä kuvattuja haitallisia seurauksia. Valinnan tarkoitus on yhtäältä nostaa esiin kriminalisointien poliittinen luonne. Toisaalta erotan näin kriminalisoidun väkivallan paperittomien ja muiden siirtolaisten kokemasta laillisesta, usein rakenteellisesta väkivallasta. Vaikka ymmärrän kriminalisoidun väkivallan tällä tavalla laajasti, empiiriset tutkimuskysymykseni koskevat fyysistä, ihmistenvälistä väkivaltaa.⁴⁷ Tämä raja- ja tarpeellinen kyselyn yksinkertaisuuden varmistamiseksi ja rasittavuuden minimoimiseksi, vaikka turvallisen ilmoittamisen järjestelmän kannalta uhrien toiminta kaiken tyyppisen kriminalisoidun väkivallan tilanteissa on relevanttia.

Alaluvussa 2.4 tutkin valtion osallisuutta paperittomien kokemaan väkivaltaan kriittisen kriminologian käsitteen valtion rikollisuus (*state crime*) kautta. Toisin kuin henkilöiden välisessä kriminalisoidussa väkivallassa, tämän valtion harjoittaman väkivallan määrittelemisessä rikolliseksi olennaista ei ole, että se on kriminalisoitu laissa. Sen sijaan määritelmälle keskeistä on aiheutettu vahinko ja valtion osallisuus sen aiheuttaneisiin aktiivisiin toimiin tai laiminlyönteihin.⁴⁸ Kun tapahtunut vahinko on seurausta laiminlyönnistä, käytetään myös termiä valtion laiminlyönti (*state negligence*).⁴⁹ Kauzlarichin, Mullinsin ja Matthewsien mukaan valtion katsotaan syyllistyvän valtion rikollisuuteen, kun se 1) aiheuttaa vahinkoa yksilöille, ryhmille tai omaisuudelle; 2) teon tai laiminlyönnin seurauksena; 3) kun teko tai laiminlyönti liittyy suoraan kansalaisten luottamukseen tai valtion velvollisuuteen; 4) teko tai laiminlyönti on valtion tai sen edustajan tekemä; ja 5) teko tai laiminlyönti tehdään valtion itsensä tai sen valtaapitävän eliitin lukuun.⁵⁰ Kuten Galtungin rakenteellisen väkivallan määritelmässä, myös valtion rikollisessa

⁴⁷ Kyselyn skenaarioissa käytetään termiä ”väkivalta” ja esimerkkeinä mainitaan lyöminen ja potkiminen. Toki ei voida sulkea pois mahdollisuutta, että jotkut vastaajat tästä huolimatta hahmottivat kyselyyn vastatessaan väkivallan fyysistä, ihmistenvälistä väkivaltaa laajempina kirjona tekoja.

⁴⁸ Barak 1990, s. 11–13; Kauzlarich – Mullins – Matthews 2003, s. 245.

⁴⁹ Friedrichs 2010, s. 139.

⁵⁰ Kauzlarich – Mullins – Matthews 2003, s. 244–246.

laiminlyönnissä keskeistä on *estettävissä olevan kärsimyksen tai kuoleman estämättä jättäminen*.⁵¹

2.2 Paperittoman kriminalisoidun väkivallan uhrin oikeudet ja niitä vastaavat valtion velvollisuudet

Tässä luvussa käsittelen paperittoman uhrin oikeuksia suhteessa kriminalisoituun väkivaltaan sekä valtion velvollisuutta turvata näiden oikeuksien toteutuminen. Pysin näin hahmottamaan kokonaiskuvaa niistä oikeuksista, joita turvallisen ilmoittamisen järjestelmällä pyrittäisiin suojaamaan ja jotka tulee huomioida järjestelmää kehitettäessä. Pysin myös selvittämään, aiheuttaako juridinen viitekehys yhdessä seuraavissa alaluvuissa käsiteltävän käytännön ja sen seurausten kanssa normatiivisen tarpeen turvallisen ilmoittamisen järjestelmälle.

Paperittoman uhrin oikeudet ja niitä vastaavat valtion velvollisuudet on eksplisiittisimmin kodifioitu uhridirektiivissä ja sen toimeenpanossa, minkä ohella ne ovat johdettavissa perus- ja ihmisoikeussäätelystä ja niitä toimeenpanevista laeista. Paperittomien uhrien oikeuksia on tutkittu Suomessa vähän ja tehty tutkimus on keskittynyt terveydenhuolto-oikeuksiin.⁵² Perustuslakivaliokunta on ottanut kantaa paperittomien perus- ja ihmisoikeuksiin joitain kertoja antamissaan lausunnoissa, erityisesti paperittomien terveydenhuoltopalveluita koskevien hallituksen esitysten kontekstissa.

Ulkomaalaisen oikeutta tulla Suomeen ja oleskella maassa rajoittaa kansainvälisen oikeuden periaate valtion suvereniteetista, johon kuuluu valtion oikeus päättää, kuka saa saapua maahan ja oleskella maassa.⁵³ Suomen valtio on kuitenkin vapaaehtoisesti rajoittanut tätä oikeuttaan sitoutumalla kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin ja EU:n oikeuteen, jotka koskevat muun muassa oikeutta hakea turvapaikkaa, palautuskieltoja sekä jokaista koskevia vähimmäisoikeuksia. Kansainvälisoikeudellisten velvoitteiden ohella ulkomaalaisia suojaavat myös Suomen perustuslaki (PL, 11.6.1999/731) sekä muu kansallinen lainsäädäntö.⁵⁴

⁵¹ Green 2005, s. 536–544. Friedrichs 2010, s. 139 (kirjoittaja viittaa teokseen Barak 1991, joka ei ole saatavilla).

⁵² Paperittomien oikeuksien tutkimus on keskittynyt terveydenhuolto-oikeuksiin. Ks. esimerkiksi Kuusio – Nykänen – Keskimäki 2017.

⁵³ Viljanen teoksessa Hallberg ja muut, Perusoikeudet, II Yleinen osa, 2. Perusoikeuksien soveltamisala, Maahantulo- ja oleskeluoikeus.

⁵⁴ Esimerkiksi esitutkintalaissa turvatut kriminalisoidun väkivallan uhrin oikeudet koskevat yhtä lailla ulkomaalaisia uhreja.

Yksityiskohtaisimmin kriminalisoidun väkivallan uhrin oikeuksia säännellään *Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivillä 2012/29/EU rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta* (uhridirektiivi). Direktiivissä säädetyt oikeudet olivat Suomessa pitkälti voimassa jo ennen direktiiviä, ja sen edellyttämät muutokset on toimeenpantu lähinnä esitutkintalain (ETL, 22.7.2011/805), oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (ROL, 11.7.1997/689) ja oikeudenkäymiskaaren (OK, 1.1.1734/4) muutoksilla.⁵⁵ Direktiivi asettaa vähimmäisvaatimukset kriminalisoitujen tekojen uhrien oikeuksille ja kohtelulle jäsenvaltioissa, ja niistä voidaan poiketa uhrin hyväksi kansallisella lainsäädännöllä (resitaali 11). Direktiivi nimenomaisesti edellyttää jäsenvaltioita kohtelemaan uhreja yhdenvertaisesti oleskeluoikeudesta riippumatta (resitaali 9). Lisäksi se edellyttää valtioita toteuttamaan tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että oleskeluoikeutta ei aseteta uhridirektiivin määrittämien oikeuksien nauttimisen ehdoksi (resitaali 10). Nähdäkseni ei ole selvää, koskeeko viimeisin esimerkiksi vain muodollisia esteitä, vai edellyttääkö se aktiivisia toimenpiteitä myös käytännön esteiden poistamiseksi. Mikäli se edellyttää myös käytännön esteiden poistamista, turvallisen ilmoittamisen järjestelmä olisi tällainen toimenpide *par excellence*.

Uhridirektiivin tavoitteena on asettaa uhri rikosoikeusjärjestelmän keskiöön, kun perinteisesti järjestelmät on rakennettu vastaajan oikeuksien ympärille.⁵⁶ Tarkoitus on direktiivin ensimmäisen artiklan mukaan varmistaa, että rikoksen uhrin saavat asianmukaista tietoa, tukea ja suojelua, ja että he voivat osallistua rikosoikeudellisiin menettelyihin. Direktiivi edellyttää jäsenvaltioiden viranomaisia ja muita uhrien tukipalveluita tunnustamaan uhrin uhreiksi sekä kohtelemaan heitä kunnioittavasti, hienotunteisesti, yksilöllisesti, ammattitaitoisesti ja syrjimättömästi (artikla 1). Direktiivi takaa uhrille muun muassa oikeuden ymmärtää ja tulla ymmärretyksi ensimmäisestä yhteydenotosta alkaen (artikla 3), oikeuden tehdä rikosilmoitus ymmärtämällään kielellä (artikla 5), oikeuden maksuttomaan tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisen menettelyn aikana (artikla 7), tiedonsaantioikeuden (artiklat 4 ja 6), oikeuden uhrin tukipalveluihin (artikla 8) sekä vähimmäisedellytykset saatavilla oleville tukipalveluille (artikla 9), oikeuden tulla kuulluksi (artikla 10), oikeuden oikeusapuun (artikla

⁵⁵ Lundell 2019, s. 11.

⁵⁶ Scherrer – Kiendl Krišto 2017, s. 39.

13), oikeuden saada korvausta kuluista (artikla 14), oikeuden omaisuuden palauttamiseen (artikla 15), sekä oikeuden päätökseen rikosentekijän velvoittamisesta korvauksen maksamiseen (artikla 16).

Lisäksi viranomaisen tulee arvioida uhrin tarve erityisen suojelun toimenpiteille (artikla 22). Erityisen suojelun tarpeen arvioinnissa huomioonotettavana seikkana on nimenomaisesti mainittu uhrin oleskeluoikeus (resitaali 56). Siten uhri voi paperittomuuden perusteella olla oikeutettu 23 artiklassa säänneltyyn erityiseen suojeluun. Erityinen suojele tarkoittaa erityisiä toimenpiteitä uhrin kuulusteluissa sekä tuomioistuinkäsittelyn aikana. Esimerkiksi seksuaalisen väkivallan uhria tulisi kuulustella vain samaa sukupuolta olevan ammattihenkilön välityksellä ja tuomioistuimessa tulisi tehdä tarpeellisia toimenpiteitä uhrin yksityisyyden suojelemiseksi sekä sen välttämiseksi, että uhri joutuu kohtaamaan tekijän tai yleisöä.

Uhrin määritelmä on direktiivissä laaja: se kattaa niin fyysistä, psyykkistä, henkistä tai taloudellista vahinkoa kärsineen luonnollisen henkilön kuin kriminalisoidun väkivallan seurauksena kuolleen omaisetkin. Uhrin tunnistaminen ei myöskään riipu tekijän tunnistamisesta tai edellytä, että uhri ilmoittaa poliisille teosta.⁵⁷ Naiset ja lapset on tunnistettu direktiivissä erityisinä uhriryhminä, joita koskevat muita uhreja laajemmat oikeudet. Suomen kansallisessa lainsäädännössä uhrin määritelmä on eurooppalaisittain erityisen laaja, sillä se kattaa myös henkilöt, joita on loukattu tai joiden turvallisuus on vaarannettu kriminalisoidulla väkivallalla.⁵⁸

Direktiivi ei suoraan velvoita jäsenvaltioiden viranomaisia tutkimaan kaikkia kriminalisoituja tekoja, joista heille ilmoitetaan.⁵⁹ Se kuitenkin edellyttää jäsenvaltioita suojelemaan uhreja toissijaiselta ja toistuvalla uhriksi joutumiselta, pelottelulta ja kostotoimilta (artikla 18) sekä tarjoamaan riittävät oikeussuojakeinot (resitaali 9). Tämä edellyttäne viranomaisilta käytännössä myös ilmoitetun kriminalisoidun väkivallan tutkimista.

⁵⁷ Smith – LeVoy 2015, s. 10.

⁵⁸ Scherrer – Kiendl Krišto 2017, s. 51.

⁵⁹ Smith – LeVoy 2015, s. 33.

Uhridirektiivissä säädetyt oikeudet olivat Suomessa pääasiassa voimassa jo ennen uhridirektiiviä. Sikäli kun uhridirektiivi edellytti muutoksia, se on toimeenpantu lähinnä ETL:n, ROL:n ja OK:n muutoksilla.⁶⁰ Direktiivin toimeenpanoa ja sen vaikutuksia on tutkittu Suomessa vähän. Kansallisten rikosuhrijärjestöjen eurooppalainen kattojärjestö Victim support Europe on kuitenkin teettänyt vuosina 2018–2019 kansalliset raportit uhridirektiivin toimeenpanosta jäsenvaltioissa. Suomen raportin mukaan uhrin asema oli yleisesti vahva jo ennen direktiivin implementoimista, ja implementointitoimet ovat parantaneet uhrien asemaa entisestään.⁶¹ Keskeisimmät muutokset lainsäädäntöön koskivat uhrien tiedonsaantioikeuksien parantamista sekä uhrin erityisen suojelun tarpeen arviointia. Lisäksi uhridirektiivin toimeenpano paransi uhrin oikeuksia keskeisten asiakirjojen käännöksiin.⁶² Tästä huolimatta uhridirektiivin takaamat oikeudet eivät raportin mukaan kaikilta osin toteudu käytännössä Suomessa.⁶³ Raportissa ei myöskään tutkittu erikseen paperittomien uhrien oikeuksien toteutumista, joten havainnot uhrin vahvasta asemasta eivät nähdäkseni ole yleistettävissä paperittomiin, jotka ovat hyvin poikkeuksellisessa asemassa muihin uhreihin verrattuna.⁶⁴

Uhridirektiivin ohella valtion velvollisuus suojella paperitonta kriminalisoidun väkivallan uhria voidaan palauttaa perus- ja ihmisoikeuksiin. Kansainvälisten ihmisoikeussäädösten vakiintuneen tulkinnan mukaan valtion tulee turvata ”jokaiselle” kuuluvat ihmisoikeudet kaikille valtion oikeudenkäyttöpiirissä oleskeleville ihmisille – siis myös ulkomaalaisille, statuksesta riippumatta.⁶⁵ Myös Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS) velvoittaa jäsenvaltiot turvaamaan sopimuksen sisältämät ihmisoikeudet jokaiselle valtion oikeudenkäyttöpiirissä olevalle henkilölle (EIS artikla 1).⁶⁶ Tämän on oikeuskäytännössä tulkittu tarkoittavan

⁶⁰ Lundell 2019, s. 11.

⁶¹ Lundell 2019, s. 92.

⁶² Lundell 2019, s. 11.

⁶³ Lundell 2019, s. 92.

⁶⁴ Ainoa maininta paperittomista uhreista raportissa koskee sitä, että paperittomien uhrien oikeuksien toteutumiselle on esteitä. Ks. Lundell 2019, s. 6.

⁶⁵ Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisjärjestön yleinen kommentti nro 31 kappale 10, Grant 2011a s. 26–28, Grant 2011b, s. 57–58.

⁶⁶ Ihmisoikeuksien rajoittamista maantieteellisillä perusteilla on kritisoitu sen vuoksi, että tällaiset rajoitukset vähentävät ihmisoikeuksien merkitystä. Ks. Dembour – Kelly 2011, s. 15.

jokaista henkilöä, joka on fyysisesti valtion alueella, riippumatta siitä, onko henkilö virallisesti saapunut valtioon vai ei.⁶⁷ Näin ollen myös EIS edellyttää paperittomien henkilöiden ihmisoikeuksien turvaamista.⁶⁸

Vastaavasti valtaosa perusoikeuksista kuuluu perustuslain sanamuodon mukaan ”jokaiselle”. Perusoikeuksien keskeistä sisältöä ei muutettu viimeisimmässä perustuslain uudistuksessa (11.6.1999/731), ja lain esitöissä yksityiskohtaisten perustelujen osalta viitataan edellisen hallitusmuodon uudistuksen esitöihin.⁶⁹ Kyseinen uudistus koski perusoikeuksia kokonaisuudessaan ja sen esitöiden mukaan tarkoituksena oli kansainvälisten ihmisoikeuksien tavoin perusoikeuksien kohdalla luopua erottelusta kansalaisten ja ulkomaalaisten välillä, lukuun ottamatta poliittisia oikeuksia ja oikeutta saapua maahan ja oleskella maassa.⁷⁰ Nykyisessä järjestelmässä perusoikeudet – vaalioikeuksia ja liikkumisvapautta lukuun ottamatta – kuuluvat siis jokaiselle Suomen oikeudenkäyttöpiirissä olevalle luonnolliselle henkilölle.⁷¹ Vaikka oikeutta oleskella maassa on rajoitettu, kun henkilö kuitenkin tosiasiallisesti oleskelee maassa, hän nauttii lähtökohtaisesti jokaiselle kuuluvia perusoikeuksia oleskelun luvallisuudesta riippumatta.⁷² Myös perustuslakivaliokunta on ottanut kantaa useiden perus- ja ihmisoikeuksien kuulumisesta myös paperittomille ihmisille.⁷³

Jokaiselle turvattuja ihmisoikeuksia ovat esimerkiksi oikeus elämään (EIS 2 art.), kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun kieltä (3 art.), orjuuden ja pakkotyön kieltä (4 art.), yksityisyyden ja perhe-elämän suoja (8 art.), oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (6 art.), oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon (13 art.) sekä syrjinnän kieltä (14 art.). Näistä ainakin neljää ensimmäistä voidaan loukata julkisen tai yksityisen tahon tekemällä kriminalisoidulla

⁶⁷ Tuomio 2.5.1997, D v. Yhdistynyt kuningaskunta, hakemus numero 30240/96, kohta 48.

⁶⁸ Blake 2004, s. 433, Dembour – Kelly, s. 2.

⁶⁹ HE 1/1998 vp, s. 78.

⁷⁰ HE 309/1993 vp, s. 21–23.

⁷¹ Aer 2016, s. 23, Viljanen teoksessa Hallberg ja muut, Perusoikeudet, II Yleinen osa: 2. Perusoikeuksien soveltamisala, Ketkä nauttivat perusoikeussuojaa?

⁷² Nykänen 2018, s. 589–592.

⁷³ PeVL 9/2012 vp, PeVL 73/2014 vp.

väkivallalla. Esimerkiksi 3 artiklan kieltämäksi epäinhimilliseksi kohteluksi on katsottu muun muassa yksityisten tekemä lähisuhdeväkivalta, raiskaus ja silpominen.⁷⁴ Nämä substanssioikeudet (artiklat 2–4 ja 8) pitävät sisällään niin valtion negatiivisen velvollisuuden olla loukkaamatta oikeuksia kuin myös positiivisen velvollisuuden estää ihmisten väliset oikeudenloukkaukset. Positiivinen velvollisuus edellyttää ensisijaisesti, että valtio suojelee henkilöitä potentiaalisilta oikeudenloukkauksilta luomalla toimivaa, tehokasta ja kattavaa lainsäädäntöä, joka ennaltaehkäisee yksityisten tekemiä oikeudenloukkauksia. Lisäksi säännökset edellyttävät epäillyn substanssioikeuden loukkauksen tutkimista.⁷⁵

Substanssioikeuksien ohella oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kattaa kriminalisoidun väkivallan uhrin oikeuden hakea siviilioikeudellisia korvauksia oikeusteitse⁷⁶ ja syrjinnän kiellosta voidaan arvioida seuraavan valtion velvollisuus kohdella kaikkia uhreja yhdenvertaisesti. Prosessuaalisista oikeuksista olennaisin kriminalisoidun väkivallan uhreille on 13 artiklan oikeus tehokkaiisiin oikeussuojakeinoihin. Substanssioikeuksien tapaan myös tämä oikeus edellyttää valtioita ensisijaisesti ennaltaehkäisemään väitettyjä loukkauksia sääntelyn keinoin ja toissijaisesti tarjoamaan uhreille oikeudenkäyntimenettelyä väitettyjen loukkausten tutkimiseksi sekä mahdollistamaan korvausten saamisen. Ollakseen tehokas oikeussuojakeinon tulee olla potentiaaliselle käyttäjälleen myös käytännössä saatavilla.⁷⁷ Oikeuskäytännössä tai oikeuskirjallisuudessa ei ole tutkittu, voiko velvollisuus käytännössä saatavilla olevista oikeussuojakeinoista ja ennaltaehkäisevästä lainsäädännöstä aiheuttaa esimerkiksi velvollisuuden ottaa käyttöön turvallisen ilmoittamisen järjestelmä. Nähdäkseni tällaisen velvollisuuden syntyminen on tietyissä tilanteissa mahdollista. Avaan näkemystäni tarkemmin alaluvussa 2.4.

Koska edellä kuvatut EIS:n turvaamat ihmisoikeudet kuuluvat myös paperittomille, myös paperiton ihminen voi vedota niihin suoraan Suomen valtion viranomaisissa sekä valvontaviranomaisissa, kuten Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa.⁷⁸ Euroopan

⁷⁴ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 199–203.

⁷⁵ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 92–93, 118–119, 199, 211–215, 229–231, 628–629, 834–835.

⁷⁶ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 357–359.

⁷⁷ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 1147–1150.

⁷⁸ Ks. Aer 2016, s. 3.

ihmisoikeussopimuksen lisäksi muun muassa Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (8/1976) 26 artikla takaa ”kaikille ihmisille” oikeuden yhtäläiseen lainsuojaan ilman minkäänlaista asemaan perustuvaa syrjintää.

Jokaiselle turvattuja perusoikeuksia Suomen perustuslain mukaan ovat puolestaan esimerkiksi oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen (7 §), yksityiselämän suoja (10 §), omaisuuden suoja (15 §), yhdenvertaisuus (PL 6 §), ja oikeusturva (21 §). Näistä ainakin kolmea ensimmäistä voidaan loukata paitsi valtion taholta, myös yksityisten toisiinsa kohdistamalla kriminalisoidulla väkivallalla. Kahdesta viimeisestä puolestaan voidaan johtaa valtion toimintavelvollisuudet kriminalisoidun väkivallan tilanteissa: uhreja tulee kohdella yhdenvertaisesti, eikä heitä saa ilman hyväksyttävää syytä asettaa keskenään eri asemaan. Lisäksi uhreilla on oikeus oikeusturvaan, mikä merkitsee yhtäältä jokaisen oikeutta saada asiansa käsitellyksi tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa ja toisaalta sitä, että lakeja sovelletaan samalla tavalla kaikkiin.⁷⁹ Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Nämä oikeudet koskevat ensisijaisesti julkisen vallan ja yksilön välistä suhdetta⁸⁰, minkä lisäksi valtiolla on velvollisuus suojella yksilön perusoikeuksia myös muiden yksityisten tahojen tekemiltä loukkauksilta (perusoikeussäännösten *horisontaalivaikutus*)⁸¹. Valtiolla on siten myös perustuslaista johtuva velvollisuus suojella jokaista niin viranomaisen kuin yksityistenkin tekemiltä oikeuden loukkauksilta ja tarjota oikeussuojakeinot loukkauksen tapahtuessa.

Vaikka valtaosa perus- ja ihmisoikeuksista tulee turvata jokaiselle, yksilön Suomessa nauttimiin oikeuksiin voivat vaikuttaa yksittäiselle perusoikeudelle asetetut rajoitukset. Tällaisista rajoituksista tulee säätää lailla, niiden tulee olla tarkkarajaisia, hyväksyttäviä sekä painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatimia. Rajoitukset eivät myöskään saa olla ristiriidassa

⁷⁹ Hallberg teoksessa Hallberg ja muut, III Yksittäisen perusoikeudet: 17 Oikeusturva, Oikeusturva perusoikeutena; Oikeusturvan sisältö.

⁸⁰ Viljanen teoksessa Hallberg ja muut, Perusoikeudet, II Yleinen osa: 2. Perusoikeuksien soveltamisala, Mitä tahoja perusoikeussäännökset velvoittavat?, Julkinen valta perusoikeussäännösten kohteena.

⁸¹ Viljanen teoksessa Hallberg ja muut, Perusoikeudet, II Yleinen osa: 2. Perusoikeuksien soveltamisala, Mitä tahoja perusoikeussäännökset velvoittavat?, Perusoikeudet yksityisten keskinäisyyhteissa.

kansainvälisten ihmisoikeuksien kanssa.⁸² Esimerkiksi paperittomien terveydenhuolto-oikeuksien yhteydessä on keskusteltu perus- ja ihmisoikeuksien asettamista rajoista sille, voidaanko paperittomien pääsyä terveydenhuoltoon rajoittaa. Perustuslakivaliokunta on todennut PL 19 §:n turvaaman välttämättömän toimeentulon ja huolenpidon oikeuden koskevan myös paperittomia ihmisiä.⁸³ Tässä kontekstissa on keskusteltu mahdollisuudesta rajoittaa tätä oikeutta sillä perusteella, että paperittomien henkilöiden oletetaan oleskelevan maassa tilapäisesti.⁸⁴ Yleisesti maassa tilapäisesti oleskelevien terveydenhuolto-oikeuksia on rajoitettu oleskelun tilapäisyyden nojalla terveydenhuoltolaille (30.12.2010/1326). Laki velvoittaa kunnat järjestämään laajan terveydenhuollon asukkailleen, ja tilapäisesti maassa oleskeleville tarjotaan lähtökohtaisesti vain kiireellinen hoito. Vuoden 2023 alussa voimaan tulleen paperittomien terveydenhuollon uudistuksen esitöissä kuitenkin katsottiin, että paperittomien pääsyä terveydenhuoltoon ei ole perusteltua rajoittaa tällä perusteella, sillä he voivat myös oleskella maassa pitkäaikaisesti.⁸⁵

Tämän tutkimuksen kannalta olennaisia, edellä listattuja kriminalisoituun väkivaltaan liittyviä perusoikeuksia (PL 7 §, 10 §, 15 §, 6 § ja 21 §) ei ole kriminalisoidun väkivallan kontekstissa paperittomien osalta rajoitettu lailla, joten niitä ei perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten valossa tule rajoittaa muillakaan tavoin. Näille oikeuksille kriminalisoidun väkivallan kontekstissa ei myöskään ole tietävästi esitetty potentiaalisia hyväksyttäviä rajoitusperusteita oikeuskirjallisuudessa. Esimerkiksi maassa oleskelun tilapäisyyden nojalla oikeudet tuskin ovat rajoitettavissa siten kuin terveydenhuolto-oikeuksien on aiemmin arvioitu olevan, sillä paperittoman joutuessa Suomessa esimerkiksi kriminalisoidun väkivallan uhriksi on nimenomaan Suomen viranomaisilla toimivalta ja edellytykset tutkia asia. Valtion velvoite turvata nämä paperittoman oikeudet suhteessa Suomessa tapahtuneeseen oikeudenloukkaukseen eivät siis ole helposti siirrettävissä sille valtiolle, johon tilapäisesti maassa oleskeleva henkilö mahdollisesti siirtyy. Näiden perusoikeuksien rajoitukset eivät siis tule kyseeseen ilman uutta sääntelyä, ja mahdollinen rajoittava sääntely ei saa olla ristiriidassa edellä kuvattujen ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.

⁸² Nykänen 2018, s. 590–591.

⁸³ PeVL 73/2014 vp.

⁸⁴ Nykänen 2018, s. 589–592.

⁸⁵ HE 112/2022 vp, s. 23.

Paperittomien on arvioitu joutuvan Suomessa erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden, työperäisen hyväksikäytön sekä seksuaalisen hyväksikäytön uhreiksi.⁸⁶ Lisäksi Rikosuhripäivystyksen mukaan paperittomat joutuvat lähisuhdeväkivallan sekä omaisuusrikosten uhreiksi.⁸⁷ Näin ollen voidaan todeta, että kriminalisoidulla väkivallalla loukataan Suomessa vähintään paperittomien ihmisten oikeutta henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja turvallisuuteen sekä omaisuuden suojaan. Lisäksi havaitulla kriminalisoidulla väkivallalla voidaan loukata esimerkiksi epäinhimillisen kohtelun sekä pakkotyön kieltoa. Kun otetaan huomioon, että paperittomien kohtaama kriminalisoitu väkivalta on laajalti piilorikollisuutta, voidaan näiden ohella olettaa paperittomien joutuvan myös muiden perus- ja ihmisoikeusloukkausten kohteiksi. Kansainvälisesti heidän on havaittu joutuvan muun muassa asumiseen liittyvän hyväksikäytön, rasisisesti tai ksenofobisesti motivoituneen väkivallan, seksuaalisen väkivallan sekä työrikosten kohteiksi.⁸⁸ Paperittomien kokema kriminalisoitu väkivalta on lisäksi sukupuolittunutta, eli sukupuoli voi vaikuttaa merkittävästi siihen, minkälaista väkivaltaa henkilö kokee. Esimerkiksi seksuaalinen ja lähisuhdeväkivalta ovat tyypillisesti erityisesti naisuhreihin kohdistuvia väkivallan muotoja.⁸⁹

Vaikka uhridirektiivi ei nimenomaisesti edellytä epäiltyjen rikosten tutkimista, Suomen viranomaisilla ihmisoikeussäntelystä sekä on kansallisesta lainsäädännöstä johtuva velvollisuus tutkia epäillyt kriminalisoidut teot. EIT on katsonut, että oikeus tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin edellyttää valtiolta tehokasta tutkintaa, kun on perusteltuja syitä epäillä EIS takaamia ihmisoikeuksia loukatun.⁹⁰ Lisäksi perustuslain 21 §:n mukainen oikeus oikeusturvaan kattaa oikeuden saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Kriminalisoitujen tekojen osalta toimivaltainen viranomainen suorittamaan esitutkinnan on

⁸⁶ Euroopan muuttoliikeverkosto 2020, s. 5.

⁸⁷ Rikosuhripäivystys 2018.

⁸⁸ Smith – LeVoy 2015, s. 12–14, Euroopan perusoikeusvirasto 2014 s. 13.

⁸⁹ Euroopan perusoikeusvirasto 2014 s. 13, Smith – LeVoy 2015, s. 12. Ks. myös Voolma 2018.

⁹⁰ Tuomio 19.2.1998, Kaya v. Turkki, hakemus numero 22729/93, kohta 107. Esimerkiksi tapauksissa Luluyev ja muut v Venäjä (2006) ja Chitayev v. Venäjä (2007) katsottiin, että viranomaisten tutkinnan puutteellisuus esti tehokkaiden oikeussuojakeinojen edellytyksen täyttymisen. Tuomio 9.11.2006, Luluyev ja muut v. Venäjä, hakemus numero 69480/01, kohta 139; Tuomio 18.1.2007, Chitayev v. Venäjä, hakemus numero 59334/00, kohdat 202–203.

lähtökohtaisesti poliisi, minkä lisäksi rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaiset ovat tietyissä tapauksissa toimivaltaisia esitutkintaviranomaisia (ETL 2 luku 1 §). Esitutkintaviranomaisella on velvollisuus suorittaa esitutkinta, kun on syytä epäillä rikosta esimerkiksi tehdyn rikosilmoituksen perusteella (ETL 3 luku 3 §) sekä esitutkinnan valmistuttua siirtää asia syyttäjälle, ellei tutkinnassa ole selvinnyt, että rikosta ei ole tapahtunut tai että syytettyä ei voida nostaa (ETL 10 luku 2 §). Tämä velvollisuus koskee sellaisia kriminalisoituja tekoja, jotka on tehty tai joiden tunnusmerkistön mukainen seuraus on ilmennyt Suomessa (RL 1 luvun 1 § ja 10 §). Lisäksi se koskee Suomen kansalaisen muualla kuin Suomessa tekemiä kriminalisoituja tekoja sekä eräitä kansainvälisiksi rikoksiksi määriteltyjä tekoja (RL 1 luvun 6 § ja 7 §).

Paperittomat joutuvat siis suomessa kriminalisoidulla väkivallalla tehtyjen perus- ja ihmisoikeusloukkausten kohteeksi. Valtiolla puolestaan on velvollisuus suojella paperitonta henkilöä kriminalisoidulta väkivallalta ja tarjota tapahtuneen väkivallan uhreille tehokkaita oikeussuojakeinoja. Tätä edellyttävät niin uhridirektiivi kuin lukuisat perus- ja ihmisoikeudet, jotka takaavat paperittomalle kriminalisoidun väkivallan uhrille vastaavan lainsuojan kuin kenelle tahansa muulle uhrille. Viranomaisilla on myös perus- ja ihmisoikeuksista seuraava ja esitutkintalaissa tarkemmin säännelty velvollisuus tutkia paperittomaan uhriin kohdistunut kriminalisoitu teko. Teorian tasolla nämä oikeudet ja velvollisuudet toteutuvatkin, sillä ne on implementoitu kansallisessa lainsäädännössä. Ei ole kuitenkaan riittävää, että oikeudet toteutuvat teoriassa, vaan niiden tulisi toteutua tehokkaasti myös käytännössä. Uhridirektiivi asettaa jäsenvaltioiden viranomaisille velvollisuuden aktiivisiin toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että uhrien oikeudet toteutuvat myös käytännön tasolla.⁹¹ Lisäksi EIT:n mukaan EIS:ssa säädettyjen oikeuksien tulee toteutua tehokkaasti myös käytännössä.⁹² Kansainvälisessä tutkimuksessa on kuitenkin havaittu, että paperittomien oikeus suojelemaan ei usein toteudu tosiasiallisesti, vaan he elävät käytännössä lainsuojattomina.⁹³ Seuraavassa alaluvussa käsitellään käytännön esteitä tämän suojelemaan – ja sitä kautta paperittomien oikeuksien suojelemaan ja oikeussuojakeinoihin – toteutumiseksi.

⁹¹ Smith – LeVoy 2015, s. 16.

⁹² Tuomio 9.10.1979, Airey v. Irlanti, hakemus numero 6289/73, kohta 24.

⁹³ Grant 2011b, s. 57.

2.3 Maasta poistamisen riski ja muita oikeuksien toteutumisen esteitä

Edellisessä alaluvussa käsiteltyjen paperittomien kriminalisoidun väkivallan uhrien oikeuksien tulisi toteutua myös käytännössä. Usein oikeudet eivät kuitenkaan toteudu. Paperittomien kriminalisoidun väkivallan uhrien poliisille tekemiä ilmoituksia ei ole Suomessa systemaattisesti tutkittu. Kansainvälisesti aiheen tutkimustieto on kuitenkin kasvanut viime vuosina erityisesti Yhdysvalloissa.

Paperittomien uhrien oikeus suojeluun jää toteutumatta useista samanaikaisesti vaikuttavista, risteävistä tekijöistä johtuen.⁹⁴ Tutkimuskirjallisuuden perusteella merkittäviä oikeuksien toteutumisen esteitä liittyy erityisesti siihen, että paperittomat eivät ilmoita kokemastaan kriminalisoidusta väkivallasta poliisille, eikä väkivalta siten välttämättä tule lainkaan viranomaisten tietoon. Näin ollen tämä alaluku painottuu syihin, joiden vuoksi ihminen jättää ilmoittamatta kriminalisoidusta väkivallasta. Käsittelen tutkimuskirjallisuudessa tunnistettuja syitä jättää ilmoittamatta väkivallasta spesifisti paperittomien ja muiden epävarmassa asemassa olevien ulkomaalaisten sekä yleisemmin muidenkin kriminalisoidun väkivallan uhrien näkökulmasta. Käsittelen myös kyseisiä yleisempiä syitä sen vuoksi, että myös niiden voidaan olettaa vaikuttavan paperittomiin uhreihin. Ilmoittamatta jättämisen syyt on koottu taulukkoon 1. Ilmoittamatta jättämisen ohella myös viranomaisten toimintaan liittyvät seikat voivat estää uhrien oikeuksien toteutumista silloinkin, kun väkivalta tulee viranomaisten tietoon.

Ensinnäkin paperittomien uhrien oikeuksien toteutuminen estyy silloin, kun uhrit jättävät ilmoittamatta kokemastaan kriminalisoidusta väkivallasta poliisille tälle ryhmälle ominaisista syistä. Ulkomaalaisten uhrien on osoitettu Yhdysvalloissa ilmoittavan kriminalisoidusta väkivallasta merkittävästi valtaväestöä harvemmin.⁹⁵ Lisäksi Suomessa maahanmuuttajataustaisten naisten ja tyttöjen kokema lähisuhdeväkivalta jää muiden naisten kokemaa lähisuhdeväkivaltaa useammin piilorikollisuudeksi, eli tällaisesta väkivallasta ilmoitetaan vähemmän poliisille.⁹⁶ Vastaavia tuloksia on saatu myös nimenomaan paperittomien ilmoitusaltiudesta: Yhdysvalloissa paperittomien kriminalisoidun väkivallan

⁹⁴ Scott 2022, s. 4806.

⁹⁵ Gutierrez – Kirk 2017, s. 944.

⁹⁶ Honkatukia 2011, s. 49.

uhrien ilmoitusalttiuden on osoitettu vaikutusanalyysinllä olevan alle puolet muun väestön ilmoitusalttiudesta.⁹⁷ Tämän ohella Italiassa on havaittu poliiseja haastattelemalla, että paperittomat ilmoittavat hyvin harvoin kriminalisoidusta väkivallasta.⁹⁸ Siten tutkimuskirjallisuus vaikuttaa yksimieliseltä sen suhteen, että paperittomat – jotka ovat myös ulkomaalaisia – ilmoittavat kriminalisoidusta väkivallasta merkittävästi muuta väestöä harvemmin. Sen sijaan ero paperittomien ja muiden ulkomaalaisten ilmoitusalttiudessa ei ole riidaton: Zadnik, Sabina ja Cuevas havaitsivat haastattelututkimuksessaan, että paperittomat kriminalisoidun väkivallan naisuhrit turvautuivat Yhdysvalloissa muita latinalaistaustaisia vähemmän tukipalveluihin, erityisesti terveydenhuoltoon ja poliisiin.⁹⁹ Sen sijaan Rodriguez ja muut eivät havainneet merkittävää eroa luvallisesti maassa oleskelevien latinalaistaustaisten ja paperittomien latinalaistaustaisten ilmoitusalttiudessa.¹⁰⁰ Viimeksi mainittua tulosta saattavat kuitenkin selittää paperittomuuteen läheisesti liittyvät tilanteet (ks. sivu 24–25).

Kriminalisoidusta väkivallasta ilmoittamatta jättämiselle on useampia syitä, mutta *merkittävimpiä niistä on maasta poistamisen riski*. Scottin monimenetelmäisessä tutkimuksessa kriminalisoidusta väkivallasta ilmoittamatta jättämisestä kymmenet paperittomat ja muut epävarmassa asemassa olevat ulkomaalaiset nuoret kertoivat Ruotsissa kohtaamastaan kriminalisoidusta väkivallasta. Valtaosa vastaajista (61/85) oli jättänyt ilmoittamatta tapahtuneesta väkivallasta poliisille. Yleisin syy ilmoittamatta jättämiselle oli maasta poistamisen riski.¹⁰¹ Yhdysvaltalaiseen kyselytutkimukseen osallistuneista paperittomista puolestaan noin 41 % raportoi pelosta ilmoittaa kriminalisoidusta väkivallasta poliisille.¹⁰² Yleisin syy ilmoittamatta jättämiselle oli maasta poistamisen pelko (30 %). Pelkoon vaikutti todellisen maasta poistamisen riskin ohella myös poliittinen

⁹⁷ Comino – Mastrobuoni – Nicolò 2020, s. 1226–1229.

⁹⁸ Taveriti 2019, s. 13.

⁹⁹ Zadnik – Sabina – Cuevas 2016, s. 1147–1149.

¹⁰⁰ Rodriguez ja muut 2021, s. 1020–1021.

¹⁰¹ Scott 2022, s. 4800–4801.

¹⁰² Rodriguez ja muut 2021, s. 1022. Tutkimus tehtiin alueella, jossa oli käytössä liittovaltion yleisten turvallisen ilmoittamisen järjestelmien lisäksi alueellinen turvallisen ilmoittamisen järjestelmä. Lisäksi osallistujat rekrytoitiin terveydenhuollon kautta, joten kirjoittajien arvion mukaan osallistujien joukossa ei välttämättä ollut eniten ilmoittamista pelkääviä ihmisiä.

maahanmuuttajavastainen retoriikka.¹⁰³ Lisäksi Iso-Britannialaisessa etnografisessa tutkimuksessa on havaittu, että paperittomat pelkäsivät väkivallasta ilmoittamisen johtavan maasta poistamiseen, ja jättivät ilmoittamatta vakavastakin väkivallasta.¹⁰⁴ Voolma puolestaan tutki asiantuntijoille ja uhreille suunnatulla haastattelututkimuksella paperittomien ja muiden epävarmassa asemassa olevien maahanmuuttajanaisten kokemaa lähisuhdeväkivaltaa sekä siitä ilmoittamista poliisille Iso-Britanniassa ja Ruotsissa. Keskeinen syy ilmoittamatta jättämiselle oli maasta poistamisen pelko.¹⁰⁵ Myös poliiseille, tuomareille, syyttäjille ja asianajajille suunnatun kyselyn tulosten mukaan maahanmuuttokontrollin tiukentaminen esimerkiksi oikeustalolla tapahtuvien säilöönottojen – jotka edeltävät maasta poistamista – muodossa on vaikuttanut maahanmuuttajien päätöksiin jättää ilmoittamatta kriminalisoidusta väkivallasta poliisille sekä olla ilmaantumatta oikeuteen todistamaan.¹⁰⁶

Empiirisen tutkimuksen ohella kyseistä ilmiötä, eli maasta poistamisen riskistä johtuvaa paperittomien uhrien väkivallasta ilmoittamatta jättämistä, on käsitelty lukuisissa muissa tutkimuksissa.¹⁰⁷ Esimerkiksi Abji korostaa sitä, kuinka naisten kokema maasta poistamisen pelko voi estää heitä ilmoittamasta väkivallasta poliisille ja tämän lisäksi lähtemästä väkivaltaisista tilanteista ja suhteista.¹⁰⁸ Myös epätietoisuus siitä, millä ehdoin ja missä tilanteissa paperittomien tietoja jaetaan maahanmuuttokontrollista vastaaville viranomaisille, tuottaa pelon kulttuuria palveluihin hakeutumisen ympärille.¹⁰⁹

Maasta poistamisen riskin pelotevaikutuksen logiikka on ilmeinen: mikäli uhri arvioi maasta poistamisen itselleen merkittävämmäksi riskiksi kuin väkivallasta ilmoittamatta jättämisen seuraukset, uhri ei ilmoita poliisille kokemastaan väkivallasta. Lähtökohtaisesti maasta poistaminen on aina paperittoman ihmisen näkökulmasta huono vaihtoehto, sillä paperittomat

¹⁰³ Rodriguez ja muut 2021, s. 1020–1021.

¹⁰⁴ Bhatia 2020, s. 284–285.

¹⁰⁵ Voolma 2018, s. 1842–1843.

¹⁰⁶ ACLU 2018, s. 2.

¹⁰⁷ Abji 2020, s. 81, Crépeau – Hastie 2015, s. 159, Euroopan perusoikeusvirasto 2014, s. 15, Kittrie 2006, s. 1450–1452, Smith – LeVoy 2015, s. 4.

¹⁰⁸ Abji 2020, s. 81.

¹⁰⁹ Gardner 2023, s. 6.

ovat hyvin heikossa ja haavoittuvassa asemassa. Siten ihminen, jolla on muita vaihtoehtoja, tuskin jäisi asumaan kohdemaahansa paperittomana. Paperittomat ovat kuvanneet aiemmissa haastattelututkimuksissa maasta poistamista käytännössä kuolemantuomiona, tai vähintään elämän edellytysten poistamisena.¹¹⁰ On olennaista huomata, että monet paperittomat ovat turvapaikanhakijoina maahan saapuneita ihmisiä, joiden suojelun tarvetta ei ole tunnistettu.¹¹¹ Näin voidaan arvioida olevan myös Suomessa. Vuoden 2015 ”pakolaiskriisin” aikaan Suomessa on heikennetty turvapaikanhakijoiden asemaa ja aktiivisesti pyritty eroon sellaisesta ulkomaalaisten suojelusta, jonka tulkitaan ylittävän kansainvälisten velvollisuuksien edellyttämän vähimmäistason. Turvapaikan myöntämisen mahdollisuuksia on siten kavennettu merkittävästi ja näiden muutosten jäljiltä turvapaikanhakijoiden ihmisoikeudet eivät ole enää toteutuneet kaikilta osin.¹¹² Näiden lainmuutosten ohella turvapaikkapäätöksiä tekevien viranomaisten kollektiivisen harkintavallan käyttö on johtanut turvapaikan edellytysten kiristymiseen entisestään.¹¹³ Siten on hyviä syitä olettaa Suomessa olevan paperittomia ihmisiä, joilla on tosiasiallinen tarve kansainväliselle suojelulle ja näin ollen legitiimi pelko siitä, että maasta poistaminen voi johtaa epäinhimilliseen kohteluun tai kuolemaan.¹¹⁴ Pelotevaikutusta on myös omiaan lisäämään se, että väkivallan tekijät käyttävät maasta poistamisen uhkaa tietoisesti hyväkseen kriminalisoitua väkivaltaa tehdessään ja siten aiheuttavat sekä ylläpitävät uhrien pelkoa.¹¹⁵

Paperittomien lisäksi maasta poistamisen riski voi olla syynä myös muiden epävarmassa asemassa olevien ulkomaalaisten kriminalisoidusta väkivallasta ilmoittamatta jättämiselle. Samoin riski voi vaikuttaa paperittomien ihmisten läheisten – myös kansalaisten – väkivallasta ilmoittamiseen. Tällöin pelkona voi olla esimerkiksi, että ilmoittaminen aiheuttaa ongelmia omassa myöhemmässä oleskelulupaprosessissa, että järjestelmään jää ylimääräisiä tietoja, jotka voivat vaikeuttaa elämää, jos joutuu tulevaisuudessa paperittomaksi, tai että

¹¹⁰ Scott 2022, s. 4802, Voolma 2018, s. 1842–1843.

¹¹¹ Scott 2022, s. 4794.

¹¹² Pirjatanniemi ja muut 2021, s. 230–232.

¹¹³ Vanto ja muut 2022, Results of Quantitative Analysis, Results of Qualitative Analysis, Conclusion.

¹¹⁴ Myös Vanto ja muut kiinnittävät huomiota siihen, että heidän tunnistamansa kollektiivisen harkintavallan käyttö on voinut johtaa kansainvälistä suojelua tarvitsevien käännytyspäätöksiin. Vanto ja muut 2022, Conclusion.

¹¹⁵ Scott 2022, s. 4801, Voolma 2018, s. 1842–1843, Smith – LeVoy 2015, s. 3–4.

rikosprosessissa paljastuisi tietoja läheisestä paperittomasta henkilöstä.¹¹⁶ Bhatian mukaan maasta poistamisen riski vaikuttaa kuitenkin enemmän paperittomien alttiuteen ilmoittaa väkivallasta.¹¹⁷

Maasta poistamisen riskin ohella moni muu tekijä voi vaikuttaa siihen, että paperittomat uhrin jättävät ilmoittamatta kriminalisoidusta väkivallasta. *Luottamuksen puute poliisiin voi estää ilmoittamista useammassa eri ulottuvuudessa.* Ensinnäkin kokemukset poliisista lähtö- ja kauttakulkumaissa voivat heikentää luottamusta viranomaisiin riippumatta kohdemaan poliisista.¹¹⁸ Toisekseen negatiiviset kokemukset poliisista kohdemaassa heikentävät luottamusta, mikä voi liittyä esimerkiksi aiempiin pyrkimyksiin saada suojelua, aiempiin kokemuksiin poliisin asiattomasta tai syrjivästä kohtelusta tai poliisin ulkomaalaisvalvontaan ja turvapaikkaprosessiin liittyviin tehtäviin.¹¹⁹ Näiden ohella luottamuksen puute voi ilmetä epäilyksenä, että poliisi ei yksinkertaisesti kykene suojelemaan uhria tekijältä tai tekijöiltä.¹²⁰ Paperittomien yleistä luottamusta poliisiin laskee entisestään tieto siitä, että poliisille annettuja tietoja voidaan käyttää maahanmuuttokontrollin tarkoituksiin.¹²¹

Paperittomat voivat jättää ilmoittamatta väkivallasta myös siksi, että *he eivät usein hahmota itseään uhrina*, joka voisi hakea apua poliisilta. Oma asema uhrina voi hämärtyä esimerkiksi sen vuoksi, että paperittomat ovat usein toistuvan laillisen ja kriminalisoidun väkivallan uhreiksi joutuneita ihmisiä. Pitkään jatkuneen väkivallan myötä yksittäinen väkivaltainen tilanne ei poikkeakaan normista eikä saa uhria hakemaan apua.¹²² Itsensä hahmottaminen uhrina voi myös olla ristiriidassa uhrin minäkuvan kanssa erityisesti nuorilla miehillä. Siten hegemoniset maskuliinisuuskäsitykset voivat olla esteenä poliisille ilmoittamiselle.¹²³

¹¹⁶ Scott 2022, s. 4798–4802, Voolma 2018, s. 1842–1843, Rodriguez ja muut 2021, s. 1020–1021, Bhatia 2020, s. 284–285, Dhingra – Kilborn – Woldemikael 2022, s. 1383.

¹¹⁷ Becerra ja muut 2017, Discussion, Rodriguez ja muut 2021, s. 1020–1021, Bhatia 2020, s. 284–285.

¹¹⁸ Scott 2022, s. 4805–4806, Bhatia 2020, s. 284.

¹¹⁹ Scott 2022, s. 4804–4806, Rypi – Burcar – Åkerström 2019, s. 138–140, Bhatia 2020, s. 284.

¹²⁰ Peltoniemi 2023, s. 2.

¹²¹ Wong ja muut 2021, s. 364–365.

¹²² Scott 2022, s. 4799–4802.

¹²³ Rypi – Burcar – Åkerström 2019, s. 132–133, 138–139.

Lisäksi *paperittomien tietämättömyys omista oikeuksistaan* voi johtaa siihen, että he jättävät ilmoittamatta väkivallasta.¹²⁴ Toisista kulttuureista tulevat paperittomat eivät välttämättä esimerkiksi tunne kohdemaan lainsäädäntöä eivätkä siten hahmota kaikkea kriminalisoitua väkivaltaa rikoksena.¹²⁵ Voolma havaitsi tutkiessaan paperittomien ja muiden epävarmassa asemassa olevien ulkomaalaisten naisten kokemaa lähisuhdeväkivaltaa, että tieto oikeuksista ei tavoittanut naisia. Naisuhrit olivat usein yksinomaan väkivallan tekijän antamien tietojen varassa.¹²⁶ Joissain tapauksissa lähisuhdeväkivallan tekijät nimenomaisesti estivät uhreja etsimästä tietoa esimerkiksi estämällä pääsyn internetiin ja kielikursseille.¹²⁷ Siten myös *kielimuurien* voidaan arvioida vaikuttavan väkivallasta ilmoittamatta jättämiseen. Yksi haastatelluista uhreista epäili, että väkivaltaiset miehet eivät edes toisi vaimojaan kohdemaahan, jos vaimo tietäisi oikeuksistaan.¹²⁸

Ilmoittamatta jättämiseen voi vaikuttaa myös *huoli siitä, mitä ilmoittamisesta seuraisi väkivallan tekijälle*. Erityisesti muiden paperittomien tai muuten epävarmassa asemassa olevien ulkomaalaisten – saati uhrin omien perheenjäsenten – tekemästä väkivallasta ei haluta ilmoittaa, koska ilmoittaminen saattaisi johtaa esimerkiksi tekijän maasta poistamiseen.¹²⁹ Vastaavasti ilmoittamatta jättämiseen voi vaikuttaa oma tai kolmansien osapuolien riippuvuus tekijästä, esimerkiksi tekijän ollessa läheisen työnantaja. Tällöin päätös ilmoittamisesta tai ilmoittamatta jättämisestä voi näyttäytyä valintana oman turvallisuuden ja toisen henkilön selviytymisen välillä.¹³⁰

Muita tutkimuksissa esiin nostettuja paperittomien ja muiden siirtolaisten syitä ilmoittamatta jättämiselle ovat *koston pelko, ryhmäpaine, rasismi, häpeä, sekä kokemus siitä, että*

¹²⁴ Honkatukia 2011, s. 45–46, Scott 2022, s. 4801–4802, Smith – LeVoy 2015, s. 5, Taverriti 2019, s. 4, Voolma 2018, s. 1843–1844.

¹²⁵ Taverriti 2019, s. 4.

¹²⁶ Voolma 2018, s. 1843–1844.

¹²⁷ Voolma 2018, s. 1844.

¹²⁸ Voolma 2018, s. 1844–1845.

¹²⁹ Scott 2022, s. 4803–4804, Taverriti 2019, s. 4.

¹³⁰ Scott 2022, s. 4803–4804.

*tapahtunut väkivalta ei ole tarpeeksi vakavaa ilmoittamiselle tai että poliisi ei ottaisi ilmoitusta vakavasti.*¹³¹ Ilmoittamista saattaa vaikeuttaa entisestään myös se, jos *siirtolaiset ovat eristäytyneitä muusta yhteiskunnasta.*¹³² Väkivallan uhrin saattavat myös *käsitellä tilanteet mieluummin itse ottamatta yhteyttä viranomaisiin.*¹³³ Lisäksi yksittäisiin kriminalisoidun väkivallan tyypeihin voi liittyä spesifejä käytännön ongelmia: Työrikoksista ilmoittamisen kynnystä nostaa paperittomien *työsuhteiden epävirallisuus*, jolloin näyttöä ilmoittamisen tueksi on vaikeaa saada.¹³⁴ Säilöönnotossa tapahtunut väkivalta puolestaan tunnetaan erityisenä väkivallan muotona, josta uhrin on vaikea ilmoittaa.¹³⁵ Lisäksi *kunniaväkivallan ilmituloa voi estää se, että se on uhrin oman yhteisön hyväksymää.*¹³⁶

Toiseksi paperittomien uhrien oikeuksien toteutuminen estyy silloin, kun he jättävät ilmoittamatta kriminalisoidusta väkivallasta poliisille yleisempien, koko väestön tasolla vaikuttavien syiden vuoksi. Kansallisen rikosuhritutkimuksen (2021) mukaan viime vuosina 10–13 % Suomessa tapahtuneesta kriminalisoidusta fyysisestä ihmistenvälisestä väkivallasta on tullut poliisin tietoon. Naiset ilmoittivat väkivallasta merkittävästi miehiä harvemmin.¹³⁷

Bowles, Garcia Reyes ja Garoupa tutkivat kriminalisoidun väkivallan uhrin päätöstä ilmoittaa tai jättää ilmoittamatta väkivallasta poliisille. He kehittivät hypoteesinsa ilmoittamisen todennäköisyydestä taloustieteestä johdetulla kustannus–hyöty-mallilla.¹³⁸ Heidän mukaansa ilmoittamis päätökseen vaikuttavat henkilökohtaiset kustannukset uhrille: *ilmoittamiseen ja todisteiden keräämiseen kuluva aika ja vaiva, häpeän pelko, itsekriminoinnin pelko, sosiaalinen stigma, koston pelko, painostuksen ja uhkailun pelko, sekä oikeuskäsittelyyn osallistumiseen kuluva aika ja sen aiheuttama stressi.* Lisäksi uhrin voivat jättää ilmoittamatta

¹³¹ Scott 2022, s. 4801–4803, Taverriti 2019, s. 4, Rodriguez ja muut 2021, s. 1020–1021, Smith – LeVoy 2015, s. 14, 22. Rasismin osalta vrt. Rypi – Burcar – Åkerström 2019.

¹³² Honkatukia 2011, s. 45–46.

¹³³ Rypi – Burcar – Åkerström 2019, s. 136–138.

¹³⁴ Smith – LeVoy 2015, s. 14.

¹³⁵ Smith – LeVoy 2015, s. 15.

¹³⁶ Honkatukia 2011, s. 51.

¹³⁷ Koltola – Näsi 2022, s. 17.

¹³⁸ Bowles – Garcia Reyes – Garoupa 2009, s. 366.

siitä syystä, että he *eivät usko poliisin tekevän asialle mitään*, tai siksi, että *asia on hoidettu muuta kautta*.¹³⁹ Ilmoittamispäätökseen vaikuttavat myös esimerkiksi köyhyys, kriminalisoidun väkivallan yleisyys ja tekijöiden läsnäolo uhrin asuinalueella, sekä uhrin teosta kokema moraalinen järkytys (*moral outrage*).¹⁴⁰ Empiirisen aineiston valossa teon vakavuus korreloi yleensä korkeamman ilmoitusalttiuden kanssa. Kuitenkin *seksuaalisen- ja lähisuhdeväkivallan aiheuttama stigman pelko* voi estää tällaisista teoista ilmoittamisen teon vakavuudesta huolimatta.¹⁴¹

Seksuaalista väkivaltaa pidetäänkin tutkimuskirjallisuudessa aivan erityisenä kriminalisoidun väkivallan tyyppinä, josta ilmoittamiseen vaikuttavat erityiset tekijät. Se on tyypillinen paperittomiin naisiin kohdistuva väkivallan muoto¹⁴² ja myös koko väestön tasolla tavanomainen piilorikollisuuden muoto. Vuonna 2021 viranomaisten tietoon tuli Suomessa 1851 raiskausta tai sen yritystä, kun kansallisessa rikosuhritutkimuksessa samana vuonna 3,2 % naisista ja 1 % miehistä ilmoitti joutuneensa pakotetuksi sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaaliseen kanssakäymiseen tai tällaisen teon yrityksen kohteeksi.¹⁴³ Vuoden 2021 väestöön suhteutettuna nämä prosenttilukemat vastaisivat yhteensä noin 117 000 uhria.¹⁴⁴ Seksuaalisesta väkivallasta ilmoittamatta jättämisen syitä on tutkittu esimerkiksi Ghanassa ja Yhdysvalloissa, ja näissä tutkimuksissa havaitut ilmoittamatta jättämisen syyt poikkesivat toisistaan jossain määrin. Boatengin kyselytutkimuksessa yleisin syy ghanalaisille naisille jättää ilmoittamatta väkivallasta oli se, että *uhri tunsii tekijän*. Yleisiä syitä ilmoittamatta jättämiselle olivat lisäksi se, että *uhrin perhe oli käsitellyt tilanteen muulla tavalla* ja se, että *tekoa ei koettu riittävän vakavaksi ilmoittamiselle*. Muita syitä ilmoittamatta jättämiselle olivat *poliisin pelko* tai *haluttomuus olla tekemisissä poliisin kanssa*; se, että *poliisi ei tekisi mitään*; se, että *teosta ilmoitettiin jollekin muulle*; sekä se, että *teosta ilmoittaminen poliisille*

¹³⁹ Bowles – Garcia Reyes – Garoupa 2009, s. 373–374.

¹⁴⁰ Bowles – Garcia Reyes – Garoupa 2009, s. 367–369.

¹⁴¹ Bowles – Garcia Reyes – Garoupa 2009, s. 376.

¹⁴² Euroopan muuttoliikeverkosto 2020, s. 5, Smith –LeVoy 2015, s. 11–12.

¹⁴³ Koltola 2022, s. 62–65.

¹⁴⁴ Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2021 Suomen väestö koostui 2 805 140 naisesta ja 2 743 101 miehestä. Tilastokeskus: Väestö 31.12.2021. Uhrien lukumäärä on laskettu seuraavasti: 2 805 140*0,032 + 2 743 101*0,01 = 117 195.

*ei olisi soveliasta tai tarpeen.*¹⁴⁵ Boatengin mukaan sekä uhrille että perheelle koituvaa häpeää seksuaalisen väkivallan uhriksi joutumisesta voi selittää haluttomuutta ilmoittaa poliisille tällaisista teoista ja sen sijaan valintaa käsitellä asia vaihtoehtoisilla tavoilla.¹⁴⁶

Yhdysvaltalaisessa puhelinkyselyssä puolestaan syitä jättää ilmoittamatta raiskauksesta olivat yleisyysjärjestyksessä: *koston pelko, uhri ei halunnut perheensä saavan tietää asiasta, uhri ei halunnut muiden saavan tietää asiasta, todistusaineiston puute, epävarmuus teon rikollisuudesta, epätietoisuus siitä miten ilmoitus tulisi tehdä, pelko huonosta kohtelusta oikeusjärjestelmässä sekä se, että uhri ei pitänyt tekoa tarpeeksi vakavana ilmoittamiselle.*¹⁴⁷

Lähisuhdeväkivallasta puolestaan jätetään ilmoittamatta Honkatukian mukaan siksi, että *todellisia ratkaisuja tilanteeseen ei uskota saatavan oikeusteitse* tai siksi, että *uhrilla ei ole henkisiä voimavaroja ilmoittamiseen tai rikosprosessiin* traumaattisten kokemusten jäljiltä. Lisäksi *taloudellinen riippuvuus* voi estää ilmoittamisen, jos oikeudenkäyntikulujen ja haattavien korvausten katsotaan lähinnä heikentävän perheen taloudellista tilannetta.¹⁴⁸

Kuten siirtolaisten kokeman väkivallan kohdalla, myös muun väestön osalta *hegemoniset maskuliinisuuskäsitykset*, joiden mukaan väkivalta on normaali osa miesten elämää, voivat johtaa siihen, että miesten välisestä fyysisestä väkivallasta ei ilmoiteta. Erityisen vaikeaksi maskuliinisuuskäsitykset tekevät seksuaalisesta väkivallasta ilmoittamisen, sillä uhriksi joutumisesta koettu häpeän tunne mielletään ei-maskuliiniseksi.¹⁴⁹ Siten maskuliinisuuskäsitykset voivat ikään kuin luoda uuden häpeän kerroksen uhriksi joutumisesta aiheutuvan häpeän lisäksi.

Ilmoittamatta jättämiseen voi vaikuttaa väkivallan tyyppin lisäksi myös uhrin henkilökohtaisiin ominaisuuksiin liittyvä haavoittuvuus. Kriminalisoidun väkivallan seuraukset ovat sitä vakavampia, mitä haavoittuvampi uhri on. Haavoittuvuus voi ilmetä esimerkiksi siten, että uhri ei edusta vallitsevaa käsitystä tyyppillisestä uhrista, mikä haittaa asian etenemistä

¹⁴⁵ Boateng 2015, Results.

¹⁴⁶ Boateng 2015, Discussion.

¹⁴⁷ Cohn ja muut 2013, Method.

¹⁴⁸ Honkatukia 2011, s. 36.

¹⁴⁹ Honkatukia 2011, s. 38–42. Maskuliinisuuden vaikutuksesta uhrikokemukseen ks. Stanko – Hobdell 1993.

rikosprosessissa.¹⁵⁰ Esimerkiksi mielenterveysongelmista kärsivät ihmiset jättävät usein ilmoittamatta väkivallasta, koska he *pelkäävät, että heitä ei uskota mielenterveysongelmansa vuoksi*.¹⁵¹ Vastaavasti seksuaalisiin vähemmistöihin kuuluvien lähisuhdeväkivallasta ilmoittamisen kynnyksiä voi nostaa se, että *poliisin ei uskota ymmärtävän muissa kuin heterosuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa* ja ottavan sitä vakavasti. Lisäksi tässä ryhmässä ilmoittamisen esteenä voi olla se, että *ilmoittamisen yhteydessä joutuisi paljastamaan oman seksuaalisen suuntautumisensa*.¹⁵² Myös kriminalisoidun väkivallan uhriksi joutuneita siirtolaisia sekä esimerkiksi sosioekonomisesti marginalisoituja ihmisiä pidetään asemansa vuoksi haavoittuvina.¹⁵³ Erityisen ongelmallisina pidetään tilanteita, joihin liittyy ”rikollisia uhreja”, jotka ovat itsekin tehneet kriminalisoituja tekoja.¹⁵⁴ Paperittomat kuuluvat moniin näistä ryhmistä samanaikaisesti: he ovat sekä siirtolaisia että marginalisoituneita esimerkiksi köyhyyden ja asunnottomuuden vuoksi. Paperittomuuden kriminalisoinnin vuoksi he ovat myös määritelmällisesti ”rikollisia uhreja”. Lisäksi he kärsivät usein traumaattisten kokemustensa vuoksi mielenterveysongelmista. Näin ollen paperittomat kriminalisoidun väkivallan uhrit ovat haavoittuvia useiden samaan aikaan vaikuttavien risteävien tekijöiden vuoksi, jotka yhdessä tekevät heistä erityisen haavoittuvan ryhmän.¹⁵⁵

Edellä käsitellyt ilmoittamatta jättämisen syyt on koottu taulukkoon 1. Ilmoittamatta jättämisen seurauksena on luonnollisesti se, että kriminalisoidun väkivallan uhriksi joutuneen paperittoman edellisessä alaluvussa käsitellyt oikeudet eivät täysimääräisesti toteudu. Suuri osa oikeuksista nimittäin edellyttää vähintään viranomaisten tietoisuutta tapahtuneesta väkivallasta. Toki osa oikeuksista voi toteutua ilman asian saattamista viranomaisten tietoon, sillä esimerkiksi Rikosuhripäivystyksen palvelut eivät edellytä yhteydenottoa poliisiin. Kuitenkaan esimerkiksi oikeus suojeluun väkivallan jatkumiselta tai oikeus tehokkaiisiin oikeussuojakeinoihin ei voi käytännössä toteutua ilman viranomaisten myötävaikutusta. Esimerkiksi Dhingra, Kilborn ja Woldemikael ovat osoittaneet, että poliisin ja

¹⁵⁰ Honkatukia 2011, s. 14–15.

¹⁵¹ Honkatukia 2011, s. 34.

¹⁵² Honkatukia 2011, s. 43.

¹⁵³ Honkatukia 2011, s. 45–53, Capuano 2010, s. 15–17.

¹⁵⁴ Honkatukia 2011, s. 45–53.

¹⁵⁵ Ks. myös Capuano 2010, s. 14.

maahanmuuttoviranomaisten yhteistyön aiheuttamasta maasta poistamisen riskistä seuraa suoraan paperittomien heikentynyt pääsy oikeuksiinsa.¹⁵⁶

Taulukko 1 Kriminalisoidusta väkivallasta ilmoittamisen esteitä

Erityisesti paperittomiin ja muihin epävarmassa asemassa oleviin ulkomaalaisiin vaikuttavat tekijät	Koko väestön tasolla vaikuttavat tekijät
Henkilökohtaisen maasta poistamisen pelko/riski	Riski siitä, että läheinen paperiton ihminen poistetaan maasta (paperittomien lähipiiri)
Luottamuksen puute poliisiin	Luottamuksen puute poliisiin
Hämärtynyt uhrikokemus (väkivallan kierre, hegemoniset maskuliinisuuskäsitykset)	Hegemoniset maskuliinisuuskäsitykset (miesten välinen fyysinen väkivalta)
Tietämättömyys omista oikeuksista (joskus tekijän tarkoituksellisen toiminnan vuoksi)	Ilmoittamiseen ja todisteiden keräämiseen kuluva aika ja vaiva
Huoli epävarmassa asemassa olevasta ulkomaalaisesta tekijästä	Oikeuskäsittelyyn osallistumiseen kuluva aika ja aiheutunut stressi
Koston pelko	Koston pelko
Ryhmäpaine	Painostuksen ja uhkailun pelko
Poliittinen maahanmuuttajavastainen retoriikka	Itsekriminoinnin pelko
Häpeä	Häpeä, sosiaalisen stigman pelko
Tilanteet ratkaistaan mieluummin ilman viranomaisia	Tilanteet ratkaistaan mieluummin ilman viranomaisia
Uhrin haavoittuvuus (tyypillisesti useassa ulottuvuudessa)	Uhrin haavoittuvuus (tietyt ihmisryhmät)
Väkivaltaa ei koeta riittävän vakavana ilmoittamiselle	
Rasismin kokemukset	
Eristäytyneisyys muusta yhteiskunnasta	
Kielimuurit	
Työsuhteiden epävirallisuudesta johtuvat näyttövaikeudet (työrikokset)	Tekijän tunteminen, tilanne hoidettu muutoin, tekoa ei koettu riittävän vakavaksi, poliisin pelko, haluttomuus olla tekemisissä poliisin kanssa, poliisin toimintaan ei uskota, ilmoittaminen ei soveliasta, häpeä, koston pelko, uhrin perheen ei haluta tietävän, epätietoisuus, pelko huonosta kohtelusta oikeusjärjestelmässä (seksuaalinen väkivalta)
Uhrin oma yhteisö hyväksyy väkivallan (kunniaväkivalta)	Oikeusjärjestelmään ei uskota ratkaisuna, henkisten voimavarojen puute, taloudellinen tilanne ja oikeusprosessin kustannukset (lähisuhdeväkivalta)

¹⁵⁶ Dhingra – Kilborn – Woldemikael 2022, s. 1379–1381.

Edellä käsitellyt paperittoman uhrin oikeuksien toteutumisen esteet ovat liittyneet siihen, että uhrin jättävät ilmoittamatta kriminalisoidusta väkivallasta spesifien tai yleisten syiden vuoksi.

Kolmanneksi paperittoman uhrin oikeuksien toteutuminen voi estyä myös

viranomaisten toiminnan vuoksi silloinkin, kun paperittomat pääsevät yli ilmoittamisen korkeasta kynnyksestä. Ensinnäkin oikeuksien toteutumisen esteeksi voivat muodostua *viranomaisten asenteet paperittomia uhreja kohtaan*. Esimerkiksi Espanjassa ja Alankomaissa on kokemuksia siitä, että viranomaiset eivät usko paperittomia uhreja, jotka pyrkivät ilmoittamaan väkivallasta turvallisen ilmoittamisen järjestelmän piirissä, vaan kohtelevat heitä maahanmuuttosäännösten kiertäjinä.¹⁵⁷ Toisekseen pääsyn oikeuksiin voi estää *viranomaisten osaamisen puute*. Poliisit ja syyttäjät eivät aina tunnista esimerkiksi lähisuuhdeväkivaltatilanteiden vakavuutta.¹⁵⁸ Muun muassa Yhdysvalloissa on myös kokemuksia siitä, että poliisit eivät tunne olemassa olevia turvallisen ilmoittamisen järjestelmiä tai osaa soveltaa niitä yksittäisiin tilanteisiin.¹⁵⁹ Myös uhridirektiivin toimeenpanon seurannan myötä on havaittu esteitä erityisesti maahanmuuttajataustaisten naisten ja paperittomien uhrien oikeuksien toteutumiselle.¹⁶⁰ Paperittomien osalta esteitä ei avata tätä laajemmin, mutta ainakin *tulkkaukseen liittyvien käytännön ongelmien* voitaisiin arvioida vaikuttavan moniin paperittomiin uhreihin, jos he ilmoittaisivat väkivallasta. Raportin mukaan oikeus ymmärtää ja tulla ymmärretyksi sekä oikeus tulkkaukseen eivät aina toteudu käytännössä, koska ammattitaitoisten ja luotettavien tulkkien saatavuudessa on ongelmia, tulkkaus jätetään joskus järjestämättä prosessin nopeuttamisen nimissä ja tarjottu tulkkaus ei aina ole uhrille maksutonta.¹⁶¹ Prosessissa käytetty kieli ei aina myöskään ole ymmärrettävää erityisesti lukutaidottomille.¹⁶² On selvää, että tällaiset ongelmat viranomaisten ja viranomaisprosessien toiminnassa voivat estää suojeluun pääsyn silloinkin, kun uhri pääsee yli ilmoittamisen esteistä. Viranomaisten asenteista tai puutteellisesta osaamisesta johtuvat virheet tutkinnassa, jotka voivat johtaa paperittoman uhrin maasta

¹⁵⁷ Smith – LeVoy 2015, s. 32, Timmerman – Leerkes – Staring 2019, s. 22.

¹⁵⁸ Honkatukia 2011, s. 35.

¹⁵⁹ Delvino 2019, s. 36.

¹⁶⁰ Lundell 2019, s. 6.

¹⁶¹ Lundell 2019, s. 17, 28.

¹⁶² Lundell 2019, s. 17–18.

poistamiseen, voivat puolestaan nostaa muiden uhrien ilmoittamisen kynnystä entisestään, kun tällaiset tapaukset tulevat paperittomien tietoon esimerkiksi laajan mediahuomion kautta.¹⁶³

Tutkimuskirjallisuuden valossa on siis selvää, että useat tekijät voivat estää paperittomia kriminalisoidun väkivallan uhreja pääsemästä edellisessä aluvussa käsiteltyihin oikeuksiinsa ja usein oikeudet eivät toteudu käytännössä. Nämä tekijät voivat vaikuttaa uhriin erikseen tai samanaikaisesti. Keskeisin erityisesti paperittomiin vaikuttava tekijä on kirjallisuuden valossa maasta poistamisen riski, joka on Suomessa oleskelevalle paperittomalle ihmiselle erittäin konkreettinen johdannossa kuvatulla tavalla. Seuraavassa aluvussa paneudun niihin seurauksiin, joita oikeuksien toteutumatta jäämisestä voi seurata eri osapuolille.

2.4 Oikeuksien toteutumatta jäämisen merkitys ja potentiaalisia ratkaisuja

Olen edellä tässä luvussa käsitellyt perusoikeuksien horisontaalivaikutuksesta sekä EIS:ssä määriteltyjen ihmisoikeuksien positiivisesta ulottuvuudesta aiheutuvaa valtion velvollisuutta suojella paperittomia ihmisiä muiden yksityisten tekemältä kriminalisoidulta väkivallalta sekä velvollisuutta tarjota toteutuneen väkivallan paperittomalle uhrille suojelua ja tehokkaita oikeussuojakeinoja. Olen lisäksi havainnut, että tutkimuskirjallisuuden perusteella nämä oikeudet eivät usein käytännössä toteudu erityisesti siitä syystä, että paperittomat uhrit eivät maasta poistamisen riskin vuoksi uskalla ilmoittaa poliisille tapahtuneesta väkivallasta. Tämän riskin eliminointi tai merkittävä vähentäminen on se, mihin turvallisen ilmoittamisen järjestelmillä pyritään. Tässä aluvussa käsittelen sitä, mitä paperittomien uhrien oikeuksien toteutumatta jääminen merkitsee, sillä tämän arviointi on olennaista turvallisen ilmoittamisen järjestelmän tarpeen analyysille. Pohdin tutkimuskirjallisuuden kautta paperittomien kriminalisoidun väkivallan uhrien oikeuksien toteutumatta jäämisen seurauksia uhreille itselleen, tekijöille ja yhteiskunnalle. Lisäksi peilaan oikeuksien toteutumatta jäämistä valtion EIS:sta johtuviin velvollisuuksiin. Pohdin myös ongelman ratkaisujen toteuttamatta jättämisen merkitystä valtiolle kriittisen kriminologian tutkimuksessa kehitetyn valtion rikollisuuden (*state crime*) viitekehyksen kautta ja tässä yhteydessä avaan tutkittuun tietoon perustuvia ratkaisuja oikeuksien toteutumatta jäämiselle.

¹⁶³ Ks. Esimerkiksi Delvino 2019, s. 36.

Oikeuksien toteutumatta jäämisellä on tietysti suora negatiivinen vaikutus kriminalisoidun väkivallan uhreihin: he eivät saa oikeusjärjestelmän mukaista oikeutta, tukea tai korvauksia kärsimyksensä.¹⁶⁴ He eivät myöskään saa suojelua uudelleenuhritumiselta, mitä pidetään uhritutkimuksessa kriminalisoidusta väkivallasta ilmoittamisen keskeisenä hyötynä.¹⁶⁵ Uhreilta jää myös saamatta oikeusjärjestelmän tunnustus siitä, että heidän oikeuksiaan on loukattu, mikä voisi edistää heidän toipumistaan uhrikokemuksesta. Smith ja LeVoy ovat nostaneet esille sen, että politiikat ja käytännöt, jotka estävät paperittomia uhreja saamasta uhreille tarkoitettua suojelua, asettavat paperittomat entistä haavoittuvampaan asemaan.¹⁶⁶

Uhrien oikeuksien toteutumatta jäämisellä voi olla myös käytännön vaikutuksia tekijään sekä yhteiskuntaan laajemmin. Euroopan perusoikeusvirasto sekä Yhdistyneiden kansakuntien (YK) siirtolaisten ihmisoikeuksien erityisraportoija François Crépeau ovat nostaneet esiin sen, että jos paperittomat uhrit eivät ilmoita viranomaisille kriminalisoidusta väkivallasta, väkivallan tekijät nauttivat käytännössä immunitettia oikeusjärjestelmän mukaisilta seurauksilta teoistaan.¹⁶⁷ Tämä puolestaan merkitsee, että tekijät ovat vapaita myös toistamaan paperittomiin kohdistuvaa kriminalisoitua väkivaltaa. Smithin ja LeVoyn mukaan paperittomilla onkin haavoittuvan asemansa vuoksi muuta väestöä korkeampi riski joutua kriminalisoidun väkivallan uhriksi.¹⁶⁸ Lisäksi tämä voi nostaa myös muiden kuin paperittomien riskiä joutua samojen tekijöiden kriminalisoidun väkivallan uhreiksi, mikäli rikosvastuun toteuttaminen estäisi uusintarikollisuutta. Rikosoikeusjärjestelmässä työskentelevät ovat myös raportoineet, että järjestelmä, jossa paperittomat uhrit ja todistajat eivät uskalla olla tekemisissä poliisin kanssa, vaikeuttaa epäillyn kriminalisoidun väkivallan tutkimista.¹⁶⁹

¹⁶⁴ Fohring 2014, s. 5.

¹⁶⁵ Boateng 2018, Crime Reporting: A Rational Choice Perspective.

¹⁶⁶ Smith – LeVoy 2015 s. 3–4.

¹⁶⁷ Euroopan perusoikeusvirasto 2014, s. 15, YK:n yleiskokouksen 72. istunto (2017), kohta 67.

¹⁶⁸ Smith – LeVoy 2015, s. 3–4. Ks. myös Honkatukia 2011, s. 14. Zadnikin, Sabinan ja Cuevasin tutkimuksessa ei kuitenkaan havaittu merkittävää eroa paperittomien naisten ja muiden naisten kriminalisoidun väkivallan uhriksi joutumisessa. Zadnik – Sabina – Cuevas 2016, s. 1146–1147.

¹⁶⁹ Ks. ACLU 2018, s. 1–4.

Bowlesin, Garcian ja Garoupan mukaan yhteisöissä, joissa paine jättää ilmoittamatta kriminalisoidusta väkivallasta (*intimidation*) on yleistä, rikosoikeusjärjestelmä heikkenee.¹⁷⁰ Sillä, että paperittomat uhrit eivät käytännössä turvaudu oikeusjärjestelmään, voikin olla kauaskantoisia vaikutuksia siihen, minkälaisilla järjestelmillä yhteiskunnassa puututaan poikkeavaan käytökseen. Esimerkiksi Kanadassa paperittomien oikeuksiin pääsyn ongelmat ovat johtaneet viralliselle oikeusjärjestelmälle vaihtoehtoisten rinnakkaisjärjestelmien kehittämiseen uhrien oikeuksien ja tekijöiden vastuuseen asettamisen toteuttamiseksi.¹⁷¹ Hieman vastaavalla tavalla Suomessa on kokemusta siitä, että virallisen terveydenhuoltojärjestelmän kieltäessä paperittomilta pääsyn riittävään terveydenhuoltoon, yhteiskunnan kolmannella sektorilla on luotu järjestelmä näiden palveluiden tarjoamiseksi muilla tavoin.¹⁷² Nähdäkseni tällaiset rinnakkaisjärjestelmät – jotka voivat olla elintärkeitä niitä käyttäville uhreille ja potilaille – ovat selviä merkkejä varjoyhteiskuntien vakiintumisesta virallisten yhteiskuntien oheen. Koska rinnakkaisjärjestelmät syntyvät todellisista, elintärkeistä tarpeista, varjoyhteiskuntien muodostumista voitaneen ehkäistä lähinnä tuomalla kaikki ihmisryhmät virallisten järjestelmien piiriin.

Nykyjärjestelmä, jossa turvallinen ilmoittaminen kriminalisoidusta väkivallasta ei ole mahdollista, saattaa alaluvun 2.3 valossa olla ristiriidassa EIS:n asettamien ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Kuten selostin alaluvussa 2.2, valtiolla on velvollisuus estää henkilöiden väliset oikeudenloukkaukset erityisesti toimivalla, tehokkaalla ja kattavalla ennaltaehkäisevällä lainsäädännöllä ja tarjoamalla tehokkaita oikeussuojakeinoja. Tämän velvollisuuden suhteessa ihmisten väliseen väkivaltaan on katsottu aktualisoituvan tyypillisesti vasta, kun viranomaiset ovat tietoisia väkivallasta.¹⁷³ Tulkinta on ymmärrettävä, sillä viranomaiset eivät voi puuttua väkivaltaan, josta eivät tiedä, ja kaiken väkivallan ilmitulo ei ole viranomaisten hallittavissa. Tämä tulkinta ei kuitenkaan onnistu vastaamaan tilanteeseen, jossa *oikeusjärjestelmä tai sen osa on omiaan estämään kriminalisoidun*

¹⁷⁰ Bowles – Garcia – Garoupa 2009, s. 376.

¹⁷¹ Gardner 2023, s. 10.

¹⁷² Suomessa paperittomien terveydenhuoltoa hoiti usealla paikkakunnalla toimiva kansalaisjärjestö Global Clinic ennen kuin paperittomille turvattiin pääsy terveydenhuollon ammattilaisen välttämättömäksi arvioimiin terveydenhuoltopalveluihin.

¹⁷³ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 204, 207–208.

väkivallan tulemista viranomaisten tietoon yksittäisen ihmisryhmän kohdalla. Siten tätä tulkintaa ei nähdäkseni voida soveltaa nykyjärjestelmän yhteensopivuuteen EIS:n kanssa.

Totesin luvussa 2.2 myös, että tehokkaat oikeussuojakeinot ovat Suomessa teoriassa olemassa. EIT katsoo oikeussuojakeinojen myös olevan lähtökohtaisesti tehokkaita, mikäli EIS:n turvaamiin oikeuksiin voidaan vedota suoraan kansallisissa viranomaisissa ja tuomioistuimissa, kuten Suomessa voi.¹⁷⁴ Ollakseen tehokas oikeussuojakeinon tulee kuitenkin olla myös käytännössä saatavilla.¹⁷⁵ Käytännön saatavuuden esteiksi on oikeuskäytännössä katsottu muun muassa korkeat oikeudenkäyntikulut, oikeusavun saamisen mahdottomuus sekä yhteiskunnan sosiaalinen ja poliittinen tilanne.¹⁷⁶ Sen sijaan EIT:n oikeuskäytännössä ei ole tutkittu sitä, voivatko sinänsä tehokkaat oikeussuojakeinot olla yksittäisen ihmisryhmän kohdalla tehottomia sen vuoksi, että kyseisen ryhmän edustajat eivät uskalla turvautua niihin.¹⁷⁷ EIT on kuitenkin ”rangaistuksen uhan” olemassaoloa sekä pakkotyön määritelmän täyttymistä arvioidessaan antanut merkitystä sille, että paperiton uhri pelkää statusensa vuoksi poliisia, eikä sen vuoksi voi poistua väkivaltaisesta tilanteesta, sekä sille, että väkivallan tekijät käyttävät asetelmaa tietoisesti hyväkseen.¹⁷⁸

Mielestäni on hyviä perusteita arvioida, että oikeussuojakeinoja ei voida katsoa käytännössä saatavilla oleviksi silloin, kun uhrit tutkitusti eivät uskalla turvautua niihin, koska he esimerkiksi pelkäävät tämän johtavan maasta poistamisen kautta heidän kuolemaansa.

¹⁷⁴ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 1144.

¹⁷⁵ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 1148.

¹⁷⁶ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 1149. Viimeisimmällä on tarkoitettu esimerkiksi tilanteita, joissa oikeusjärjestelmä ei toimi normaalisti väkivaltaisuuksien vuoksi ja sitä, että viranomaiset eivät ole valmiita tutkimaan mahdollisia oikeudenloukkauksia, ks. Tuomio 18.6.2002, Orhan v. Turkki, hakemus numero 25656/94, kohta 392; Tuomio 16.9.1996, Akdivar ja muut v. Turkki, hakemus numero 21893/93, kohta 70.

¹⁷⁷ Tällaista tilannetta on myös vaikeaa saada tuomioistuimen tutkittavaksi, sillä yleensä EIT:n käsittely edellyttää kansallisten oikeussuojakeinojen – eli kaikkien oikeusasteiden – läpikäymistä ensin. Asian tutkimisessa päädytään umpikujaan: potentiaalinen oikeudenloukkaus johtuu pelosta käyttää oikeussuojakeinoja, mutta oikeudenloukkauksen toteaminen vaatisi oikeussuojakeinojen käyttöä. Jos taas paperiton uhri kävisi läpi kaikki suomalaiset oikeusasteet, hän tuskin voisi uskottavasti osoittaa, että ei uskalla turvautua kansallisiin oikeussuojakeinoin. Toisaalta kansallisiin oikeussuojakeinoin turvautumatta jättäminen ei ole myöskään muodollinen este EIT:n käsittelylle, joten teoriassa tuomioistuimien voisi ottaa kantaa mahdolliseen oikeudenloukkaukseen tällaisessa oikeustapauksessa. Asia saattaisi myös päätyä EIT:n tutkittavaksi sitä kautta, että tapahtuma-aikaan paperiton, mutta sittemmin oleskelunsa laillistanut henkilö hakisi oikeutta. Ks. Tuomio 26.7.2005, Siliadin v. Ranska, hakemus numero 73316/01.

¹⁷⁸ Siliadin v. Ranska 2005, kohdat 117–118, 126–127.

Tällaista seurausta voidaan arvioida esimerkiksi hyvin korkeana ”kustannuksena”, joka käytännössä estää oikeussuojakeinoihin turvautumisen, samaan tapaan kuin korkeat oikeudenkäyntikulut. Tehokkaalle oikeussuojakeinolle tunnusomaista on myös sen oikeudenloukkauksia *ennaltaehkäisevä vaikutus*.¹⁷⁹ Vaikka suomalainen rikosoikeusjärjestelmä on sinänsä kattava ja näin ollen EIS:n tarkoittamalla tavalla yleisesti kriminalisoitua väkivaltaa ennaltaehkäisevä, mielestäni tällaista vaikutusta ei voida arvioida olevan paperittomien uhrien kohdalla. Vaikka aihetta ei ole Suomessa empiirisesti aiemmin tutkittu, kaikki alaluvussa 2.3 käsitelty tutkimuskirjallisuus osoittaa siihen suuntaan, että paperittomat eivät uskalla ilmoittaa poliisille kriminalisoidusta väkivallasta ja siten turvautua oikeussuojakeinoihin. Tiedossani ei ole mitään syytä arvioida, että Suomen tilanne poikkeaisi ainakaan positiiviseen suuntaan verrokkimaista, joissa asiaa on tutkittu.¹⁸⁰ Keskeisesti on myös havaittu, että kriminalisoidun väkivallan tekijät tiedostavat paperittomien uhriensa maasta poistamisen riskistä aiheutuvan pelon ja nimenomaan käyttävät sitä välineenä ihmisoikeuksia loukkaavaa väkivaltaa tehdessään.¹⁸¹ Näin ollen uhrin maasta poistamisen riski nähdäkseni estää oikeussuojakeinojen ennaltaehkäisevän vaikutuksen, ja tätä kautta niiden tehokkuuden suhteessa paperittomiin uhreihin.

Vaikuttaa siis siltä, että EIS:n edellyttämä paperittomien uhrien suojelu ihmisoikeusloukkauksilta sekä oikeussuojakeinojen tehokkuus saattavat edellyttää valtioilta turvallisen ilmoittamisen järjestelmää, joka kattaa vähintään yksityisten tekemät EIS:n määrittämien oikeuksien loukkaukset. EIS:n edellyttämät oikeussuojakeinot eivät kuitenkaan saa asettaa valtiolle kohtuutonta taakkaa. Kohtuuttomiksi vaatimuksiksi on katsottu esimerkiksi viranomaisten yleinen velvollisuus suojella yleisöä kulkukoirilta ja vastuu koulun urheiluvälineiden väärinkäytöstä johtuvista vammoista.¹⁸² Nähdäkseni mahdollinen turvallisen ilmoittamisen järjestelmän käyttämisen velvollisuus ei ole verrattavissa näihin

¹⁷⁹ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 1147.

¹⁸⁰ Anekdoottinen havainto osoittaa vastakkaiseen suuntaan: haastatellessani poliisia sisäministeriön esiselvitystä varten pyysin esimerkkejä poliisin tietoon tulleista tapauksista, joissa paperiton oli ollut kriminalisoidun väkivallan uhri. Esiin nousi vain yksi esimerkki, ja siinäkin ulkopuolinen oli ilmoittanut poliisille väkivallasta siinä vaiheessa, kun paperiton väkivallan uhri oli menettänyt henkensä. Lisäksi tämän tutkimuksen empiirisessä osassa valtaosa vastaajista raportoi, että ei ilmoittaisi kriminalisoidusta väkivallasta nykyjärjestelmässä, joskaan tätä tulosta ei voida yleistää vastaajajoukon ulkopuolelle (ks. alaluku 5.1 ja 6.2).

¹⁸¹ Ks. Scott 2022, s. 4801, Woolma 2018, s. 1842–1843, Smith – LeVoy 2015, s. 3–4.

¹⁸² Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 93–94, 204, Tuomio 11.1.2011, Berü v. Turkki, hakemus numero 47304/07, kohdat 47–48; Päätös 1.9.2009, Molie v. Romania, hakemus numero 13754/02, kohdat 44–47.

vaatimuksiin, sillä se edellyttäisi lähinnä verrattain yksinkertaisia muutoksia lainsäädäntöön ja viranomaisohjeistuksiin¹⁸³ – eikä esimerkiksi tuntemattoman määrän olentoja tai esineitä kontrolloimista.

Paperittomien uhrien oikeuksien toteutumatta jääminen voi merkitä myös valtion osallisuutta kriminalisoituun väkivaltaan. Esimerkiksi Voolma pitää maahanmuuttokontrollin priorisoimista väkivallan uhrien auttamisen yläpuolelle valtion suorana osallisuutena naisten kokemaan lähisuuhdeväkivaltaan, sillä palveluiden epääminen estää naisia lähtemästä väkivaltaisista tilanteista.¹⁸⁴ Nähdäkseni tämä voidaan laajentaa myös muuhun paperittomien kokemaan kriminalisoituun väkivaltaan: valtio tekee väkivallan ja sen jatkamisen mahdolliseksi päätöksillä, jotka nostavat oikeussuojakeinoihin turvautumisen kynnyksen hyvin korkeiksi.

Valtion osallisuutta paperittomien kokemaan kriminalisoituun väkivaltaan voidaan tarkastella myös kriittisen kriminologian käsitteen valtion rikollisuus (*state crime*) kautta. Kauzlarichin, Mullinsin ja Matthewsien mukaan valtion katsotaan syyllistyvän valtion rikollisuuteen, kun se 1) aiheuttaa vahinkoa yksilöille, ryhmille tai omaisuudelle; 2) teon tai laiminlyönnin seurauksena; 3) kun teko tai laiminlyönti liittyy suoraan kansalaisten luottamukseen tai valtion velvollisuuteen; 4) teko tai laiminlyönti on valtion tai sen edustajan tekemä; ja 5) teko tai laiminlyönti tehdään valtion itsensä tai sen valtaapitävän eliitin lukuun.¹⁸⁵ Esimerkiksi valtion laiminlyöntiä poliisin suojelun tarjoamisessa kansalaisilleen pidetään valtion rikollisena laiminlyöntinä.¹⁸⁶ Lisäksi Caulfield ja Wonders katsovat valtion syyllistyvän rikolliseen laiminlyöntiin, kun se on tietoinen naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja sen aiheuttamasta vahingosta, mutta jättää säätämättä sellaisia lakeja, jotka suojelisivat naisia väkivallalta.¹⁸⁷

¹⁸³ Ks. Peltoniemi 2023, s. 47–60.

¹⁸⁴ Voolma 2018, s. 1840.

¹⁸⁵ Kauzlarich – Mullins – Matthews 2003, s. 244–246.

¹⁸⁶ Kauzlarich – Mullins – Matthews 2003, s. 245.

¹⁸⁷ Caulfield – Wonders 1993, s. 81.

Suomen valtion laiminlyönti, joka aiheuttaa puutteen paperittomien suojelemisessa kriminalisoidulta väkivallalta ja estää heidän oikeuksiensa tosiasiallisen toteuttamisen, on suoraan analoginen näille kirjallisuudessa tunnistetuille rikollisille laiminlyönneille. Lisäksi ainakin ensinäkemältä se vaikuttaa täyttävän rikollisen laiminlyönnin kriteerit: Paperittomiin kohdistuvan kriminalisoidun väkivallan tyypit ovat kiistatta sellaisia, jotka aiheuttavat uhreilleen vahinkoa. Vaikka paperittomat eivät ole sen valtion kansalaisia, jossa he oleskelevat, valtiolla ja sen viranomaisilla on edellä luvussa 2.2. kuvatulla tavalla velvollisuus suojella heitä. Koska valta suojelun toteuttamiseen on poliittisilla päättäjillä, laiminlyönnin tekijät ovat tunnistettavissa valtion edustajiksi. Laiminlyönnin voitaisiin myös arvioida tapahtuvan valtion lukuun sillä perusteella, että Suomessa maahanmuuttajien oikeuksien rajoittamisen perusteena on perinteisesti käytetty valtion taloudellisten intressien suojaamista.¹⁸⁸ Lisäksi paperittomien oikeuksien toteuttamatta jättämisen tarvetta on perusteltu ”vetotekijöillä” tai ”houkutustekijöillä”, jotka lisääntyneen maahanmuuton kautta aiheuttavat valtiolle kustannuksia.¹⁸⁹ Myös Yhdysvalloissa Wong ja muut arvioivat tiukan maahanmuuttopolitiikan – jonka yksi ilmenemismuoto on turvallisen ilmoittamisen järjestelmän puute tai olemassa olevien palomuurien alasajo – tavoitteena olevan nimenomaan tehdä paperittomien elämästä niin vaikeaa, että maahan jääminen näyttäytyy maasta poistumistakin huonompana vaihtoehtona.¹⁹⁰ Tällaisen politiikan motiivit liittyvät väistämättä ainakin osin valtion taloudellisten intressien suojeeluun.¹⁹¹ Viimeinen kriteeri laiminlyönnin rikollisuuden määrittämiselle on laiminlyönnin todentaminen. Valtion rikolliselle laiminlyönnille keskeistä on *estettävissä olevan kärsimyksen tai kuoleman estämättä jättäminen*.¹⁹² Siten valtion laiminlyönnin rikollisuus paperittomien uhrien oikeuksien toteutumatta jäämisessä näyttää riippuvan siitä, pystyisikö se estämään tapahtuvan kärsimyksen.

¹⁸⁸ Todorov 2019, s. 198.

¹⁸⁹ Ks. esimerkiksi sisäministeriön ja kuntaliiton lausunnot hallituksen esitykseen HE 343/2014 vp ja kansanedustaja Mari Rantasen (ps) puheenvuoro hallituksen esityksen HE 112/2022 vp eduskuntakäsittelyssä. Todettakoon, että tutkimuskirjallisuus on sangen yksimielistä siitä, että tällaiset ”vetotekijät” eivät ainakaan terveydenhuolto-oikeuksien osalta ole todellisia. Ks. esimerkiksi Robinson – Sergott 2002, s. 27 ja James – Mayblin 2016, s. 4. Lisäksi perustuslakivaliokunnan mukaan valtion houkuttelevuuden vähentäminen on ”varsin ongelmallinen” peruste perusoikeuksien rajoittamiselle. PeVL 27/2016 vp, s. 2.

¹⁹⁰ Wong ja muut 2019, s. 18.

¹⁹¹ Näin riippumatta siitä, onko tällainen politiikka todellisuudessa valtion taloudellisten intressien mukaista.

¹⁹² Green 2005, s. 536–544. Friedrichs 2010, s. 139 (kirjoittaja viittaa teokseen Barak 1991, joka ei ole saatavilla).

Kuten edellä luvussa 2.3 on kuvattu, yksi keskeisimmistä paperittomien uhrien oikeuksien toteutumisen esteistä on se, että paperittomat jättävät ilmoittamatta kriminalisoidusta väkivallasta, koska he pelkäävät – varsin aiheellisesti – sen johtavan heidän poistamiseensa maasta. Comino, Mastrobuoni ja Nicolò ovat osoittaneet, että paperittomien maassa oleskelun kertalaillistaminen nostaa heidän ilmoitusalttiuttaan noin 20 prosenttiyksiköllä lähelle muun väestön ilmoitusalttiuden tasoa.¹⁹³ Lisäksi tutkimuskirjallisuuden mukaan maasta poistamisen pelkoon voidaan vaikuttaa ainakin jonkinlaisella turvallisen ilmoittamisen järjestelmien yhdistelmällä. Martínez-Schuldt ja Martínez tutkivat palomuurijärjestelmien vaikutusta kriminalisoidusta väkivallasta ilmoittamiseen. He eivät erotelleet erilaisia järjestelmiä toisistaan, vaan vertailivat alueita, joissa on ylipäättään käytössä jokin järjestelmä, sellaisten alueiden kanssa, joissa mitään palomuurijärjestelmää ei ole.¹⁹⁴ Heidän tuloksensa osoittavat, että palomuurijärjestelmät nostivat latinaalaistausten ilmoitusalttiutta väkivaltarikoksista 12 prosenttiyksiköllä tarkastelujaksolla 1980–2004.¹⁹⁵ Lisäksi Wong ja muut tutkivat paperittomille osoitetun kyselytutkimuksen avulla yleisellä tasolla paikallispoliisin ja maahanmuuttoviranomaisen välisen yhteistyön – eli käytännössä palomuurijärjestelmän olemassaolon tai puutteen – vaikutusta siihen, olisivatko paperittomat valmiita ilmoittamaan poliisille kriminalisoidusta väkivallasta. Palomuurin käytössä ollessa 3.4 % vastaajista raportoi, että luultavammin jättäisi ilmoittamatta kuin ilmoittaisi todistamastaan rikoksesta ja 3.0 % raportoi, että luultavammin jättäisi ilmoittamatta itseensä kohdistuneesta rikoksesta poliisille. Tilanteessa, jossa palomuuria ei ollut, nämä osuudet nousivat 64.2 %:iin ja 45.9 %:iin.¹⁹⁶ Molemmat näistä tutkimuksista tehtiin Yhdysvalloissa, jossa on palomuurijärjestelmistä riippumatta liittovaltiotasolla käytössä erilaisia viisumeihin perustuvia turvallisen ilmoittamisen järjestelmiä.¹⁹⁷ Niiden tulokset indikoivat siis, että jonkinlaisella oleskelulupiin perustuvien järjestelmien ja palomuurijärjestelmien yhdistelmällä

¹⁹³ Comino – Mastrobuoni – Nicolò 2020, s. 1232.

¹⁹⁴ Martínez-Schuldt ja Martínez 2021, s. 162–164.

¹⁹⁵ Martínez-Schuldt ja Martínez 2021, s. 170. Tutkimuksessa latinaalaistaustaisia käytettiin paperittomien sijaan, koska tarkastelujaksolla 70 % Yhdysvalloissa asuvista paperittomista oli latinaalaistaustaisia. Vastaavaa vaikutusta ei löydetty muista etnisistä ryhmistä, joiden osuus paperittomista on merkittävästi pienempi. (s. 177).

¹⁹⁶ Wong ja muut 2019, s. 12.

¹⁹⁷ Ks. Delvino 2019, s. 16–25.

on merkittävä vaikutus siihen, ilmoittavatko paperittomat poliisille kriminalisoidusta väkivallasta.

Maasta poistamisen pelon lisäksi valtio voi vaikuttaa myös ainakin osaan muista paperittomien uhrien oikeuksien toteutumatta jäämisen syistä. Esimerkiksi mahdollisen turvallisen ilmoittamisen järjestelmän käyttöönoton yhteydessä on tärkeää tiedostaa, että viranomaisten heikko osaaminen ja kielteiset asenteet voivat vesittää koko turvallisen ilmoittamisen järjestelmän toiminnan. Valtio voi koulutus- ja tiedotuskampanjoilla vaikuttaa viranomaisten ja siirtolaisyhteisöjen tietoisuuteen käytössä olevista järjestelmistä ja tätä kautta madaltaa oikeuksiin pääsemisen kynnyksiä.¹⁹⁸ Lisäksi koulustustoimenpiteillä voidaan vaikuttaa tietoisuuteen paperittomien oikeuksista turvallisen ilmoittamisen järjestelmästä riippumatta.

Näin ollen poliittisten päättäjien niin halutessa valtiolla on olemassa tutkitusti toimivia keinoja edistää kriminalisoidun väkivallan uhriksi joutuvien paperittomien ihmisten oikeuksien toteutumista käytännössä. Näin voidaan tehdä ainakin laillistamalla paperittomien maassa oleskelu yleisellä tasolla tai vaihtoehtoisesti ottamalla käyttöön kriminalisoidun väkivallan uhreille tarkoitettu turvallisen ilmoittamisen järjestelmä. Lisäksi ainakin koulustustoimenpiteillä voidaan vaikuttaa muihin oikeuksien toteutumisen esteisiin. Näiden keinojen käyttämättä jättäminen voidaan tulkita kärsimyksen estämättä jättämiseksi – eli laiminlyönniksi. Poliittiset päätöksentekijät tekevät tällöin valinnan jatkaa paperittomien tekemistä haavoittuviksi ja käytännössä lainsuojattomiksi, ja siten valtio tuottaa paperittomille kriminalisoidun väkivallan uhreille kärsimystä. Siten vaikuttaa siltä, että kriittisen kriminologian käsitettä valtion rikollisuudesta soveltamalla valtion valinta jättää käyttämättä tunnettuja keinoja paperittomien uhrien oikeuksien toteuttamiselle on määriteltävissä valtion rikolliseksi laiminlyönniksi.

Paperittomien uhrien oikeuksien suojeluun ja tehokkaisuuteen oikeussuojakeinoihin toteutumatta jäämisellä on siis negatiivisia vaikutuksia niin uhriin itseensä kuin tekijöihin ja yhteiskuntaan laajemminkin. Lisäksi oikeuksien toteutumatta jääminen nykyjärjestelmässä vaikuttaa merkitsevään, että nykyjärjestelmä on ristiriidassa EIS:n aiheuttamien velvoitteiden kanssa ja että valtio syyllistyy valtion rikollisuuteen kriittisen kriminologian merkityksessä.

¹⁹⁸ Yhdysvalloissa on lukuisia esimerkkejä tällaisista kampanjoista, ks. esimerkiksi Delvino 2019, s. 40–42.

Näin ollen tämän luvun havaintojen perusteella turvallisen ilmoittamisen järjestelmästä säätäminen Suomessa vaikuttaa tarpeelliselta niin normatiivisista kuin käytännönkin syistä. Järjestelmän tulisi olla sellainen, joka vähentää maasta poistamisen riskiä – ja mahdollisuuksien mukaan muita ilmoittamisen esteitä – niin merkittävästi, että kriminalisoidun väkivallan paperittomat uhrin myös todellisuudessa uskaltaisivat käyttää järjestelmää. Järjestelmälle on olemassa useita eri vaihtoehtoja, joita esittelen seuraavassa luvussa. Näitä vaihtoehtoja voidaan myös tarpeen mukaan yhdistellä kattavan järjestelmän aikaan saamiseksi.

3 Turvallisen ilmoittamisen järjestelmän eri mallit

3.1 Jatkuva oleskelulupa oleskelun pysyvän laillistamisen väylänä

Tässä luvussa käsittelen turvallisen ilmoittamisen järjestelmän vaihtoehtoisia malleja. Luku perustuu sisäministeriölle vuonna 2022 tekemääni esiselvitykseen.

Kriminalisoidusta väkivallasta viranomaisille ilmoittamisesta voidaan tehdä uhrille helpommaksi luomalla uusi oleskelulupaperuste. Uhrille myönnettävä oleskelulupa laillistaisi uhrin maassa oleskelun ja se voisi vähintään tilapäisesti poistaa maasta poistamisen riskin, joka on yksi merkittävimmistä esteistä väkivallasta ilmoittamiselle. Nykyisessä järjestelmässä oleskelulupa voitaisiin myöntää esimerkiksi jatkuvana oleskelulupana, johon kuuluisi työnteko-oikeus sekä mahdollisuus perheen yhdistämiseen.¹⁹⁹

Jatkuva oleskelulupa on lähtökohtaisesti voimassa yhden vuoden, mutta se voidaan myöntää myös kahdeksi vuodeksi esimerkiksi oikeustoimea varten tai neljäksi vuodeksi kansainvälistä suojelua saavalle tai todistajansuojeluohjelmassa olevalle henkilölle (UlkL 53 §).

Ensimmäisen oleskeluluvan jälkeen henkilölle voidaan myöntää jatkolupa enintään neljäksi vuodeksi (UlkL 55 §). Henkilölle, joka on oleskellut maassa yhtäjaksoisesti neljän vuoden ajan jatkuvalla oleskeluluvalla, voidaan myöntää pysyvä oleskelulupa (UlkL 56 §). Jatkuvan oleskeluluvan järjestelmässä väylä oleskelun pysyvään laillistamiseen avautuisi siis neljän vuoden kuluttua ensimmäisen oleskeluluvan myöntämisestä. Järjestelmä olisi uhrin kannalta turvallisin ja ennakoitavin, jos ensimmäinen oleskelulupa myönnettäisiin neljäksi vuodeksi, kuten kansainvälistä suojelua saaville ja todistajansuojeluohjelmassa oleville henkilöille. Vaihtoehtoisesti ensimmäinen oleskelulupa voitaisiin myöntää esimerkiksi kahdeksi vuodeksi tai vuodeksi.

Vastaavia järjestelmiä on käytössä esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Espanjassa, ja kapeampia, ihmiskaupan uhreille tarkoitettuja järjestelmiä on olemassa kaikissa EU-valtioissa EU-sääntelyn tuloksena (niin kutsuttu ihmiskauppadirektiivi (2004/81/EY) sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta ja neuvoston puitepäätöksen 2002/629/YOS

¹⁹⁹ Peltoniemi 2023, s. 48–52.

korvaamisesta (2011/36/EU)). Yhdysvalloissa paperittomalle väkivaltarikoksen uhrille tai todistajalle voidaan myöntää neljä vuotta voimassa oleva U-viisumi, informanteille kolme vuotta voimassa oleva S-viisumi ja nuorelle vanhempiensa tekemän rikoksen uhriksi joutuneelle paperittomalle SIJ-asema (*special immigrant juvenile status*). Viimeksi mainittu mahdollistaa pysyvän oleskeluluvan hakemisen välittömästi, muut kolmen vuoden yhtäjaksoisen maassa oleskelun jälkeen. Erityisesti U-viisumia on pidetty menestyksenä, eikä sen merkittävistä väärinkäytön yrityksistä ole havaittu viitteitä.²⁰⁰ Järjestelmää on kritisoitu erityisesti alimitoitettun viisumikiintiön vuoksi²⁰¹, alkuperäisen viisumin tilapäisyyden vuoksi sekä siksi, että vain väkivaltarikosten uhrin voivat hakea sitä.²⁰² Espanjassa on osana Istanbulin sopimuksen (Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta, CETS 210) täytäntöönpanoa otettu käyttöön sukupuolittuneen väkivallan uhrien suojelujärjestelmä, jonka puitteissa paperiton uhri voi hakea oleskelulupaa. Ensimmäisen oleskeluluvan jälkeen uhrille myönnetään viisi vuotta voimassa oleva oleskelulupa, mutta ainoastaan jos tuomioistuim vahvistaa uhrin olevan sukupuolittuneen väkivallan uhri. Monien uhrien on arvioitu jättävän ilmoittamatta väkivallasta järjestelmän puitteissa.²⁰³ Ihmiskaupan uhreille tarkoitetuissa järjestelmissä uhrille myönnetään tilapäinen tai jatkuva oleskelulupa, tai Yhdysvaltojen tapauksessa T-viisumi, joka myönnetään U-viisumin tavoin neljäksi vuodeksi. Ihmiskaupan uhreille on järjestetty myös pääsy erilaisiin tukipalveluihin, jotka ovat muiden rikosten uhrien tukipalveluita kattavammat.²⁰⁴

Oleskelulupaan perustuvan järjestelmän vahvuutena on se, että muista palomuurijärjestelmistä poiketen se laillistaa paperittoman henkilön maassa oleskelun ja siten asettaa uhrin parempaan asemaan kuin muissa järjestelmissä. Oleskelun laillistaminen tarjoaa selvän väylän kaikkiin uhrin tukipalveluihin ja pitkäaikaisena ratkaisuna se on omiaan lisäämään turvallisuuden tunnetta. Oleskelulupaan perustuvan järjestelmän heikkoutena on puolestaan luvan

²⁰⁰ Delvino 2019, s. 16–19, 21–25.

²⁰¹ Delvino 2019, s. 22–23.

²⁰² Comino – Mastrobuoni – Nicolò 2020, s. 1233.

²⁰³ González Beilfuss 2019, s. 16–17.

²⁰⁴ Timmerman – Leerkes – Staring 2019, s. 13–15, Van den Durpel, 2019, s. 12–13, González Beilfuss 2019, s. 16–19, Delvino 2019, s. 20–23. Suomen ihmiskaupan uhrin oleskelulupajärjestelmästä säädetään UlkL 52 a §, 52 b §, 52 c § ja 40 §:ssä sekä vastaanottolaissa.

myöntämisen epävarmuus sillä hetkellä, kun uhri tekee päätöstä viranomaisille ilmoittamisesta. Jos vain harvojen, kapeasti määriteltyjen tekojen uhriksi joutuminen oikeuttaa oleskelulupaan, ongelmaksi voi myös muodostua se, että rikosnimikkeen muuttaminen tutkinnan aikana voi pudottaa uhrin turvallisen ilmoittamisen järjestelmän piiristä. Tällaisia ongelmia on havaittu ihmiskaupan uhreille tarkoitettussa oleskelulupajärjestelmässä.²⁰⁵ Mitä epävarmempaa luvan myöntäminen yksittäistapauksessa on, sitä suurempi riski väkivallasta ilmoittaminen on paperittomalle uhrille.

3.2 Tilapäinen oleskelulupa rikosprosessin ajaksi

Vaihtoehtoisesti oleskelulupajärjestelmä voitaisiin järjestää myös siten, että paperittomalle uhrille myönnettäisiin tilapäinen oleskelulupa rikosprosessin ajaksi. Oleskelulupa vastaisi käytännössä *muulle kuin erityisen haavoittuvassa asemassa olevalle ihmiskaupan uhrille* myönnettävää oleskelulupaa.²⁰⁶ Tilapäisen oleskeluluvan saaneen väylä oleskelunsa pysyvään laillistamiseen on vaikeampi kuin jatkuvan oleskeluluvan saaneen, sillä pysyvä oleskelulupa myönnetään vasta neljän vuoden kuluttua ensimmäisen jatkuvan oleskeluluvan myöntämisestä.²⁰⁷ Rikosprosessien pitkät kestot saattavat kuitenkin liudentaa tämän eron käytännön merkitystä, sillä pitkän ajan kuluttua jonkin muun oleskeluluvan myöntämisen perusteet voivat täytyä. Vaikka tilapäinen oleskelulupa myönnettäisiin vain rikosprosessin ajaksi ja vastineeksi yhteistyöstä viranomaisten kanssa, sen edellytyksenä ei uhridirektiivin mukaan saa olla se, että uhri on itse tehnyt rikosilmoituksen.²⁰⁸

Tilapäisiin, esimerkiksi rikosprosessin ajaksi myönnettäviin oleskelulupiin perustuvia turvallisen ilmoittamisen järjestelmiä on käytössä useissa EU-maissa vaihtelevin rajauksin. Suomessa tällaisena voidaan pitää ihmiskaupan uhrin (UlkL 52 a §) ja erityisen työperäisen hyväksikäytön uhrin (UlkL 52 d §) oleskelulupia. Ruotsin ulkomaalaislaissa säädetään vastaavasta oleskeluluvasta, jonka soveltamisala on kuitenkin kattavampi kriminalisoidun väkivallan suhteen: lain sanamuodon mukaan oleskelulupa voidaan myöntää ulkomaalaiselle,

²⁰⁵ Peltoniemi 2023, s. 34.

²⁰⁶ Peltoniemi 2023, s. 48–52.

²⁰⁷ Tilapäisellä oleskeluluvalla maassa oleskelevalle ei siis voida myöntää pysyvää oleskelulupaa. Tilapäisen oleskeluluvan haltija voi kuitenkin myöhemmin hakea jatkuvaa oleskelulupaa jollain toisella perusteella ja sitä kautta lopulta laillistaa maassa oleskelunsa pysyvästi.

²⁰⁸ Smith – LeVoy 2015, s. 10.

jonka oleskelu maassa on tarpeen rikosprosessissa.²⁰⁹ Soveltamisalaa ei ole siis rajattu rikosnimikkeeseen mukaan, vaan se voi koskea periaatteessa mitä tahansa rikosprosessia, mikä on mainittu myös hallituksen esityksessä. Lain tavoitteena on kuitenkin nimenomaan vakavaan kriminalisoituun väkivaltaan puuttuminen. Oleskelulupa voidaan järjestelmän puitteissa myöntää niin kriminalisoidun väkivallan uhrille kuin todistajallekin.²¹⁰ Tilapäisiä oleskelulupia on käytössä lisäksi Italiassa²¹¹ ja Espanjassa²¹² järjestäytyneen rikollisuuden uhreille ja todistajille, Alankomaissa lähisuhde- ja kunniaväkivallan uhreille²¹³, Espanjassa rikoksen selvittämisessä yhteistyötä tekeväälle henkilölle²¹⁴, sekä Italiassa lähisuhdeväkivallan uhrille²¹⁵, erityisen työperäisen hyväksikäytön uhrille²¹⁶ ja terrorismi-informantille²¹⁷. Näiden järjestelmien tavoitteet liittyvät yhtäältä tekijöiden rikosvastuun toteuttamiseen ja toisaalta uhrien oikeuksien toteuttamiseen. Huomionarvoista on, että kaikki järjestelmät eivät edellytä yhteistyötä viranomaisten kanssa oleskeluluvan saamiseksi, eivätkä aina edes rikostutkiminnan olemassaoloa (Italian järjestäytyneen rikollisuuden uhrin oleskelulupa sekä lähisuhdeväkivallan uhrin oleskelulupa).²¹⁸

Jatkuvan oleskeluluvan tavoin myös tilapäinen oleskelulupa laillistaa paperittoman maassa oleskelun ja siten voi tarjota merkityksellistä suojelua uhrille. Suojelu on kuitenkin vähemmän pysyvää kuin edellisessä osiossa (luku 3.1) kuvatussa mallissa. On tärkeää muistaa, että kansainvälisen tutkimuksen mukaan maasta poistamisen pelko estää paperittomien lisäksi myös tilapäisellä tai ehdollisella oleskeluluvalla maassa oleskelevia

²⁰⁹ Ruotsin ulkomaalaislaki Utlänningslag (2005:716) 15 §.

²¹⁰ Ruotsin hallituksen esitys Prop. 2003/04:35, s. 70.

²¹¹ Taverriti 2019, s. 15–18.

²¹² González Beilfuss 2019, s. 19.

²¹³ Timmerman – Leerkes – Staring 2019, s. 13–14.

²¹⁴ González Beilfuss 2019, s. 20.

²¹⁵ Taverriti 2019, s. 19–20.

²¹⁶ Taverriti 2019, s. 20–22.

²¹⁷ Taverriti 2019, s. 22.

²¹⁸ Taverriti 2019, s. 15–20.

ilmoittamasta väkivallasta.²¹⁹ Toisaalta tilapäinenkin oleskelulupa on merkittävä parannus paperittoman statukseen.

Rikosprosessin ajaksi myönnettävä oleskelulupa voi olla paperittoman uhrin kannalta vaikeasti ennakoitava kolmella tavalla. Ensinnäkin, kuten missä tahansa oleskeluluvassa, luvan myöntämiseen liittyy epävarmuutta. Toisekseen, mikäli oleskeluluvan perusteet on rajattu tiukasti tiettyihin rikostyyppeihin, rikosnimikkeen valitseminen ja muuttaminen tutkinnan aikana voi poistaa mahdollisuuden saada oleskelulupa. Tällaisia ongelmia on havaittu esimerkiksi Suomessa ihmiskaupan uhrin oleskelulupajärjestelmässä.²²⁰ Näiden ohella ennakoitavuutta voi heikentää oleskeluluvan ajallinen epävarmuus: mikäli oleskelulupa voidaan peruuttaa heti rikostutkinnan päättyessä, on järjestelmä vaikeasti ennakoitava ja siten paperittoman näkökulmasta mahdollisesti liian riskialtis.

3.3 Älä kysy -järjestelmä

Älä kysy -järjestelmä on palomuurijärjestelmä, jonka logiikka on yksinkertainen: kun henkilö ilmoittaa kriminalisoidusta väkivallasta tai häntä kuullaan epäillyn rikoksen tutkinnassa asianomistajana (tai todistajana), hänen maassa oleskelunsa edellytyksiä ei tutkita. Sen tarkoitus on varmistaa, että paperittoman asianomistajan tai todistajan status ei selviä poliisille missään rikosprosessin vaiheessa. Kun poliisi ei tiedä henkilön olevan paperiton, se ei myöskään aloita menettelyä henkilön poistamiseksi maasta.²²¹ Näin ollen järjestelmä suojaa paperitonta maasta poistamisen uhalta. Palomuuuri rakentuu siis paperittoman ja poliisin välille, poliisin tietämättömyyden varaan.

Älä kysy -järjestelmiä on käytössä ainakin useilla alueilla Yhdysvalloissa²²², Kanadassa²²³ sekä Belgiassa Brysselin pääkaupunkialueella ja Vallonian alueella²²⁴. Nämä järjestelmät

²¹⁹ Scott 2022, s. 4802.

²²⁰ Peltoniemi 2023, s. 34.

²²¹ Peltoniemi 2023, s. 39, 53–55.

²²² Esimerkiksi Los Angelesissa, Minneapolisissa, New Yorkissa, San Franciscossa, Seattlessa, Chicagossa, Denverissä, Houstonissa ja Washington DC:ssä; ks. Kittrie 2006, s. 1466–1471.

²²³ Torontossa, Vancouverissa ja New Westminsterissä; ks. Gardner 2023 s. 8–9.

²²⁴ Van den Durpel 2019, s. 21–22.

perustuvat siihen, että kriminalisoidun väkivallan tutkinta ja maahanmuuttokontrolli ovat hallinnollisesti eriytettyjä: kriminalisoidun väkivallan tutkinta kuuluu paikallispoliisin toimialaan, kun taas maahanmuuttokontrolli on valtion maahanmuuttoviranomaisen vastuulla. Asetelma poikkeaa merkittävästi Suomesta, jossa poliisi suorittaa ulkomaalaisvalvontaa rutiininomaisesti muiden tehtäviensä ohessa, myös kriminalisoidun väkivallan tutkinnan osana.²²⁵

Älä kysy -järjestelmän vahvuus turvallisen ilmoittamisen järjestelmänä on se, että se mahdollistaisi kriminalisoidusta väkivallasta ilmoittamisen rikostyyppistä riippumatta, kun taas oleskelulupa perustuva järjestelmä saattaisi olla rajattu tiettyihin rikostyyppeihin. Poliisin järjestelmään ei myöskään kertyisi tietoa uhrin paperittomuudesta, jota saatettaisiin käyttää myöhemmin uhrin vahingoksi (ks. alaluku 3.4).

Järjestelmän heikkouksina voidaan pitää ensinnäkin sitä, että jos poliisi ei tiedä uhrin olevan paperiton, se tuskin suorittaa tämän kohdalla paperittomuuden perusteella erityisen suojelun tarpeen arviointia, missä tapauksessa uhri voi jäädä ilman näitä suojelutoimenpiteitä.²²⁶ Toisekseen poliisin tietämättömyys uhrin paperittomuudesta voi estää poliisia tekemästä toimenpiteitä sen varmistamiseksi, että uhria ei poisteta maasta muista syistä rikosprosessin aikana. Lisäksi järjestelmä rakentuu täysin sen varaan, että poliisi ei saa tietoa henkilön paperittomuudesta, ja muiden palomurijärjestelmien puuttuessa tällaisen tiedon saaminen laukaisee poliisin velvollisuuden ryhtyä maasta poistamisen toimenpiteisiin UlkL 151 §:n nojalla. Siten esimerkiksi uhrin paljastaessa vahingossa statuksensa tai statuksen selviäminen poliisille tahattomasti ulkomaalaisrekisteristä vesittäisi järjestelmän.²²⁷ Tällaisessa järjestelmässä myös poliisille lainsäädännössä jätettyä laajaa harkintavaltaa sen suhteen, kenen maassaolon edellytykset tutkitaan, on pidetty ongelmallisena järjestelmän toimivuuden kannalta turvallisen ilmoittamisen järjestelmänä.²²⁸

²²⁵ Ks. Poliisin sisäinen ohje ulkomaalaisvalvonnasta 2022.

²²⁶ Paperittomuus on yksi uhridirektiivissä mainituista erityisen suojelun tarpeen perusteista (resitaali 56).

²²⁷ Timmerman ja muut 2020, s. 444–445.

²²⁸ Gardner 2023, s. 8–10.

3.4 Älä kerro -järjestelmä

Älä kerro -järjestelmä on hieman edellistä monimutkaisempi. Siinä ei estetä poliisia tutkimasta ulkomaalaisen asianomistajan tai todistajan maassa oleskelun edellytyksiä. Sen sijaan, tällaisen henkilön paljastuessa paperittomaksi, rikosilmoitusta vastaanottavaa sekä epäiltyä rikosta tutkivaa poliisia kielletään ilmoittamasta henkilön statuksesta ulkomaalaistoimelle, joka vastaa paperittomien henkilöiden maasta poistamisesta poliisin sisällä.²²⁹ Palomuri rakentuu poliisin sisälle, rikostutkinnasta vastaavan ja ulkomaalaistoimen ryhmien väliin.

Älä kerro -järjestelmiä on käytössä useilla alueilla Yhdysvalloissa²³⁰ sekä Espanjassa Katalonian alueella²³¹. Nämä järjestelmät perustuvat niin ikään kriminalisoitua väkivaltaa tutkivan paikallispoliisin ja maahanmuuttokontrollista vastaavan valtion viranomaisen hallinnolliseen eriyttämiseen. Siinä missä Yhdysvalloissa järjestelmät voivat perustua esimerkiksi pormestarin määräykseen²³², Katalonian järjestelmä on heikompi ja perustuu ainoastaan poliisin harkintavaltaan ja käytäntöön. Katalonian järjestelmällä onkin arvioitu olleen hyvin pieni vaikutus kriminalisoidusta väkivallasta ilmoittamiseen.²³³

Älä kysy -järjestelmän tavoin tätä järjestelmää voidaan käyttää rikostyypistä riippumatta, mitä oleskelulupa perustuva järjestelmä ei välttämättä yksinään tekisi. Älä kerro -järjestelmän vahvuudet liittyvät lisäksi siihen, että kriminalisoitua väkivaltaa tutkiva poliisi saa tietää paperittoman statuksen ja voi tämän vuoksi suorittaa paperittomuuden perusteella erityisen suojelun tarpeen arvioinnin sekä ryhtyä toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että uhria ei poisteta maasta muista syistä rikosprosessin kestäessä. Järjestelmän heikkoudeksi voidaan puolestaan katsoa se, että poliisin tietojärjestelmiin voi rikosprosessin myötä kertyä sellaisia tietoja paperittomasta uhrista, joita saatettaisiin käyttää tämän vahingoksi myöhemmin. Poliisi saattaisi esimerkiksi käyttää rikosprosessissa saatuja tietoja uhrin paperittomuudesta sekä tämän yhteystietoja paikantaakseen hänet maasta poistamista varten rikosprosessin jälkeen. Erityisen ongelmallista tämä voi olla sen vuoksi, että Suomessa poliisimiehen pääsy yksilön

²²⁹ Peltoniemi 2023, s. 40, 55–57.

²³⁰ Esimerkiksi New Yorkissa, Chicagossa, Philadelphiassa ja San Fransiscossa; ks. Kittrie 2006, s. 1467–1468.

²³¹ González Beilfuss 2019, s. 14.

²³² Delvino 2019, s. 11–12.

²³³ González Beilfuss 2019, s. 14.

tietoihin poliisin tietojärjestelmässä perustuu kyseisen poliisimiehen omaan harkintavaltaan²³⁴, jolloin paperittomuudesta kertomatta jättäminen ei välttämättä ole täysin sen poliisihenkilön päättävällässä, joka kriminalisoitua väkivaltaa tutkii.

Ei ole myöskään täysin selvää, ettei Älä kerro -järjestelmä olisi ristiriidassa Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi jäsenvaltioissa sovellettavista yhteisistä vaatimuksista ja menettelyistä laittomasti oleskelevien kolmansien maiden kansalaisten palauttamiseksi (2008/115/EY, paluudirektiivi) kanssa, joka lähtökohtaisesti edellyttää jäsenvaltioita palauttamaan havaitsemansa paperittomat henkilöt, sillä aihetta on tutkittu oikeustieteessä hyvin vähän.²³⁵ Ensinäkemältä järjestelmä, jossa paperittomaksi tiedettyä henkilöä ei poisteta maasta, vaikuttaa olevan ristiriidassa palauttamisvelvollisuuden kanssa. Paluudirektiivin neljännen artiklan mukaan jäsenvaltiot voivat kuitenkin antaa paperittoman kannalta suotuisampia säännöksiä, mikäli ne eivät ole direktiivin vastaisia. Direktiivi ei nimenomaisesti kiellä rajattuja poikkeuksia maastapoistamisvelvollisuuteen, joten Älä kerro -järjestelmä voitaisiin tulkita tällaiseksi sallituksi, paperittoman kannalta suotuisammaksi poikkeukseksi pääsäännöstä. Kataloniassa käytössä olevan Älä kerro -järjestelmän EU-oikeudenmukaisuutta ei ole tiettävästi kyseenalaistettu tai testattu oikeuskäytännössä.

3.5 Älä pane täytäntöön -järjestelmä

Älä pane täytäntöön -järjestelmä puolestaan ei perustu lainkaan tiedonkulun estämiseen paperittoman statuksesta, vaan viranomaisia koskevaan toimeenpanokieltoon: kriminalisoidusta väkivallasta ilmoittavaa tai asianomistajana taikka todistajana kuultavaa paperitonta henkilöä ei saa ottaa kiinni paperittomuuden perusteella eikä maasta poistamisen toimenpiteisiin ryhtyä.²³⁶ Palomuri rakentuu viimeiseen mahdolliseen kohtaan, poliisin tiedonsaannin ja toiminnan väliin.

Yhdysvalloissa on käytössä useita erilaisia Älä pane täytäntöön -järjestelmiä. Liittovaltion tasolla paperittomalle henkilölle voidaan antaa virallinen status rikosprosessin ajaksi, mikä estää henkilön maasta poistamisen laillistamatta tämän oleskelua maassa.²³⁷ Tämän ohella

²³⁴ Peltoniemi 2023, s. 55.

²³⁵ Timmerman ja muut 2020, s. 431–432.

²³⁶ Peltoniemi 2023, s. 41, 58–59.

²³⁷ Continued presence tai Significant Public Benefit Parole -asema, ks. Delvino 2019. s. 28–29.

usealla alueella on paikallistason järjestelmiä, jotka kieltävät paikallispoliisia panemasta täytäntöön maasta poistamiseen liittyviä toimenpiteitä.²³⁸ Euroopassa Älä pane täytäntöön -järjestelmiä on käytössä ainakin Belgiassa ja Alankomaissa. Belgiassa järjestelmät perustuvat pormestarien paikallispoliisille antamiin täytäntöönpanokieltoihin.²³⁹ Alankomaiden *Free in, free out* -järjestelmä on tiettävästi Euroopan kattavin ja joissain yhteyksissä parhaaksi käytännöksi katsottu Älä pane täytäntöön -järjestelmä. Se perustuu uhridirektiivin täytäntöönpanon perustelumuiotioon sekä poliisin sisäiseen ohjeistukseen, ja tarkoitus on, että järjestelmän puitteissa uhri tai todistaja voi ilmoittaa poliisille mistä tahansa rikoksesta ja tämän jälkeen poistua vapaasti poliisin luota.²⁴⁰ Alankomaissa järjestelmää pidetään uhridirektiivin täytäntöönpanon minimiedellytyksenä, ja järjestelmää tutkivat pitävät sitä jonkinasteista suojelua tarjoavana, varhaisena vaiheena eurooppalaisten turvallisen ilmoittamisen järjestelmien kehityksessä.²⁴¹ Järjestelmää ei ole juuri tutkittu empiirisesti.²⁴²

Älä pane täytäntöön -järjestelmän etuna voidaan muiden palomuurijärjestelmien tavoin pitää sitä, että se mahdollistaa kaiken tyyppisestä kriminalisoidusta väkivallasta ilmoittamisen poliisille. Kuten Älä kerro -järjestelmässä, kriminalisoitua väkivaltaa tutkiva poliisi saa tietää paperittoman statuksen ja voi tämän vuoksi suorittaa paperittomuuden perusteella erityisen suojelun tarpeen arvioinnin sekä ryhtyä toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että uhria ei poisteta maasta muista syistä rikosprosessin kestäessä. Toisin kuin Älä kysy- ja Älä kerro -järjestelmissä, tässä järjestelmässä ei välttämättä edes yritetä estää paperittoman uhrien tietojen siirtymistä poliisin ulkomaalaistoimeen, joka vastaa paperittomien poistamisesta maasta. Ulkomaalaistoimen tietojärjestelmiin voi siten todennäköisesti kerääntyä merkittävästi enemmän paperittoman kannalta potentiaalisesti haitallisia tietoja kuin muissa palomuurijärjestelmissä. Vaikka näitä tietoja ei käytettäisi, järjestelmä voi näyttäytyä paperittoman näkökulmasta erityisen turvattomana ja siten nostaa ilmoittamisen kynnyistä.²⁴³

²³⁸ Esimerkiksi Baltimoressa, San Fransiscossa, Chicagossa, Denverissä, Detroitissa, Minneapolisissa ja Houstonissa, ks. Kittrie 2006, s. 1467–1468, Delvino 2019, s. 28–19.

²³⁹ Van den Durpel 2019, s. 19–21.

²⁴⁰ Timmerman – Leerkes – Staring 2019, s. 15–18, 20–21, 22–25, 28–29.

²⁴¹ Timmerman ja muut 2020, s. 433–434, 441.

²⁴² Timmerman ja muut 2020, s. 432, 442.

²⁴³ Timmerman ja muut 2020, s. 448.

Kuten Älä kerro -järjestelmän kohdalla, ei ole myöskään täysin selvää, ettei Älä pane täytäntöön -järjestelmä olisi ristiriidassa paluudirektiivin kanssa.²⁴⁴ Direktiivi ei kuitenkaan nimenomaisesti kiellä rajattuja poikkeuksia maastapoistamisvelvollisuuteen, joten Älä pane täytäntöön -järjestelmä voitaisiin tulkita tällaiseksi sallituksi, paperittoman kannalta suotuisammaksi poikkeukseksi pääsäännöstä. Belgian ja Alankomaiden järjestelmien EU-oikeudenmukaisuutta ei ole tiettävästi kyseenalaistettu tai testattu oikeuskäytännössä, vaikka erityisesti *Free in, free out* -järjestelmä on jo melko vahvasti etabloitunut ja tunnettu.

3.6 Muita keinoja ilmoittamisen kynnyksen madaltamiseksi

Turvallisen ilmoittamisen järjestelmän olemassaolo yksinään ei välttämättä takaa turvallista ilmoittamista käytännössä. Järjestelmän käytännön toimivuus vaatii vähintään tehokasta tiedottamista ja koulutusta järjestelmästä niin poliisin kuin kansalaisjärjestöjen ja maahanmuuttajayhteisöjen suuntaan.²⁴⁵ Lisäksi kokemukset Alankomaista ja Espanjasta osoittavat, että poliisin asenneilmapiiri paperittomia uhreja kohtaan voi vaatia toimenpiteitä, jotta järjestelmillä olisi käytännön merkitystä.²⁴⁶

Turvallisen ilmoittamisen järjestelmää tukevat järjestelmät voivat merkittävästi alentaa kynnystä sen käyttämiseksi. Suomessa on esimerkiksi käytetty ihmiskaupan uhrien kohdalla anonyymien puhuttamisen järjestelmää, jossa uhrille annetaan mahdollisuus keskustella anonyymisti poliisin kanssa kokemastaan väkivallasta ja pohtia rikosilmoituksen tekemisen mahdollisuutta. Keskustelu on järjestetty esimerkiksi uhrille entuudestaan tutuissa järjestön tiloissa. Poliisin velvollisuuksien vuoksi järjestelmä on yhteensovitettavissa lähinnä sellaisen turvallisen ilmoittamisen järjestelmän kanssa, joka perustuu uhrille myönnettävään oleskelulupaan.²⁴⁷

Oleskelulupaan perustuvan turvallisen ilmoittamisen järjestelmän yhteydessä ilmoittamiskynnystä madaltamaan voidaan käyttää myös oleskelun tilapäisesti laillistavaa harkinta-aikaa. Tämä instrumentti on käytössä EU-valtioiden ihmiskaupan uhrien

²⁴⁴ Timmerman ja muut 2020, s. 431–432.

²⁴⁵ Delvino 2019, s. 39–42.

²⁴⁶ Smith – LeVoy 2015, s. 32, Timmerman – Leerkes – Staring 2019, s. 22.

²⁴⁷ Peltoniemi 2023, s. 44–45.

oleskeluluvassa²⁴⁸ sekä Ruotsissa myös kriminalisoidun väkivallan uhrin oleskeluluvassa²⁴⁹. Harkinta-ajan tarkoituksena on antaa uhrille mahdollisuus toipua sekä harkita yhteistyön tekemistä viranomaisten kanssa.

Tämän ohella esimerkiksi Italiassa on käytetty toisen henkilön välityksellä tehtävää rikosilmoitusta, jolloin esimerkiksi asianajaja on voinut antaa omat yhteystietonsa sellaisina yhteystietoina, joiden kautta paperittoman uhrin voi tavoittaa.²⁵⁰ Omien yhteystietojen antamisen vaatimuksesta luopuminen voikin madaltaa paperittoman uhrin kynnystä olla yhteydessä poliisin kanssa. Erityisen tärkeää tämä saattaa olla silloin, jos otetaan käyttöön järjestelmä, jonka puitteissa paperittoman tiedot voivat siirtyä poliisin ulkomaalaistoimelle.

248 Ks. Esimerkiksi UlkL 52 b ja 40 §.

249 Ruotsin ulkomaalaislaki Utlänningslag (2005:716) 15 §.

250 Taverriti 2019, s. 7–8, 14.

4 Empiirisen osan tutkimusasetelma

4.1 Aineisto

Paperittomat ovat vaikeasti tavoitettava tutkittavien joukko ja heidän tutkimistaan Suomen kontekstissa vaikeuttaa se, että he tulevat useista eri kielellisistä ja kulttuurillisista taustoista, eikä heidän tietojaan ole keskitetysti saatavilla missään.²⁵¹ Nämä tekijät vaikeuttivat myös tämän tutkimuksen tekemistä. Paperittomia osallistujia oli löydettävä ja heitä oli lähestyttävä heidän taitamallaan kielellä, heille turvallisessa ympäristössä.

Tutkimuksen aineisto on nimenomaan tätä tutkimusta varten kerätty aineisto.²⁵² Tutkittavat ovat täysi-ikäisiä Etelä-Suomessa asuvia ihmisiä, jotka olivat joko vastaushetkellä paperittomia tai aiemmin Suomessa paperittomana eläneitä ihmisiä. Aineisto koostuu näiden vastaajien näkemyksistä ja taustatiedoista. Aineistonkeruuprosessini oli teorialähtöinen, sillä aineisto kerättiin kyselylomakkeella, jossa oli ennalta määritetyt kysymykset ja vastausvaihtoehdot, jotka pohjautuivat aikaisempaan tutkimuskirjallisuuteen. Avoimia vastauskenttiä ei ollut, joten analyysiyksiköt eivät voineet nousta aineistosta.²⁵³

Aineiston keruu toteutettiin keväällä 2023, maaliskuusta toukokuuhun. Aineistoa kerättiin sekä paperisilla että verkossa olevilla lomakkeilla. Suurin osa vastaajista vastasi paperilomakkeella. Vastaajia rekrytoitiin yhteistyökumppaneina toimineiden järjestöjen kautta. Järjestöt kertoivat tutkimuksesta asiakkailleen ja tarjosivat mahdollisuutta osallistua siihen asioinnin yhteydessä tai jälkikäteen verkossa. Lisäksi jalkauduin itse yhden järjestöistä tiloihin kahtena päivänä kertomaan paperittomille tutkimuksesta. Mukanani oli molemmilla kerroilla kaksi tulkkia, jotka valikoituivat sen mukaan, että järjestö arvioi suurimman osan asiakkaistaan puhuvan jompaakumpaa näistä kielistä. Tulkit olivat erittäin tärkeitä kommunikoinnin onnistumiseksi ja koin, että jalkautuminen ilman tulkkia ei olisi ollut mielekästä. Neljästä yhteistyöjärjestöstä vastauksia saatiin lopulta kahden kautta. Osallistujat eivät saaneet kompensatiota tutkimukseen osallistumisesta.

²⁵¹ Tähän nähden esimerkiksi Yhdysvalloissa ryhmän tutkiminen on helpompaa, sillä valtaosa paperittomista on espanjankielisiä latinalaistautaisia henkilöitä, joiden tiedot voivat olla alueellisesti keskitetysti saatavilla esimerkiksi konsulaatin kautta. Ks. Wong ja muut 2019; Wong ja muut 2021.

²⁵² Alvesalo – Ervasti 2006, s. 32–33.

²⁵³ KvaliMOTV, Aineisto- ja teorialähtöisyys.

Vaikka osallistujia pyrittiin rekrytoimaan eri sukupuolten joukosta, kaikki kyselyyn vastanneet olivat miehiä. Jalkautuessani kertomaan tutkimuksesta mahdollisille osallistujille valtaosa kohtaamistani paperittomista tai aiemmin paperittomana olleista henkilöistä oli miehiä. Kohtasin myös naisia, jotka eivät kuitenkaan halunneet osallistua tutkimukseen. Henkilökohtaisesti kohtaamistani paperittomista ihmisistä karkeasti arvioiden puolet halusi osallistua tutkimukseen. Tämä ei kuitenkaan kerro koko tutkimuksen vastausprosentista, sillä järjestöt rekrytoivat osallistujia myös itsenäisesti.

Kyselyyn annettiin yhteensä 23 vastausta, joista kolme jäi ulos analysoitavasta aineistosta, koska vastaaja ei ollut vastannut kysymykseen suostumuksesta osallistua tutkimukseen ja yksi siitä syystä, että vastaaja oli ilmaissut vastauslomakkeeseen kirjoittamalla, että ei täytä osallistumisen kriteereitä. Näin ollen analysoitava aineisto koostuu 19 vastauksesta. Aineisto on kvantitatiivisen tutkimuksen aineistoksi pieni, minkä olennaisena syynä on tutkittavien joukon vaikea tavoitettavuus. Yleensä kyselytutkimuksen aineisto koostuu muutamasta sadasta useampaan tuhanteen vastaukseen.²⁵⁴ Aineistoni on näyte, eikä siis esimerkiksi edustava satunnaisotos. Olen luonnollisesti huomioinut tämän analyysimetodieni valinnassa (ks. alaluku 4.2.2).

Vastaushetkellä paperittomien henkilöiden lisäksi vastauksia kerättiin aiemmin Suomessa paperittomana olleilta henkilöiltä, koska heillä on ensikäden kokemusta siitä, minkälaista on olla paperiton Suomessa, ja oletin saavani näin suuremman näytteen. Päätökseen vaikutti lisäksi tieto siitä, että paperittomuus on dynaaminen ilmiö; useilla epävarmassa tilanteessa olevilla ulkomaalaisilla on toisinaan paperittomuuden jaksoja ja toisinaan he oleskelevat maassa tilapäisen oleskeluluvan turvin.²⁵⁵ Vastausjoukon rajaaminen vain vastaushetkellä paperittomiin olisi tarpeettomasti rajannut tutkimuksen ulkopuolelle mahdollisia vastaajia ja heidän näkemyksiään.

Osa vastaajista ei vastannut kaikkiin kysymyksiin, minkä vuoksi kysymysten kokonaisvastaajamäärät vaihtelevat. Lisäksi aineistosta jätettiin koodaamatta sellaiset vastaukset, joissa yhteen kysymykseen oli vastattu useammalla, toisensa poissulkevalla

²⁵⁴ Näsi 2021, s. 335.

²⁵⁵ Peltoniemi 2023, s. 9.

vastauksella.²⁵⁶ Arvioin tämän vaikuttavan tulosten luotettavuuteen vähemmän kuin esimerkiksi koodattavan muuttujan arpomisen annetuista vastauksista, joka on toinen metodikirjallisuudessa mainittu tapa käsitellä tällaiset ongelmatilanteet.²⁵⁷ Aineistossa on mukana kaksi vastausta, joissa sosio-demografisia kysymyksiä lukuun ottamatta kaikkiin kysymyksiin vastattiin valitsemalla ensimmäinen vastausvaihtoehto. Tämä saattaa indikoida, että kyseiset osallistujat eivät vastanneet kysymyksiin tosissaan. Päätin kuitenkin jättää vastaukset aineistoon, sillä on myös mahdollista, että vastaukset todella edustivat vastaajien näkemyksiä, eli että kyseiset vastaajat ilmoittaisivat poliisille fyysisestä väkivallasta kaikissa kuvatuissa tilanteissa ja tekijään, väkivallan vakavuuteen sekä luovutettaviin henkilötietoihin liittyvistä muuttujista riippumatta (ks. Liite 1 sekä luku 4.2.1). Lisäksi vastausvaihtoehdot ovat vertailtavissa kysymyksissä aina samassa järjestyksessä, joten nämä vastaukset eivät vaikuta skenaarioiden keskinäiseen vertailuun.

Valitsin kerätä tämän aineiston, koska paperittomien näkemyksiä turvallisen ilmoittamisen järjestelmistä ei ole Suomessa tietävästi aiemmin tutkittu, joten aineiston kerääminen oli ainoa tapa saada tietoa aiheesta nimenomaan Suomen kontekstissa. Tiedon saaminen on tärkeää, koska mahdollisen turvallisen ilmoittamisen järjestelmän hankkeen²⁵⁸ tulisi nähdäkseni SILE-hankkeen lähtökohtien mukaisesti perustua mahdollisimman laajaan tietopohjaan, joka keskeisesti sisältää paperittomien omia näkemyksiä, sillä he ovat suunnitteilla olevan sääntelyn kohteita. Paperittomat ihmiset ovat yksi SILE-hankkeessa tunnistetuista hiljaisista ryhmistä. Hiljaiset ryhmät jäävät usein tietoperustaisen sääntelyn tietopohjan luomisen ulkopuolelle silloinkin, kun sääntely koskee heitä keskeisesti.²⁵⁹ Tietopohjan luomiseen vaikuttavat usein näiden ryhmien sijaan erityisesti vahvassa asemassa olevat sidosryhmät, joilla on erityisesti taloudellisia intressejä.²⁶⁰ Tutkimuksen yhtenä

²⁵⁶ Tämän vuoksi aineistosta jäi pois yksi ”kyllä”/”luultavasti ilmoittaisin” vastaus kustakin Älä kerro/Älä pane täytäntöön-, tilapäisen oleskeluluvan - ja pysyvän oleskeluluvan väylän järjestelmää kuvaavasta skenaariosta. Lisäksi Älä kerro/Älä pane täytäntöön järjestelmää kuvaavasta skenaariosta jäi pois yksi ”en ilmoittaisi”/”en tiedä” vastaus.

²⁵⁷ Ks. Valli 2015b, s. 244–245.

²⁵⁸ Hankkeen esivalmistelu oli käynnissä sisäministeriössä pääministeri Marinin hallituskaudella. Pääministeri Orpon hallitusohjelmassa ei sen sijaan ole mitään hankkeen jatkamiseen viittaavaa. Koska nykyjärjestelmän ongelmat ja turvallisen ilmoittamisen järjestelmän hyödyt ovat ilmeisiä, on mielestäni kuitenkin perusteltua olettaa, että hanke otetaan vielä joskus takaisin pöydälle.

²⁵⁹ Esimerkiksi huumausainepolitiikan osalta ks. Ritter – Lancaster – Diprose 2018, s. 3.

²⁶⁰ Vesa – Kantola – Binderkrantz 2018, s. 239–240, 252–253.

tavoitteena onkin ennaltaehkäistä mahdollisen turvallisen ilmoittamisen järjestelmää koskevan lainsäädäntöhankkeen ennakoimattomia, haitallisia vaikutuksia paperittomille tuomalla paperittomien näkemykset mukaan tietopohjaan.²⁶¹

Valitsin aineiston keräämistavaksi kyselytutkimuksen, koska näin oli tutkimukseni resursseilla mahdollista selvittää suuremman joukon näkemyksiä kuin haastattelututkimuksella. Tutkimuksen aikaresurssien puitteissa ei ollut myöskään mahdollista luoda vahvaa pohjaa luottamukselle useiden vastaajien kanssa, ja arvelin nimettömän kyselyn olevan tässä kontekstissa osalle tutkittavista helpommin lähestyttävä. Lisäksi tutkimuksen tarkoituksena on toimia kuulemispilottina SILE-hankkeessa, jossa tavoitteenamme on kokeilla erilaisia kuulemisen muotoja, ja kyselyä ei ollut vielä pilotoitu. Arvioin kyselyn pilotoinnin tärkeäksi siksi, että se olisi mahdollisesti lainvalmistelijan näkökulmasta tehokas tapa kerätä tietoa hiljaisilta ryhmiltä.

Aineiston laadusta huolehdittiin tutkimusasetelman tarkan suunnittelun, yhtenäisten nimeämiskäytäntöjen ja tiedostojen varmuuskopioinnin avulla sekä kaksinkertaisella aineiston tarkastuskierroksella. Kyselyn kysymykset pyrittiin suunnittelemaan mahdollisimman yksiselitteisiksi. Vastaukset kerättiin nimettömästi ja jokaiselle vastaukselle annettiin koodausvaiheessa juokseva numero, jotta koodatun aineiston laatu voitiin varmistaa. Tiedostot varmuuskopioitiin tietoturvallisesti Turun yliopiston Seafire-pilvipalveluun ja verkkolevyille.

4.2 Tutkimuskysymykset ja metodit

4.2.1 Kyselyn metodit

Tutkimuksen aineisto kerättiin yksinkertaisen vignette-tutkimuksen²⁶² muotoisella kyselyllä, josta pyrittiin tekemään vastaajille mahdollisimman helposti lähestyttävä. Kysely on saatavilla kokonaisuudessaan tutkimuksen liitteenä (Liite 1). Loin kyselyn alusta asti itse, koska en löytänyt tarkoitukseeni soveltuvaa valmista kyselyä. Kyselyssä osallistujille esitettiin viisi erilaista hypoteettista skenaariota eli vignetteä. Skenaarioissa vakiona pysyi se, että henkilö oli joutunut väkivallan uhriksi Suomessa. Väkivallasta annetut esimerkit olivat fyysisistä henkilöiden välistä väkivaltaa, eli väkivallan määritelmä oli kapeampi kuin tutkimuksen

²⁶¹ Lainsäädännön ennakoimattomista ja haitallisista vaikutuksista ks. esimerkiksi Leppälä – Rantala 2008, Pirjatanniemi ja muut 2021.

²⁶² Ks. Atzmüller – Steiner 2010.

taustoituksessa käytetty määritelmä. Skenaariot poikkesivat toisistaan siten, että kussakin hypoteettisessa tilanteessa sääntely oli erilaista: yksi skenaario kuvasi nykyjärjestelmää, yksi jatkuvan oleskeluluvan järjestelmää, yksi tilapäisen rikosprosessein ajaksi myönnettävän oleskeluluvan järjestelmää, yksi Älä kysy -järjestelmää ja yksi Älä kerro- ja Älä pane täytäntöön järjestelmiä. Viimeksi mainitut yhdistettiin yhdeksi skenaarioksi, koska niiden arvioitiin näyttävävän paperittoman väkivallan uhrin näkökulmasta skenaarioiden yksinkertaistuksen jälkeen niin samanlaisina, että niiden erottaminen kahdeksi eri tilanteeksi ei olisi ollut tarkoituksenmukaista. Skenaarioiden vastausvaihtoehtojen asteikko oli Likertin asteikosta mukailtu yksinkertaisen kielen järjestysasteikko. Kunkin skenaarion kohdalla vastaaja valitsi, ilmoittaisiko väkivallasta poliisille ”kyllä”, ”luultavasti”, ”luultavasti ei” vai ”ei”. Lisäksi valittavissa oli vaihtoehto ”en tiedä”. Valitsin moniluokkaisen vastausvaihtoehdon yksinkertaisen kyllä/ei vaihtoehdon sijaan, jotta saisin tarkempaa tietoa siitä, kuinka vastaajat suhtautuvat erilaisiin turvallisen ilmoittamisen järjestelmiin.²⁶³

Asetelman voidaan kategorisoida noudattavan *within-subject*-muotoa, jossa jokaiselle vastaajalle esitetään jokainen skenaario sen sijaan, että vastaajajoukko jaettaisiin osiin ja eri osajoukoille esitettäisiin eri skenaarioita.²⁶⁴ Valitsin tämän mallin, koska odotettu vastaajajoukko oli varsin pieni ja laadin tutkimusasetelman tästä lähtökohdasta käsin. Rajasin skenaariot viiteen kappaleeseen, jotta *within-subject*-muoto olisi mahdollinen ja jotta tutkimus ei rasittaisi vastaajia liikaa. Wong ja muut huomauttavat, että tutkittavien vertaillessa useampaa eri skenaariota samanaikaisesti on olemassa riski tulosten vääristymästä, sillä skenaarioiden keskinäinen vertailu voi vaikuttaa yksittäisen skenaarion vastaukseen. Tämän vuoksi tulokset olisivat heidän mukaansa luotettavampia, jos vastaajajoukko jaettaisiin useampaan osaan siten, että kukin vastaaja vastaisi vain yhteen skenaarioon.²⁶⁵ Tämän tutkimuksen kontekstissa tällainen asetelma ei kuitenkaan olisi ollut mahdollinen, sillä siihen olisi tarvittu saatuun näytteeseen nähden moninkertainen otos muutenkin vaikeasti tavoitettavasta vastaajajoukosta.²⁶⁶ Tässä tutkimuksessa käytetty *within-subject*-muoto ei

²⁶³ Näsi 2021, s. 343.

²⁶⁴ Atzmüller – Steiner, 2010, s. 129.

²⁶⁵ Wong ja muut 2021, s. 363.

²⁶⁶ Esimerkiksi Wongin ja muiden tutkimuksessa vastaajajoukko kahden eri skenaarion vertailua varten oli 512 vastaajaa. Wong ja muut 2021, s. 362.

myöskään ole mitenkään poikkeuksellinen, joten pidän sitä riittävän hyvänä tutkimuskysymyksiini vastaamiseksi.

Skenaarioiden vastauksista saatavaa dataa oli tarkoitus täydentää tutkimuskirjallisuuteen pohjautuvilla kysymyksillä siitä, miten väkivallan vakavuus, poliisille luovutettavat henkilötiedot sekä tekijään liittyvät seikat vaikuttaisivat vastaajan väkivallasta ilmoittamisen todennäköisyyteen (ks. Liite 1, kysymys 6). Analyysivaiheessa huomasin kuitenkin saatujen vastausten indikoivan kysymyksenasettelun olevan huomattavan monitulkintainen, joten päädyin rajaamaan tutkimuksen pelkkiin skenaarioihin.²⁶⁷ Samalla kyselylomakkeella kerätyt lainvalmistelussa kuulemiseen liittyvät vastaukset analysoidaan toisaalla SILE-tutkimuksen puitteissa ja tässä tutkimuksessa keskitytään muihin vastauksiin.

Kyselyä testattiin²⁶⁸ etukäteen yhdeksällä suomalaisella, ja siihen tehtiin tämän perusteella muutamia ymmärrettävyyteen liittyviä muutoksia. Resurssisyistä esitestausta ei voitu tehdä paperittomien joukolla, sillä se oli tehtävä ennen tutkimuksen eettistä ennakoarviointia ja lomakkeen kääntämistä eri kielille.

4.2.2 Tutkimuskysymykset ja analyysimetodit

Aineisto koodattiin SPSS-matriisiin. Tein tätä tutkimusta varten oman matriisinsa, josta suodatin pois tutkimuksen kannalta epärelevantit, kuulemiseen liittyvät muuttujat, jotka analysoidaan toisaalla SILE-tutkimuksen puitteissa. Tähän matriisiin sisältyi vastaajien sosio-demografiset muuttujat, hypoteettisissa tilanteissa toimimiseen liittyvät muuttujat sekä muita ilmoittamiseen vaikuttavia asioita koskevat muuttujat²⁶⁹. Analysoin aineistoa SPSS:n avulla kvantitatiivisin menetelmin.

²⁶⁷ Tutkittavat vaikuttivat tulkinneen vastausvaihtoehdot eri tavalla, kuin ne oli tarkoitettu ja kuin esitestauksen suomalainen vastaajajoukko oli ne tulkinut. Vastaukset eivät myöskään olleet sisäisesti koherentteja. Vastausvaihtoehdot olivat ”ilmoittaisin todennäköisemmin”, ”ilmoittaisin vähemmän todennäköisesti”, ”ei vaikutusta asiaan” ja ”en tiedä”. Kysymykset puolestaan olivat osin toisilleen vastakkaisia, esimerkiksi ”Jos väkivalta olisi vakavaa...” ja ”Jos väkivalta olisi lievää...”. Mikäli vastaaja ilmoittaisi poliisille väkivallasta sen vakavuudesta riippumatta, oletin, että hän olisi vastannut ”ei vaikuta asiaan”. Sen sijaan moni vastaaja vastasi molempiin tällaisiin vastakkaisiin kysymyksiin ”ilmoittaisin todennäköisemmin” tai esimerkiksi toiseen ”ilmoittaisin todennäköisemmin” ja toiseen ”ei vaikuta asiaan” tai ”en tiedä”. Tämän ilmeisen tulkintaeron vuoksi en pysty aineiston avulla vastaamaan tutkimuskysymykseen luotettavasti. Ks. Valli 2015b, s. 240.

²⁶⁸ Valli 2015b, s. 239.

²⁶⁹ Viimeksi mainitut poistettiin lopulta aineistosta edellä kuvatun monitulkintaisuuden ja sisäisen koherenssin puutteen vuoksi.

Vastatakseni ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni, *Vaikuttaisiko turvallisen ilmoittamisen järjestelmän käyttöönotto siihen, ilmoittaisivatko paperittomat poliisille, jos he joutuisivat Suomessa kriminalisoidun henkilöiden välisen fyysisen väkivallan uhriksi?*, vertailen aineistoni vastauksia eri skenaarioihin nojautuen havaittuihin frekvensseihin. Vastaavasti teen samanlaista frekvensseihin perustuvaa vertailua turvallisen ilmoittamisen järjestelmien välillä vastatakseni toiseen tutkimuskysymykseeni, *Miten turvallisen ilmoittamisen järjestelmän mallin valinta vaikuttaisi siihen, ilmoittaisivatko paperittomat poliisille, jos he joutuisivat Suomessa kriminalisoidun henkilöiden välisen fyysisen väkivallan uhriksi?* Asetan järjestelmät keskenään järjestykseen sen mukaan, kuinka vastaajat raportoivat, että toimisivat kutakin järjestelmää kuvaavassa skenaariossa. Ristiintaulukoinneilla selvitän, näyttävätkö sosio-demografiset muuttujat vaikuttavan näihin vastauksiin.²⁷⁰

Tämän aineiston kuvailun ohella testaan aineistossa havaittuja eroja paperittomien suhtautumisessa erilaisiin järjestelmiin SPSS:n avulla merkkitestillä. Luotettava tilastollinen päättely, eli päätelmien tekeminen koko paperittomien perusjoukosta aineiston perusteella, vaatisi yleensä satunnaisotosta hyvin määritellystä perusjoukosta²⁷¹ ja paperittomien kaltaisen heterogeenisen perusjoukon tapauksessa edustava otos vaatisi ositettua otantaa.²⁷² Tämä puolestaan vaatisi luotettavaa arviota koko perusjoukon koosta (Suomessa oleskelevien paperittomien lukumäärästä) sekä osajoukkojen jakaumasta (esimerkiksi kansallisuuksien, sukupuolten, ja eri ikäisten jakaumasta paperittomien perusjoukossa). Tämän jälkeen olisi vielä löydettävä tarpeeksi vastaajia kustakin osajoukosta. Edellä kuvattuja luotettavia tietoja ei kuitenkaan ole saatavilla, minkä lisäksi paperittomia on vaikea tavoittaa. Siksi tutkimukseni perustuu näytteeseen²⁷³, joka koostuu kaikista tutkimuksen edellytykset täyttävistä henkilöistä, jotka pystyin resursseillani tavoittamaan ja jotka halusivat osallistua tutkimukseen. Niin kutsuttuja parametrittomia tilastollisia testejä voidaan kuitenkin käyttää

²⁷⁰ Ristiintaulukoinneista raportoin vain silloin, kun vaikutusta näyttäisi olevan, sillä kaikkien raportoiminen voisi olla eettisesti ongelmallista (ks. luku 4.3).

²⁷¹ Epstein – Andrew 2010, IV Analyzing Data, Töttö 2012, s. 253, Valli 2015a, s. 237–238.

²⁷² Tietoarkiston Tutkimusmenetelmien verkkokäsikirja, Kvantitatiivinen käsikirja, Aineistot, Otos ja otantamenetelmät.

²⁷³ Tietoarkiston Tutkimusmenetelmien verkkokäsikirja, Kvantitatiivinen käsikirja, Aineistot, Otos ja otantamenetelmät.

myös muihin kuin satunnaisiin otoksiin.²⁷⁴ Merkkitesti on parametriton testi, joka soveltuu hyvin tutkimusasetelmani analyysiin, sillä aineistoni on järjestysasteikollista sekä pareittaista.²⁷⁵ Toisin sanoen vastaajien suhtautuminen ilmoittamiseen eri järjestelmissä voidaan jakaa positiiviseen (ilmoittaisi) ja negatiiviseen (ei ilmoittaisi) suhtautumiseen ja samat henkilöt ovat vastanneet kysymyksiin eri järjestelmistä. En käytä hieman herkempää Wilcoxonin merkkitestiä, koska aineistoni ei kaikilta osin täytä sen oletuksia.²⁷⁶

Tutkimusaineistoni analyysi on määrälliselle tutkimukselle ominaiseen tapaan teorialähtöistä. Käytetyt analyysiyksiköt ovat muodostuneet aiemman tutkimuskirjallisuuden perusteella.²⁷⁷ Analyysissäni on kuitenkin myös tutkimuksen eksploraatiiviseen luonteeseen liittyviä, aineistolähtöisempiä piirteitä: tutkimuskysymyksiä koskeva teoria siitä, *kuinka järjestelmän mallin valinta vaikuttaisi paperittomien ilmoitusalttiuteen*, tuotetaan aineistosta ilman ennalta määrättyjä hypoteeseja siitä, miten vastaajat suhtautuvat eri järjestelmiin. Siten tältä osin teoria pyritään konstruoimaan aineistosta.²⁷⁸ Näin ollen kuvaan analyysiani osin teorialähtöiseksi ja osin teoriasidonnaiseksi (tai teoriaohjaavaksi)²⁷⁹.

4.3 Eettiset näkökohdat

Paperittomia ihmisiä koskevaan tutkimukseen liittyy aina eettisiä kysymyksiä, sillä paperittomat ovat oleskelustatuksesta johtuen erittäin haavoittuvassa asemassa.²⁸⁰ Tässä tutkimuksessa eettistä harkintaa aiheuttivat henkilötietojen kerääminen paperittomilta ja tähän liittyvät tietosuojakysymykset, paperittomien rasittaminen tutkimuksella, mahdollinen ahdistuksen tuottaminen tutkittaville sekä tulosten raportointi. Ennen tutkimuksen aloittamista tutkimukselle haettiin Turun yliopiston ihmistieteiden eettisen toimikunnan lausunto, joka oli puoltava. Lisäksi haettiin yhden yhteistyöjärjestön oman eettisen toimikunnan puolto, joka oli edellytysyhteistyölle kyseisen järjestön kanssa. Tutkimuksessa noudatettiin hyvää tieteellistä

²⁷⁴ Metsämuuronen 2004, s. 3.

²⁷⁵ Metsämuuronen 2004, s. 91–92.

²⁷⁶ Ks. Metsämuuronen 2004, s. 101.

²⁷⁷ Tuomi – Sarajärvi 2018, 4.4.4 Teorialähtöinen sisällönanalyysi.

²⁷⁸ Eskola 2015, s. 188.

²⁷⁹ Eskola 2015, s. 188, Tuomi – Sarajärvi 2018, 4.4.5 Teoriaohjaava sisällönanalyysi.

²⁸⁰ Düvell – Triandafyllidou – Vollmer 2010, s. 230.

käytäntöä Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ohjeen²⁸¹ mukaan sekä tietosuojasetuksesta (Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679 luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta) ja tietosuojalaista (1050/2018) johtuvia velvoitteita.

Tutkimus suunnattiin täysi-ikäisille henkilöille, joiden tutkiminen aiheuttaa vähemmän eettisiä riskejä kuin alaikäisten tutkiminen. Tutkimuksen rasittavuutta tutkittaville pyrittiin minimoimaan usealla keinolla. Ensinnäkin osallistujat rekrytoitiin paperittomien kanssa tekemisissä olevien järjestöjen kautta ja he vastasivat kyselyyn järjestön luona asioimisen yhteydessä tai verkkolomakkeella. Näin pyrittiin minimoimaan riskiä tutkimukseen osallistumisen kustannuksista vastaajille sekä luomaan turvallinen ympäristö tutkimukseen osallistumiselle. Tutkimukseen osallistumiseen vaadittava aika pyrittiin myös pitämään mahdollisimman lyhyenä. Vastaajilta ei pyydetty pitkiä avovastauksia, vaan vastaukset annettiin rastittamalla sopivin vaihtoehto monivalintamuotoisesta kyselylomakkeesta. Kysymyksiä oli yhteensä 12 ja tutkimukseen osallistuminen vei noin 10–20 minuuttia. Koska osallistujien äidinkieli oli muu kuin suomi, lomakkeet kirjoitettiin yksinkertaisella suomen kielellä ja käännettiin kuudelle muulle kielelle. Tutkimuksesta pyrittiin tekemään vastaajille henkisesti mahdollisimman kevyt kysymällä tosiasiallisten kokemusten sijaan siitä, miten vastaaja toimisi hypoteettisissa tilanteissa. Kyselylomakkeen lopussa välitettiin tietoa järjestöistä, joihin osallistuja voi olla yhteydessä, mikäli tarvitsee psyykkistä apua tai mikäli osallistuja on tosiasiaa joutunut kriminalisoidun väkivallan uhriksi.

Tietosuojariskien minimoimiseksi vastaajista kerättiin vain karkeita, tutkimuksen kannalta tarpeellisia taustatietoja: ikähaarukka, sukupuoli, lähtömaa, nykyinen oleskelustatus sekä Suomessa oleskelun kesto. Tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta korostettiin suullisesti ja kirjallisesti, ja vielä erikseen taustatietoja koskevien kysymysten kohdalla. Tarpeettomien henkilötietojen keräämisen riskiä minimoitiin kyselylomakkeen monivalintamuodolla sekä ohjeistamalla vastaajia olemaan kirjoittamatta henkilötietojaan lomakkeeseen. Mikäli vastaaja kuitenkin kirjoitti henkilötietojaan lomakkeeseen, nämä henkilötiedot poistettiin aineistosta välittömästi aineiston käsittelyn alkaessa, ennen aineiston

²⁸¹ Keiski ja muut 2023. Tämä uusin versio ohjeesta julkaistiin tutkimuksen ollessa eettisessä ennakoarvioinnissa. Jälkikäteen voidaan kuitenkin todeta myös tätä versiota noudatetun tutkimuksen alusta lähtien.

siirtämistä sähköiseen muotoon. Tutkittavien tiedot suojattiin henkilötietojen pseudonymisoinnilla sekä tietojen tietoturvalisella siirtämisellä ja säilyttämisellä.²⁸² Pääsy aineistoon rajattiin niille tutkimusryhmän jäsenille, jotka osallistuvat aineiston käsittelyyn. Tutkimusryhmän jäsenillä sekä vastausten keräämisen yhteydessä käytetyillä tulkeilla on vaihtoehtoisuus.

Tutkittaville annettiin keskeiset tiedot tutkimukseen osallistumisesta tiiviillä tutkimustiedotteella. Tiedote laadittiin yksinkertaisella Suomen kielellä ja käännettiin kuudelle muulle kielelle. Tiedote on luettavissa kokonaisuudessaan tutkimuksen liitteenä (Liite 2). Lisäksi tutkittaville kerrottiin tutkimuksesta suullisesti järjestön tai itseni toimesta, tarvittaessa tulkin välityksellä. Niillä tutkittavilla, jotka rekrytoin itse jalkautuessani järjestön tiloihin, oli mahdollisuus esittää minulle suullisesti kysymyksiä tutkimuksesta ja siihen osallistumisesta. Muutoin kaikille osallistujille kerrottiin mahdollisuudesta esittää kysymyksiä tutkimusryhmälle sähköpostitse tai puhelimitse.

Paperittomia koskevan tutkimuksen raportointi voi aiheuttaa eettisiä ongelmia silloin, kun paperittomista raportoidaan sellaisia tietoja, joita voidaan käyttää heitä vastaan. Siten esimerkiksi tietojen raportointi siitä, missä paperittomat liikkuvat, voi olla tutkimusetiikan vastaista.²⁸³ Tämän vuoksi en raportoi esimerkiksi siitä, missä kohtasin paperittomia. Nähdäkseni myös raportointi siitä, keitä paperittomat ovat, voi pitää sisällään vastaavanlaisia riskejä. Vaikka tutkimusaineistoni on hyvin pieni ja vastaajien demografiasta raportointi tuskin tuottaisi esimerkiksi poliisille maasta poistamista edistäviä tietoja, vältän tätä riskiä jättämällä kokonaan raportoimatta tutkimuksen vastaajien sosio-demografisten seikkojen jakaumasta muutoin kuin sukupuolen osalta. Sukupuolesta raportoin siksi, että aineisto koostuu vain yhden sukupuolen edustajien vastauksista, mikä on tärkeää johtopäätöksiä tehtäessä. Muutoin käytän sosio-demografisia muuttujia ainoastaan ristiintaulukoinnissa sen havaitsemiseen, vaikuttavatko ne merkittävästi vastauksiin. Raportoin ainoastaan niistä tapauksista, joissa on havaittavissa tällainen vaikutus.

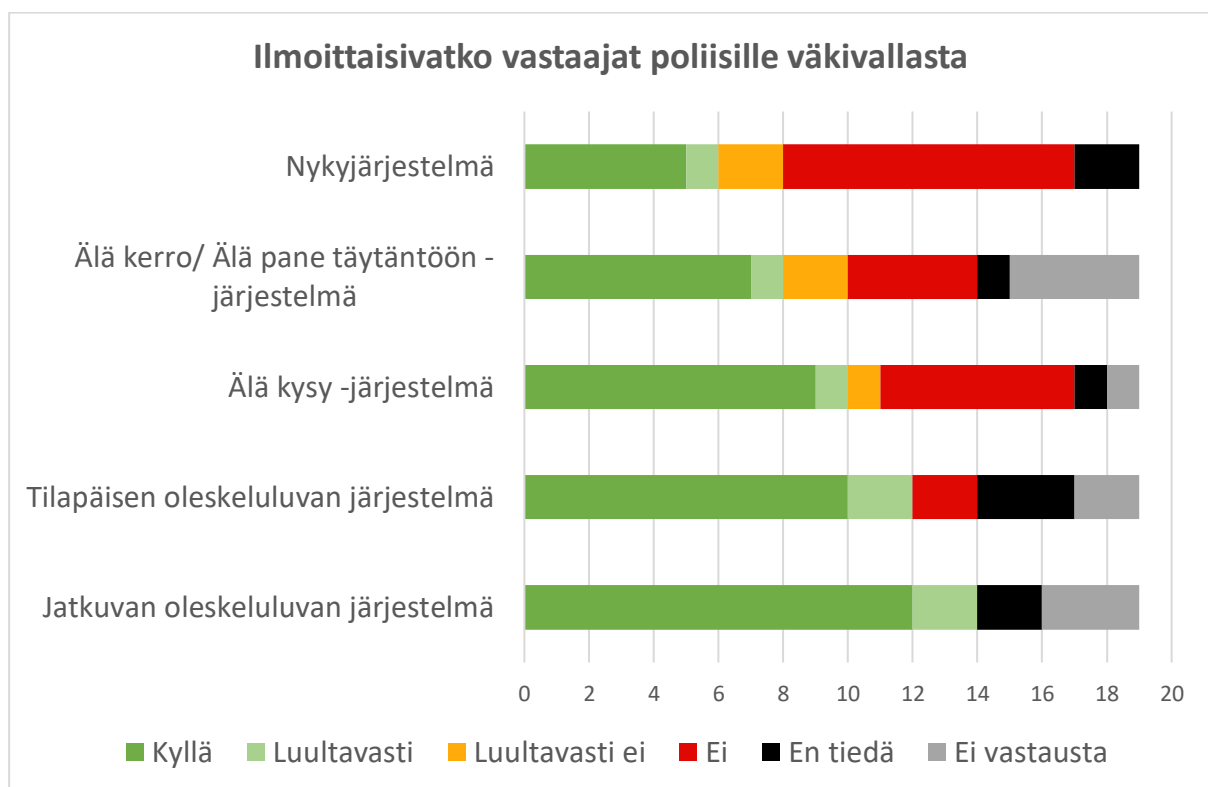
²⁸² Fyysisiä aineistoja säilytettiin lukituissa tiloissa. Digitaalisia aineistoja säilytettiin Turun yliopiston tätä tutkimusta varten myöntämällä tietokoneella, Seafile -pilvipalvelussa sekä Turun yliopiston suojatulla verkkolevyllä. Tietoja siirrettiin vain suoraan tietokoneelta pilvipalveluun ja verkkolevyille.

²⁸³ Düvell – Triandafyllidou – Vollmer 2010, s. 228, 231.

5 Empiirisen tutkimuksen tulokset

5.1 Nykyjärjestelmän vertaaminen turvallisen ilmoittamisen järjestelmiin

Tutkimuksessa vertailtujen järjestelmien joukosta osallistujat ilmoittaisivat väkivallasta poliisille harvimminkin nykyisessä järjestelmässä, jossa turvallisen ilmoittamisen järjestelmää ei ole olemassa. Nykyjärjestelmää koskien 47 % (n=9) vastaajista raportoi, että ei ilmoittaisi väkivallasta poliisille, minkä lisäksi kaksi vastaajaa luultavasti jättäisi väkivallasta ilmoittamatta. Väkivallasta ilmoittaisi poliisille 26 % (n=5)²⁸⁴ vastaajista, minkä lisäksi yksi vastaaja raportoi, että luultavasti ilmoittaisi. Sitä vastoin kaikissa turvallisen ilmoittamisen järjestelmiä kuvaavissa skenaarioissa vähintään puolet vastaajista raportoi, että ilmoittaisi väkivallasta poliisille varmasti tai luultavasti. Vastausten jakauma on visualisoitu kuviossa 1.

Kuvio 1. Ilmoittaisivatko vastaajat poliisille kriminalisoidusta ihmistenvälisestä fyysisestä väkivallasta eri järjestelmien piirissä.

Kun nykyjärjestelmää verrataan pareittain kuhunkin turvallisen ilmoittamisen järjestelmään, merkkitestillä havaitaan että nykyjärjestelmän ja jatkuvan oleskeluluvan järjestelmän välillä

²⁸⁴ Muistutan, että tässä, kuten muissakin ”kyllä” vastausten lukumäärissä, on mukana kaksi vastausta, jotka eivät välttämättä olleet tosissaan annettuja (ks. luku 4.1).

havaittu ero on tilastollisesti merkitsevä ($p=0.002$) 99 %:n luottamustasolla.²⁸⁵ Testeissä nollahypoteesina on, että kahden vertailun järjestelmän²⁸⁶ keskiarvot ovat samat, eli että turvallisen ilmoittamisen järjestelmän olemassaololla ei ole vaikutusta siihen, ilmoittaisivatko paperittomat poliisille väkivallasta. Vastahypoteesi on, että turvallisen ilmoittamisen järjestelmän olemassaololla on vaikutusta. Testin tuloksena vastahypoteesi saa tukea aineistosta ja nollahypoteesi hylätään. Tarkalleen ottaen kaksisuuntaisen merkkitestin tulokset osoittavat, että keskiarvoissa on olemassa ero, kertomatta kuitenkaan mitään eron suunnasta. Tämän aineiston kohdalla eron suunta on kuitenkin selvä, sillä yksikään vastaaja ei raportoinut siten, että yhtäältä nykyjärjestelmässä ilmoittaisi väkivallasta, mutta toisaalta jatkuvaan oleskelulupa perustuvassa turvallisen ilmoittamisen järjestelmässä jättäisi ilmoittamatta.²⁸⁷ Lisäksi nykyjärjestelmän ja tilapäisen oleskeluluvan järjestelmän välillä havaittu ero on lähes tilastollisesti merkitsevä ($p=0.07$), eli merkitsevä 90 %:n luottamustasolla.²⁸⁸ Palomuurijärjestelmien – eli Älä kysy ja Älä kerro/Älä pane täytäntöön -järjestelmien – ja järjestelmän puutteen välillä ei havaittu tilastollisesti merkitseviä eroja.²⁸⁹

Tulokset siis indikoivat, että paperittomat miehet ilmoittaisivat poliisille kriminalisoidusta ihmistenvälisestä fyysisestä väkivallasta useammin jatkuvan oleskeluluvan järjestelmän piirissä kuin nykyjärjestelmässä, jossa turvallisen ilmoittamisen järjestelmää ei ole. Hieman matalammalla varmuudella voidaan myös tehdä tulkinta, että tilapäiseen, rikosprosessin ajaksi myönnettävään oleskelulupa perustuvalla järjestelmällä olisi samanlainen vaikutus.

Vaikka palomuurijärjestelmien osalta ei havaittu tilastollisesti merkitseviä eroja nykytilaan nähden, vastaajajoukossa palomuurijärjestelmien piirissä ilmoittamiseen suhtauduttiin kuitenkin myönteisemmin kuin nykyjärjestelmässä ilmoittamiseen. Aineisto ei myöskään ole

²⁸⁵ Näin, koska $p=0.002 < 0.01 = 1 - 0.99$. Luonnollisesti tulos on tällöin myös merkitsevä esimerkiksi 95 % luottamustasolla.

²⁸⁶ Nykytila, jossa käytössä ei ole mitään turvallisen ilmoittamisen järjestelmää verrattuna kuhunkin turvallisen ilmoittamisen järjestelmään vuorollaan.

²⁸⁷ Olisi myös hyvin epäloogista, että paperiton ilmoittaisi väkivallasta, kun seurauksena olisi maasta poistaminen, mutta ei silloin, kun hän saisi ilmoittamisen seurauksena oleskeluluvan. Siten olisi äärimmäisen yllättävää, jos tutkimusta toistettaessa toisella vastaajajoukolla havaittaisiin tilastollisesti merkitsevä, mutta vastakkaisen suuntainen ero ilmoitusalttiudessa.

²⁸⁸ Vrt. Ross 2017, s. 384, jonka mukaan myös 0.10 on yleisesti käytetty alfa, mikä on yhtäpitävä sen kanssa, että 90 % luottamustaso on yleisesti käytetty.

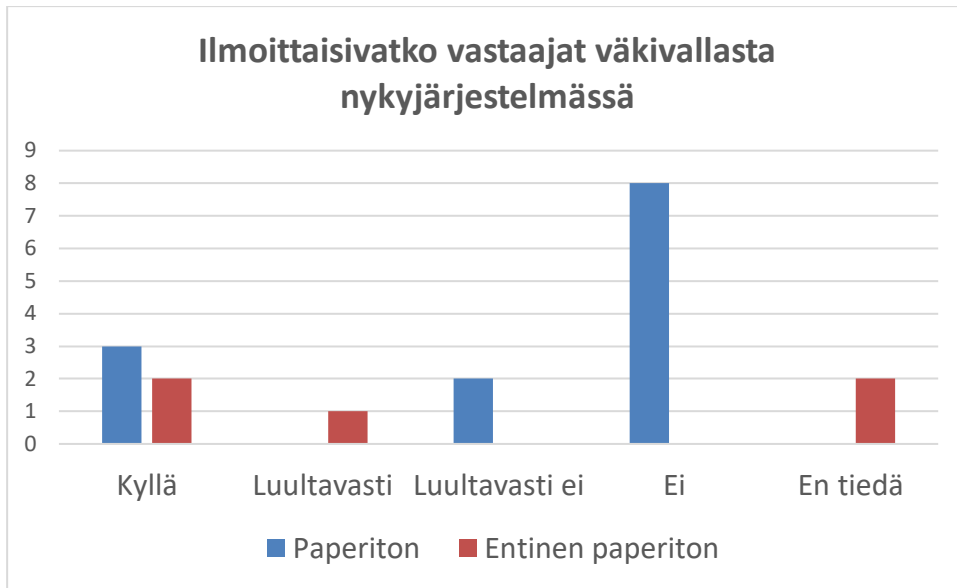
²⁸⁹ Sekä nykyjärjestelmän ja Älä kysy -järjestelmän välillä havaitun eron että nykyjärjestelmän ja Älä kerro/Älä pane täytäntöön -järjestelmän välillä havaitun eron p-arvo=0.45.

ristiriidassa sen hypoteesin kanssa, että palomuurijärjestelmillä olisi positiivinen vaikutus väkivallasta ilmoittamiseen. Tulokset tarkoittavat tältä osin vain, että tässä aineistossa havaitut erot eivät ole riittäviä nollahypoteesin (”ei eroa”) hylkäämiseen.²⁹⁰

Nykyjärjestelmää kuvaavaa skenaariota koskevissa vastauksissa oli eroa nykyään paperittomana elävien ja aiemmin paperittomana eläneiden, mutta sittemmin oleskelunsa vakiinnuttaneiden vastaajien vastauksien välillä, mikä havaittiin ristiintaulukoimalla nykyjärjestelmää koskevat vastaukset oleskelustatuksen kanssa. Vastaushetkellä paperittomana olleet raportoivat useimmin, että eivät ilmoittaisi väkivallasta poliisille. Näistä 62 % (n=8) raportoi, että jättäisi ilmoittamatta ja 15 % (n=2) raportoi, että luultavasti jättäisi ilmoittamatta. Loput 23 % (n=3) raportoivat, että he ilmoittaisivat väkivallasta poliisille. Sen sijaan entiset paperittomat raportoivat, että ilmoittaisivat poliisille luultavasti (20 %, n=1) tai varmasti (40 %, n=2), tai he olivat epävarmoja (40 %, n=2) siitä, miten toimisivat (kuvio 2). Yhteensä siis vastaushetkellä paperittomista (n=13) 77 % (n=10) raportoi, että luultavasti tai varmasti jättäisi ilmoittamatta väkivallasta nykyjärjestelmässä, kun taas aiemmin paperittomana olleista (n=5) yksikään ei vastannut näin. Aiemmin paperittomana olleista 60 % (n=3) raportoi, että luultavasti tai varmasti ilmoittaisi väkivallasta nykyjärjestelmässä. Vastaukset on esitetty kuviossa 2.²⁹¹

²⁹⁰ Suuremmassa aineistossa vastaavat suhteelliset erot olisivat hyvin todennäköisesti tilastollisesti merkitseviä, mutta näin pienellä aineistolla riittävä varmuus nollahypoteesin hylkäämiseen vaatii hyvin suuria suhteellisia eroja.

²⁹¹ Yhden vastaajan vastaus puuttuu kuvioista, koska hän ei vastannut kysymykseen siitä, onko hän nykyään paperiton vai aiemmin paperittomana Suomessa oleskellut.

Kuvio 2. Paperittomat ja entiset paperittomat vastasivat eri tavoin kysymykseen siitä, ilmoittaisivatko he poliisille väkivallasta nykyjärjestelmän piirissä (n=18).

Eroa tulkittaessa on huomioitava, että vastaajia, jotka eivät olleet vastaushetkellä paperittomia, ohjeistettiin vastaamaan sen mukaan, miten olisivat paperittomana ollessaan toimineet. Tein vastaavat ristiintaulukoinnit jokaisesta sosio-demografisesta muuttujasta jokaisen skenaarion kanssa. En havainnut ristiintaulukoinneissa muita merkittäviä eroja ryhmien välillä.²⁹²

5.2 Turvallisen ilmoittamisen järjestelmien keskinäinen vertailu

Kaikissa turvallisen ilmoittamisen järjestelmää kuvaavissa skenaarioissa moodi, eli yleisin vastaus, oli *kyllä*. Paperittomat raportoivat siis jokaisessa turvallisen ilmoittamisen mallissa useimmin, että ilmoittaisivat poliisille väkivallasta. Vastauksissa oli kuitenkin eroja sen suhteen, kuinka suuri osa vastaajista ilmoittaisi poliisille väkivallasta. Vastausten jakauma on visualisoitu kuviossa 1.

Jatkuvan oleskeluluvan skenaariossa 75 % (n=12) vastanneista (n=16) raportoi, että ilmoittaisi väkivallasta poliisille. Lisäksi 12,5 % (n=2) vastasi, että luultavasti ilmoittaisi. Yksikään osallistuja ei vastannut, että luultavasti tai varmasti jättäisi ilmoittamatta väkivallasta tällaisessa järjestelmässä. Tilapäisen oleskeluluvan skenaariossa hajontaa oli enemmän, mutta

²⁹² Merkittävän eron mittarina käytin khiin neliö -testiä ja 95 % luottamustasoa. Testiä voidaan käyttää aineiston *sisäisten riippuvuuksien* kuvaamiseen, vaikka tällä aineistolla testistä ei voida tehdä *yleistäviä* johtopäätöksiä (Töttö 2012, s. 252). Koska kuvataan vain sisäisiä riippuvuuksia, ei kuitenkaan voida puhua esimerkiksi tilastollisesta merkitsevyydestä.

siinäkin 59 % (n=10) vastanneista (n=17) raportoi, että ilmoittaisi väkivallasta poliisille. Lisäksi 12 % (n=2) vastasi, että luultavasti ilmoittaisi. Tilapäisen oleskeluluvan skenaariossa kaksi vastaajaa raportoi, että ei ilmoittaisi poliisille väkivallasta.

Älä kysy -järjestelmän skenaariossa 50 % (n=9) vastanneista (n=18) raportoi, että ilmoittaisi väkivallasta poliisille. Vastanneista 33 % (n=6) raportoi, että ei ilmoittaisi poliisille väkivallasta. Lisäksi yksi vastaaja raportoi, että luultavasti ilmoittaisi ja yksi, että luultavasti ei ilmoittaisi. Yhdistetyssä Älä kysy - ja Älä pane täytäntöön -järjestelmien skenaariossa 47 % (n=7) vastanneista (n=15) raportoi, että ilmoittaisi väkivallasta. Vastanneista 27 % (n=4) raportoi, että jättäisi ilmoittamatta. Lisäksi yksi vastaaja raportoi, että luultavasti ilmoittaisi ja kaksi, että luultavasti jättäisi ilmoittamatta väkivallasta tällaisessa järjestelmässä.

Vastaajajoukossa paperittomat siis raportoivat useimmin, että ilmoittaisivat poliisille väkivallasta, jos käytössä olisi jatkuvaan oleskelulupaan perustuva turvallisen ilmoittamisen järjestelmä. Tilapäisen oleskeluluvan järjestelmän puitteissa ilmoittaminen olisi seuraavaksi yleisintä, mutta tällaisessa järjestelmässä osa vastaajista ei ilmoittaisi väkivallasta poliisille. Palomuurijärjestelmistä Älä kysy -järjestelmä vaikuttaisi herättävän vastaajissa eniten luottamusta. Tämän skenaarion kysymykseen vastattiin eniten, ja puolet vastaajista raportoi, että ilmoittaisi poliisille väkivallasta. Toisaalta tässä järjestelmässä annettiin myös enemmän kielteisiä vastauksia kuin Älä kerro - ja Älä pane täytäntöön -järjestelmässä. Älä kerro - ja Älä pane täytäntöön -järjestelmät olivat ainoita turvallisen ilmoittamisen järjestelmiä, joiden puitteissa alle puolet vastaajista olisi ilmoittanut väkivallasta poliisille. Tätä järjestelmää kuvaavaan skenaarioon jätettiin eniten vastaamatta, mikä voi implikoida, että järjestelmän merkitys on paperittomille muita järjestelmiä vaikeampi hahmottaa. Toisaalta hahmottamisen vaikeus voi liittyä myös kysymyksen asetteluun.

Vertailemalla pareittain kutakin järjestelmää keskenään merkkitestillä havaitaan, että suhtautumiserot ovat tilastollisesti merkitseviä Älä kysy -järjestelmän ja jatkuvan oleskeluluvan järjestelmän välillä (p-arvo=0.016) sekä Älä kerro/Älä pane täytäntöön -järjestelmän ja jatkuvan oleskeluluvan järjestelmän välillä (p-arvo=0.016). Toisin sanoen on noin 1,6 % todennäköisyys havaita näin poikkeava tai vielä poikkeavampi aineisto, mikäli paperittomat miehet suhtautuisivat näihin järjestelmiin todellisuudessa yhtäläisesti.²⁹³ Tässä

²⁹³ Ks. Koistinen 2013, s. 71. Koistinen puhuu *aineistosta lasketun testisuureen kummallisuudesta*, joka on testisuureen laskemistavan johdosta yhtäpitävä *aineiston poikkeavuuden* kanssa.

testissä nollahypoteesina on, että kahden vertailun järjestelmän keskiarvot ovat samat, eli että järjestelmällä ei ole vaikutusta siihen, ilmoittaisivatko paperittomat poliisille väkivallasta. Vastahypoteesi on, että järjestelmällä on vaikutusta. Nollahypoteesi hylätään 95 %:n luottamustasolla.²⁹⁴ Näin ollen tulokset indikoivat, että paperittomat ilmoittaisivat poliisille kriminalisoidusta ihmistenvälisestä fyysisestä väkivallasta useammin jatkuvan oleskeluluvan järjestelmän piirissä kuin pelkän palomuurijärjestelmän piirissä.

Muissa turvallisen ilmoittamisen järjestelmien vertailuissa ei havaittu tilastollisesti merkitseviä eroja. Verratessa tilapäisen oleskeluluvan järjestelmää ja Älä kysy -järjestelmää saatiin havaitun eron p-arvoksi 0.125 ja verratessa tilapäisen oleskeluluvan järjestelmää ja Älä kerro/Älä pane täytäntöön -järjestelmään saatiin p-arvoksi 0.219. Siten ensimmäisen osalta on noin 12,5 % todennäköisyys havaita näin poikkeava aineisto nollahypoteesin pätiessä ja toisen osalta vastaava luku on 21,9 %, joista molemmat ovat liian suuria nollahypoteesin hylkäämiseen yleisesti käytetyillä luottamustasoilla. Lopuissa vertailuissa luvut olivat vielä suurempia.²⁹⁵ Tulokset eivät siis indikoi merkittäviä eroja tilapäisen oleskeluluvan ja palomuurijärjestelmien välillä, eivätkä myöskään palomuurijärjestelmien välillä tai oleskelulupajärjestelmien välillä. Tulokset eivät myöskään indikoi, etteikö tällaisia eroja olisi olemassa. Vastaajajoukossa erot suhtautumisessa näihin järjestelmiin olivat havaittavissa ja kyseisessä joukossa tarkastellut turvallisen ilmoittamisen järjestelmät voidaan asettaa järjestykseen sen mukaan, kuinka moni vastaajista raportoi, että ilmoittaisi poliisille väkivallasta. Tämä järjestys on vahvimasta järjestelmästä heikoimpaan seuraava: 1) jatkuvan oleskeluluvan järjestelmä, 2) tilapäisen, rikosprosessin ajaksi myönnettävän oleskeluluvan järjestelmä, 3) Älä kysy -järjestelmä, ja 4) Älä kerro/Älä pane täytäntöön -järjestelmät. Nämä erot eivät kuitenkaan olleet kaikilta osin tilastollisesti merkitseviä. Tilastollisen testauksen asetelmasta johtuen nollahypoteesi on hyvin vahva: se hylätään ainoastaan aineiston antaessa hyvin vahvaa tukea vastahypoteesille. Näin ollen siinä missä tilastollisesti merkitseviä eroja ei havaittu tällä aineistolla, niitä saatettaisiin havaita esimerkiksi suuremmalla, ositetulla otannalla kerätyllä aineistolla, jonka myötä testaamiseen voitaisiin käyttää merkkitestiä herkempiä testejä.

²⁹⁴ Näin, koska $p=0.016 < 0.05 = 1 - 0.95$. Huomattavaa on kuitenkin, että 99 % luottamustasolla nollahypoteesia ei hylättäisi.

²⁹⁵ Jatkuvan ja tilapäisen oleskeluluvan järjestelmien välillä havaitun eron p-arvo=0.625. Älä kysy -järjestelmän ja Älä kerro/Älä pane täytäntöön -järjestelmän välillä havaitun eron p-arvo oli lähes 1.

6 Lopuksi

6.1 Yhteenveto

Tämän tutkimuksen ensimmäisenä tavoitteena oli selvittää turvallisen ilmoittamisen järjestelmän tarvetta Suomessa. Paperittomat joutuvat Suomessa heidän perus- ja ihmisoikeuksiaan loukkaavan kriminalisoidun väkivallan uhreiksi.²⁹⁶ Paperittomille uhreille kuuluu uhridirektiivin sekä perus- ja ihmisoikeuksien nojalla samat oikeudet kuin muillekin kriminalisoidun väkivallan uhreille. Näihin kuuluvat esimerkiksi osallistumisoikeudet rikosprosessiin, oikeudet tulkkaukseen sekä tarvittaessa erityiseen suojeluun prosessin aikana. Viranomaisilla on myös kansalliseen lainsäädäntöön perustuva velvollisuus tutkia paperittomiin kohdistuneet epäillyt rikokset.

Lisäksi valtiolla on EIS:ssa taattujen oikeuksien positiivisesta ulottuvuudesta ja perusoikeuksien horisontaalivaikutuksesta johtuva velvollisuus suojella paperittomia ihmisiä yksityisten tekemiltä oikeudenloukkauksilta, jotka aktualisoituvat muun muassa kriminalisoidun väkivallan muodossa. Paperittomilla uhreilla on myös oikeus tehokkaihin oikeussuojakeinoihin. Nämä oikeudet tulee toteuttaa ensisijaisesti oikeuden loukkauksia ennaltaehkäisevän lainsäädännön keinoin.²⁹⁷ Yleisesti tarkoitettu ennaltaehkäisevä lainsäädäntö onkin olemassa, sillä Suomessa on kattava rikosoikeusjärjestelmä. Nähdäkseni järjestelmää ei kuitenkaan voida pitää paperittomiin kohdistuvaa kriminalisoitua väkivaltaa ennaltaehkäisevänä, sillä paperittomien uhrien oikeuksien toteutumiselle on merkittäviä esteitä, joiden olemassaolon väkivallan tekijät tiedostavat ja joita he käyttävät väkivallan tekemisen keinona.

Paperittomien uhrien oikeudet eivät toteudu erityisesti siksi, että paperittomat jättävät ilmoittamatta viranomaisille kriminalisoidusta väkivallasta. Ilmoittamatta jättämiselle on monia syitä, mutta tutkimusten mukaan yleisin ja aivan erityisesti paperittomiin vaikuttava syy on riski siitä, että väkivallasta ilmoittava uhri joutuu ilmoittamisen seurauksena itse maasta poistetuksi.²⁹⁸ Tämä maasta poistamisen riski on Suomessa hyvin konkreettinen, sillä yleisenä käytäntönä on viimeistään mahdollisen rikosprosessin lopussa poistaa paperiton uhri

²⁹⁶ Euroopan muuttoliikeverkosto 2020, s. 5, Rikosuhripäivystys 2018.

²⁹⁷ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 92–93, 118–119, 199, 211–215, 229–231, 628–629, 834–835.

²⁹⁸ Scott 2022, s. 4800–4801, Bhatia 2020, s. 284–285, Rodriguez ja muut 2021, s. 1020–1022, Voolma 2018, s. 1842–1843, Dhingra – Kilborn – Woldemikael 2022, s. 1379–1381, Abji 2020, s. 81.

maasta.²⁹⁹ Muita syitä ilmoittamatta jättämiselle ovat luottamuksen puute poliisiin, tietämättömyys oikeuksista, hämartyntä käsitys itsestä uhrina, sekä monet muut syyt. Ilmoittamatta jättämisen ohella paperittomien uhrien oikeuksien toteutuminen voi estyä viranomaisten toiminnan ja puutteellisen osaamisen vuoksi.

Paperittomien uhrien oikeuksien toteutumatta jäämisellä on suoria kielteisiä vaikutuksia uhreihin. Kriminalisoidusta väkivallasta ilmoittamatta jättäminen puolestaan takaa tekijöille käytännössä immunitetin oikeusjärjestelmän mukaisilta seurauksilta teoista ja siten mahdollisuuden jatkaa väkivallan tekemistä.³⁰⁰ Näiden ohella kriminalisoidun väkivallan ilmitulon esteiden vaikutukset yhteiskuntaan voivat olla kauaskantoisia. Kriminalisoidun väkivallan tutkiminen vaikeutuu ja rikosoikeusjärjestelmä heikkenee.³⁰¹ Paperittomien sulkeminen käytännössä virallisen oikeusjärjestelmän ulkopuolelle voi myös johtaa vaihtoehtoisten, epävirallisten järjestelmien käyttöön.³⁰²

Koska maasta poistamisen riski estää oikeuksien toteutumista merkittävästi, oikeuksien toteutumista voidaan edistää puuttamalla siihen. Useissa Suomen verrokkimaissa on kehitetty turvallisen ilmoittamisen järjestelmiä tätä tarkoitusta varten ja tällainen järjestelmä voitaisiin ottaa käyttöön myös Suomessa. Kansainvälisiä malleja soveltaen Suomessa voitaisiin ottaa käyttöön esimerkiksi jatkuvaan oleskelulupa perustuva järjestelmä, tilapäiseen oleskelulupa perustuva järjestelmä, Älä kysy -järjestelmä, Älä kerro -järjestelmä tai Älä pane täytäntöön -järjestelmä, tai jonkinlainen yhdistelmä näitä. Yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa on myös osoitettu empiirisesti, että ainakin jonkinlainen yhdistelmä näistä järjestelmistä edistää kriminalisoidusta väkivallasta ilmoittamista.³⁰³ Lisäksi paperittomien

²⁹⁹ Euroopan muuttoliikeverkosto 2020, s. 36, Peltoniemi 2023, s. 16–19.

³⁰⁰ Euroopan perusoikeusvirasto 2014, s. 15, YK:n yleiskokouksen 72. istunto (2017), kohta 67.

³⁰¹ ACLU 2018, s. 1–4, Bowles – Garcia – Garoupa 2009, s. 376.

³⁰² Gardner 2023, s. 10.

³⁰³ Martínez-Schuldt – Martínez 2021, s. 170, Wong ja muut 2019, s. 12. Näissä tutkimuksissa vertailtiin palomuurijärjestelmän käyttämistä ja tilannetta, jossa käytössä ei ole palomuurijärjestelmää. Vertailu tehtiin Yhdysvaltain kontekstissa, jossa on palomuurijärjestelmästä riippumatta liittovaltion tasolla käytössä useita oleskelulupa perustuvia järjestelmiä.

maassa oleskelun kertalaillistamisen on havaittu edistävän kriminalisoidusta väkivallasta ilmoittamista.³⁰⁴

Myös tämän tutkimuksen empiirisen osan tulokset tukevat turvallisen ilmoittamisen järjestelmien käyttöä kriminalisoidusta väkivallasta ilmoittamisen edistämiseksi paperittomien keskuudessa. Empiirisen osan ensimmäisenä tavoitteena oli selvittää, vaikuttaisiko turvallisen ilmoittamisen järjestelmän käyttöön ottaminen siihen, ilmoittaisivatko paperittomat poliisille, jos he joutuisivat kriminalisoidun henkilöiden välisen fyysisen väkivallan uhriksi Suomessa. Koska tutkimuksessa ei saatu selvitettyä muiden kuin miesten näkemyksiä, vastaan kysymykseen miesten osalta. Tulokset indikoivat, että paperittomat, järjestöjen kanssa tekemisissä olevat miehet ilmoittaisivat kriminalisoidusta ihmistenvälisestä fyysisestä väkivallasta poliisille nykyistä useammin, mikäli Suomessa olisi käytössä jatkuvaan oleskelulupaan perustuva turvallisen ilmoittamisen järjestelmä. Tämä tulos oli tilastollisesti merkitsevä. Lisäksi aineisto antaa tukea vastaavalle päätelmälle tilapäiseen, rikosprosessin ajaksi myönnettävään oleskelulupaan perustuvan järjestelmän ja nykyjärjestelmän erosta. Viimeksi mainittu päätelmä ei kuitenkaan aivan yllä tavanomaisille luottamustasoille, joten siihen on suhtauduttava varauksella.

Empiirisen osan toisena tavoitteena oli selvittää, miten turvallisen ilmoittamisen järjestelmän malli vaikuttaa siihen, ilmoittaisivatko paperittomat poliisille, jos joutuisivat kriminalisoidun henkilöiden välisen fyysisen väkivallan uhriksi Suomessa. Tulokset indikoivat, että paperittomat, järjestöjen palveluiden piirissä olevat miehet ilmoittaisivat väkivallasta useammin jatkuvan oleskeluluvan järjestelmän piirissä kuin pelkän palomuurijärjestelmän (Älä kysy-, Älä kerro- tai Älä pane täytäntöön -järjestelmä) piirissä. Myös nämä tulokset olivat tilastollisesti merkitseviä.

Tämän ohella vastaajajoukon suhtautumisessa kaikki tarkastellut järjestelmät voidaan asettaa järjestykseen sen mukaan, kuinka moni vastaajista raportoi, että ilmoittaisi poliisille väkivallasta. Tämä järjestys on ilmoitusalttiutta eniten edistävästä järjestelmästä alkaen seuraava: 1) jatkuvan oleskeluluvan järjestelmä, 2) tilapäisen, rikosprosessin ajaksi myönnettävän oleskeluluvan järjestelmä, 3) Älä kysy -järjestelmä, 4) Älä kerro/Älä pane täytäntöön -järjestelmät ja 5) nykyjärjestelmä, jossa ei ole käytössä mitään turvallisen ilmoittamisen järjestelmää. Oleskelulupajärjestelmien välinen ero, palomuurijärjestelmien

³⁰⁴ Comino – Mastrobuoni – Nicolò 2020, s. 1232.

välinen ero, nykyjärjestelmän ja palomuurijärjestelmien väliset erot, sekä tilapäisen oleskeluluvan järjestelmän ja palomuurijärjestelmien väliset erot eivät kuitenkaan olleet tilastollisesti merkitseviä.

Aiemman tutkimuksen sekä tämän tutkimuksen empiirisen osan perusteella on siis selvää, että on olemassa toimivia keinoja paperittomien uhrien väkivallasta ilmoittamisen estämiseksi. Lisäksi teoreettisen osan perusteella on selvää, että väkivallasta ilmoittaminen edistäisi uhrien oikeuksien toteutumista. Siten Suomen valtiolla on keinoja edistää kriminalisoidun väkivallan paperittomien uhrien oikeuksien toteutumista. Mikäli valtio kuitenkin jättää käyttämättä näitä keinoja, toiminta vaikuttaa täyttävän kriittisen kriminologian määritelmän valtion rikollisesta laiminlyönnistä.

6.2 Tutkimuksen luotettavuus sekä rajoitukset

Tutkimuksen teoreettisessa osassa tehty juridiseen viitekehykseen liittyvä analyysi on luonnollisesti ensisijaisesti Suomen oikeusjärjestykseen liittyvää, joten sitä ei voida suoraan yleistää toisiin juridisiin konteksteihin. Sen sijaan uhridirektiiviin ja EIS:een liittyviä osia voidaan käyttää pohjana myös EU:n ja Euroopan neuvoston jäsenvaltioissa.

Luvussa 2.3 käsitellyt paperittomien uhrien oikeuksien toteutumisen esteet perustuvat pääasiassa kansainväliseen tutkimukseen, sillä asiaa ei ole paperittomien osalta Suomessa tutkittu. Siksi näiden esteiden yleistettävyyden Suomen kontekstiin ei ole itsestään selvää. Useissa Suomen verrokkimaissa – kuten Ruotsissa, Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa – oli kuitenkin havaittu keskenään samansuuntaisia tuloksia, erityisesti maasta poistamisen riskin osalta. Nähdäkseni ei ole syytä epäillä, etteikö vähintään maasta poistamisen riski vaikuttaisi samalla tavalla Suomessa oleskeleviin paperittomiin ihmisiin kuin verrokkimaissa oleskeleviin. Itse asiassa Suomessa riski koskee laajempaa joukkoa paperittomia kriminalisoidun väkivallan uhreja, joten myös maasta poistamisen pelon voidaan nähdäkseni arvioida olevan vähintään samalla tasolla kuin verrokkimaissa. Empiiriset tulokseni ovat samansuuntaisia tämän oletuksen kanssa.

Empiirisen tutkimuksen tuloksia tulkittaessa on kiinnitettävä huomiota käytettyjen mittareiden validiteettiin ja reliabiliteettiin. Ulkoisella validiteetilla tarkoitetaan tulosten yleistettävyyttä.³⁰⁵ Koska valitsin käyttämäni tilastollisen testin konservatiivisesti, eli valitsin

³⁰⁵ Metsämuuronen 2000, s. 21.

testin, jonka taustaoletukset aineistoni täytti kaikilta osin, pidän tuloksiani yleistettävänä siltä osin kuin ne olivat tilastollisesti merkitseviä. Toisin sanoen riski havaita näin poikkeuksellinen aineisto nollahypoteesin pätiessä on riittävän pieni, että uskallan tehdä yleistyksiä näiden tulosten osalta. Käyttämäni parametriton merkkitesti ei esimerkiksi vaadi satunnaisotosta perusjoukosta. Tästä huolimatta on otettava huomioon, että aineistosta puuttuu kokonaan lasten ja muiden kuin miesten suhtautuminen erilaisiin järjestelmiin. Viimeksi mainittu on merkittävä tekijä sen vuoksi, että naisten on havaittu ilmoittavan fyysisestä väkivallasta miehiä harvemmin poliisille.³⁰⁶ Naisten – muunsukupuolisista puhumattakaan – kohdalla voi siten olla sellaisia ilmoittamiseen vaikuttavia tekijöitä, jotka jäävät tutkimuksessani pimentoon. Lisäksi on mahdollista, että osa paperittomista ei asioi järjestöjen kanssa lainkaan ja että tällaiset henkilöt pelkäävät viranomaisia enemmän kuin muut paperittomat. Tällaisten ihmisten näkemykset jäävät tutkimuksessani pimentoon, koska rekrytoin vastaajia järjestöjen kautta. Siksi pidän tuloksiani yleistettävänä sellaisten Suomessa asuvien paperittomien miesten joukkoon, jotka ovat tekemisissä järjestöjen kanssa.

Muita kuin tilastollisesti merkitseviä aineistossa havaittuja eroja järjestelmien suhteen ei voida yleistää. Näyte oli tavanomaiseen kvantitatiivisen tutkimuksen aineistoon verrattuna pieni, eikä se ollut edustava otos, joten johtopäätösten tekeminen muiden kuin tilastollisesti merkitsevien havaintojen perusteella on erityisen epävarmaa. Vastaajat ovat niitä henkilöitä, jotka saattoivat asioimaan yhteistyöjärjestöjen luona tutkimuksen aikana ja halusivat osallistua tutkimukseen. Lisäksi näytteeseen saattavat vaikuttaa kielet, joille kyselylomakkeet käännettiin, sekä se, minkä kieliset tulkit valittiin mukaan kertomaan tutkimuksesta. Kaikki kielet valittiin yhteistyöjärjestöjen suositusten pohjalta. Koska kysely oli kirjallinen, lukutaidottomien ihmisten näkemykset ovat saattaneet rajautua aineiston ulkopuolelle, ellei tällaisilla ihmisillä ole ollut sopivaa henkilöä avustamaan vastaamisessa.

Tutkimuksen sisäinen validiteetti puolestaan viittaa siihen, mittaako tutkimuksessa käytetty mittari sitä, mitä sen ajatellaan mittaavan.³⁰⁷ Tutkimuksessa mitataan paperittomien tosielämän käytöstä erilaisten turvallisen ilmoittamisen järjestelmien piirissä mittarilla, joka koostuu hypoteettisista skenaarioista ja kysymyksistä siitä, miten ihminen toimisi tällaisessa tilanteessa. Skenaariot ovat yksinkertaistuksia todellisista tilanteista ja kriminalisoidun

³⁰⁶ Koltola – Näsi 2022, s. 17.

³⁰⁷ Metsämuuronen 2000, s. 21.

väkivallan uhrin tiedossa olevista seikoista todellisessa tilanteessa. Yksinkertaistukset oli tarpeen tehdä, sillä muuten skenaarioista olisi tullut erittäin pitkiä ja kyselystä siten huomattavasti rasittavampi ja vaikeaselkoisempi vastaajille.

Yksinkertaistettuihin skenaarioihin ei sisällytetty todellisen maailman epävarmuustekijöitä esimerkiksi sen suhteen, myönnetäänkö hakijalle oleskelulupa ja kuinka kauan mahdollinen rikosprosessi kestää, eikä oleskeluluvan pituuteen vaikuttavien seikkojen suhteen, saatavilla olevan todistusaineiston ja sen vaikutusten suhteen, tai sen suhteen, tunteeko yksittäinen rikosilmoitusta vastaanottava poliisi turvallisen ilmoittamisen järjestelmän riittävän hyvin ja osaako tämä kohdata paperittoman uhrin järjestelmän edellyttämällä tavalla. Esimerkiksi jatkuvan oleskeluluvan järjestelmää kuvattiin siten, että uhri voi saada kahdeksi vuodeksi myönnettävän oleskeluluvan, jonka jälkeen voi hakea pysyvää oleskelulupaa (ks. Liite 1). Siten skenaarioissa annetut tiedot eivät välttämättä vastaa niitä tietoja, jotka paperittomalla uhrilla olisi aidossa tilanteessa. Toisaalta on myös epärealistista kuvitella, että paperittomalla kriminalisoidun väkivallan uhrilla olisi myöskään todellisessa tilanteessa täydellinen ymmärrys siitä, miten järjestelmä toimii ja kuinka suuria ilmoittamiseen liittyvät riskit hänen yksittäistapauksessaan ovat. Siten arvioin, että skenaariot ovat tältä osin kohtuullisen hyvä approksimaatio niille tiedoille, jotka uhrilla voisi olla käytössään todellisessa tilanteessa.

Tämän ohella on syytä pohtia mittarin validiutta sen suhteen, kuinka hyvin se, miten ihminen arvioi hypoteettisessa tilanteessa toimivansa, vastaa sitä, kuinka hän todellisuudessa toimisi tällaisessa tilanteessa. Kyselyn vastaajat raportoivat kaikissa skenaarioissa, että ilmoittaisivat väkivallasta poliisille huomattavasti suuremmalla prosentilla kuin esimerkiksi suomalaisten on uhritutkimuksissa havaittu ilmoittavan poliisille. Tässä tutkimuksessa 26 % vastaajista raportoi, että ilmoittaisi poliisille fyysisestä väkivallasta nykyjärjestelmässä, ja erilaisten turvallisen ilmoittamisen järjestelmien puitteissa tämä osuus nousi 47–75 %:iin.

Prosenttiluvut ovat vielä korkeampia, jos otetaan huomioon sellaiset vastaajat, jotka raportoivat, että luultavasti ilmoittaisivat väkivallasta. Toisaalta rikosuhritutkimuksessa on havaittu, että esimerkiksi vuonna 2021 Suomessa fyysisen väkivallan uhriksi joutuneista miehistä 16 % ja naisista vain 7 % ilmoitti poliisille tosiasiaa kohtaamastaan väkivallasta.³⁰⁸

³⁰⁸ Koltola – Näsi 2022, s. 17.

Lisäksi kansainvälisessä tutkimuksessa maahanmuuttajien ja erityisesti paperittomien on havaittu ilmoittavan kriminalisoidusta väkivallasta poliisille muuta väestöä harvemmin.³⁰⁹

Aiemman tutkimuksen valossa hypoteettisiin skenaarioihin perustuva mittarini ei siis vaikuta uskottavalta sen mittaamiseen, kuinka suuri osa paperittomista todellisuudessa ilmoittaisi fyysisestä väkivallasta poliisille. Tätä ei kuitenkaan ollut tarkoituskaan mitata, vaan tavoitteenani oli mitata paperittomien erilaisiin järjestelmiin suhtautumisen eroja. Vaikka havaitsemani ilmoitusprosentit eivät vastaisi *todellisia ilmoitusprosentteja*, en ole havainnut syytä epäillä, etteivätkö eri järjestelmien välisten ilmoitusprosenttien *suhteet* olisi uskottavia. Paperittomat lienevät parhaita asiantuntijoita vastaamaan siihen, millä ehdoin he ilmoittaisivat poliisille väkivallan uhriksi joutuessaan ja mitkä asiat tähän vaikuttavat. Näin ollen pidän käyttämäni mittaria riittävän validina myös tässä suhteessa.

Käytetyn mittarin reliabiliteetilla tarkoitetaan tutkimuksen toistettavuutta: jos samaa mittaria käytettäisiin useita kertoja tutkimuksen toistamiseen, saataisiinko vastaavia tuloksia?³¹⁰ Mittari ei ole reliaabeli, jos se on monitulkintainen tai hämmentävä.³¹¹ Kyselyn reliabiliteetti pyrittiin varmistamaan testaamalla sitä etukäteen sellaisilla henkilöillä, jotka eivät tienneet turvallisen ilmoittamisen järjestelmistä etukäteen mitään. Tässä testissä suomenkieliset testaajat pitivät kysymyksiä yksiselitteisinä. Lisäksi yhden yhteistyöjärjestön työntekijät, jotka puhuivat niitä kieliä, joilla kyselyyn vastattiin, lukivat myös nämä kieliversiot lomakkeista, eikä monitulkintaisuutta ilmennyt. Ei kuitenkaan ole poissuljettua, että esimerkiksi kulttuurilliset tai kielelliset erot vaikuttaisivat siihen, miten vastaajat ovat tulkinneet kysymyksiä, mikä heikentäisi tulosten reliabiliteettia. Lisäksi suurimmalla osalla vastaajista oli mahdollisuus halutessaan esittää minulle kysymyksiä myös yksittäisistä kyselyn kysymyksistä. Tällaisia kysymyksiä esitettiin muutama, ja ne olivat luonteeltaan sellaisia, että osallistuja varmisti ymmärtäneensä kysymyksen oikein. Väärinymmärryksiä ei ilmennyt. Tutkimusta toistettaessa suurella joukolla tällainen varmistusmekanismi ei välttämättä olisi vaihtoehto. Yhden kysymyksen kohdalla reliabiliteetissa havaittiin analyysivaiheessa ongelmia, ja tämän vuoksi kysymyksen vastaukset poistettiin tämän tutkimuksen aineistosta (ks. luku 4.2.1).

³⁰⁹ Gutierrez – Kirk 2017, s. 944, Comino – Mastrobuoni – Nicolò 2020, s. 1226–1229.

³¹⁰ Metsämuuronen 2000, s. 21.

³¹¹ Tietoarkiston Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja, Aineistot, Mittaaminen: Mittarin luotettavuus.

Koska empiirinen tutkimukseni perustuu pieneen näytteeseen, on hyvin todennäköistä, että tutkimusta toistettaessa vastaajajoukko koostuisi erilaisista ihmisistä kuin tämän tutkimuksen vastaajajoukko. Siten ei myöskään voida sulkea pois mahdollisuutta, että vaikka tutkimukseni vaikutti vastaajajoukolleen pääasiassa melko yksiselitteiseltä, se voisi jollekin toiselle paperittomien ryhmälle olla monitulkintaisempi.

Tutkimuksen empiirisen osan toistettavuuteen voi vaikuttaa osaltaan myös tutkittavien joukkoa, eli paperittomia, koskevan normatiivisen viitekehyksen käynnissä olevat muutokset. Tutkimusaineisto kerättiin aikana, jolloin paperittomien oikeuksien toteutumisen tasoa oli juuri parannettu tammikuussa 2023 voimaan tulleella, paperittomille tarjottavia terveydenhuoltopalveluita laajentavalla lailla. Sitä vastoin tätä kirjoittaessa syksyllä 2023 hallitus suunnittelee maahanmuuttopolitiikan tiukentamista monin tavoin, mukaan lukien maasta poistamisen helpottamisella sekä heikentämällä paperittomien pääsyä terveydenhuoltoon.³¹² Tällaiset muutokset voivat vaikuttaa paperittomien suhtautumiseen viranomaisiin ja viranomaisjärjestelmiin, ja esimerkiksi lisätä maasta poistamisen pelkoa osan tai kaikkien järjestelmien puitteissa.

6.3 Johtopäätökset

Suomen nykyjärjestelmän aiheuttama maasta poistamisen riski muodostaa merkittävän esteen kriminalisoidun väkivallan paperittomien uhrien väkivallasta ilmoittamiselle ja sitä kautta heidän keskeisten oikeuksiensa toteutumiselle. Nähdäkseni tähän ongelmaan tulee puuttua, jotta kyseisten oikeuksien toteutumista voidaan parantaa. Nykyjärjestelmä – eli ongelmaan puuttumatta jättäminen – vaikuttaa myös olevan ristiriidassa Suomen EIS:sta johtuvien velvollisuuksien kanssa. Tämä johtopäätös on kuitenkin vasta alustava ja mahdollisen ristiriidan luonne sekä edellytetyt toimenpiteet vaativat jatkotutkimusta tässä tutkielmassa tehdyn analyysin lisäksi.

Tämän tutkimuksen empiiristen tulosten perusteella fyysisestä väkivallasta ilmoittamisen kynnystä voidaan madaltaa merkittävästi säätämällä jatkuvaan oleskelulupa perustuvasta turvallisen ilmoittamisen järjestelmästä. Lisäksi tilapäiseen oleskelulupa perustuvalla järjestelmällä vaikuttaisi olevan saman suuntainen vaikutus, joskaan tämä tulos ei ollut tilastollisesti merkitsevä. On myös mahdollista, että palomuurijärjestelmillä olisi tällainen

³¹² Valtioneuvosto 2023, s. 197–207.

vaikutus, mutta johtopäätöksiä näiden järjestelmien tehokkuudesta ei voida tehdä tämän tutkimuksen perusteella. Tässä tutkimuksessa vertailtiin erilaisia turvallisen ilmoittamisen järjestelmiä keskenään suoraan paperittomilta ihmisiltä kerätyllä aineistolla tietävästi ensimmäistä kertaa maailmassa. Tulosten mukaan jatkuvaan oleskelulupaan perustuva järjestelmä madaltaisi fyysisestä väkivallasta ilmoittamisen kynnyksestä tehokkaammin kuin pelkkään palomuriin perustuva järjestelmä. Nämä johtopäätökset voidaan kuitenkin tehdä vain järjestöjen palveluiden piirissä olevien miesten osalta. Aiheesta olisikin tärkeää tehdä jatkotutkimusta, jonka aineisto sisältäisi myös muiden kuin miesten näkemyksiä, jotta voitaisiin kehittää järjestelmä, joka palvelee kaikkia paperittomia uhreja sukupuolesta riippumatta. Myös lisätieto muista kriminalisoidun väkivallan muodoista ilmoittamisesta kuin fyysisestä väkivallasta olisi hyödyllistä.

Tämän tutkimuksen perusteella voin kuitenkin jo tässä vaiheessa todeta, että nähdäkseni Suomen valtion tulisi kriminalisoidun väkivallan paperittomien miespuolisten uhrien oikeuksien toteuttamisen edistämiseksi säätää oleskelulupaan perustuvasta turvallisen ilmoittamisen järjestelmästä. Tutkimuskirjallisuuden perusteella oleskelulupaan perustuva turvallisen ilmoittamisen järjestelmä ei kuitenkaan välttämättä yksinään ole riittävä toimi paperittomien kriminalisoidun väkivallan uhrien oikeuksien toteutumisen nostamiseksi lähelle muun väestön tasoa. Yhdysvalloissa, jossa vastaava järjestelmä on käytössä liittovaltion tasolla, paperittomien kriminalisoidusta väkivallasta ilmoittaminen on silti ollut vähäistä verrattuna muihin ryhmiin.³¹³ Tämä saattaa johtua muun muassa siitä, että olemassa olevat järjestelmät tunnetaan heikosti.³¹⁴ Toisaalta on myös mahdollista, että matala ilmoitusalttius liittyy esimerkiksi oleskelun laillistavan järjestelmän epävarmuuteen tai muihin tekijöihin. Ilmoitusalttiutta voidaan nostaa merkittävästi ottamalla oleskelulupajärjestelmän lisäksi käyttöön palomurijärjestelmä.³¹⁵ Myös Delvino huomauttaa, että palomurijärjestelmät ovat Yhdysvalloissa olleet merkittäviä tukipilareita oleskelun laillistamiseen perustuvilla järjestelmille.³¹⁶

³¹³ Comino – Mastrobuoni – Nicolò 2020, s. 1226–1229, 1232.

³¹⁴ Delvino 2019, s. 40–41.

³¹⁵ Ks. Martínez-Schuldt – Martínez 2021, s. 170, Wong ja muut 2019, s. 12.

³¹⁶ Delvino 2019, s. 35.

Oma kysymyksensä on, minkälainen palomuurijärjestelmä olisi toimivin. Tässä tutkimuksessa vastaajat raportoivat useammin, että ilmoittaisivat Älä kysy -järjestelmän piirissä kuin muun palomuurijärjestelmän piirissä, mutta toisaalta myös useampi vastasi, että jättäisi Älä kysy -järjestelmän piirissä ilmoittamatta kuin muussa palomuurijärjestelmässä. Tutkimuksessa ei havaittu tilastollisesti merkitseviä eroja paperittomien suhtautumisessa erilaisiin palomuurijärjestelmiin, eikä aihetta ole tiettävästi aiemmin tutkittu. Lupaavia tuloksia ilmoitusalttiuden nostamisessa palomuuereilla on saatu Yhdysvalloista, missä oleskelulupajärjestelmien ohella palomuurijärjestelmät perustuvat usein kahteen tai kolmeen komponenttiin – toisin sanoen Älä kysy-, Älä kerro- ja Älä pane täytäntöön -järjestelmiin, tai kahteen näistä.³¹⁷ Näin ollen toimiva palomuurijärjestelmä vaikuttaa edellyttävän joko jatkotutkimusta muista ilmoittamisalttiutta lisäävistä tekijöistä tai useamman komponentin käyttöönottoa Yhdysvaltojen tapaan.

Paperittomien uhrien oikeuksien toteutumista voidaan edistää myös kertalaillistamisen keinoin.³¹⁸ Tämä keino parantaisi myös muiden kuin kriminalisoidun väkivallan uhreiksi joutuneiden paperittomien asemaa. Toisaalta kertalaillistaminen auttaisi vain niitä ihmisiä, jotka ovat toimenpiteen hetkellä paperittomia ja jotka täyttävät sen kriteerit. Suomeen jäisi tällaisen toimenpiteen jälkeen todennäköisesti kuitenkin yhä paperittomia ihmisiä. Sitä vastoin lailla säädetty turvallisen ilmoittamisen järjestelmä turvaisi paperittomien uhrien oikeuksia ilman ajallisia rajoituksia.

Tässä tutkimuksessa on keskitytty tapoihin poistaa maasta poistamisen riskin vaikutusta, eli turvallisen ilmoittamisen järjestelmän vaikutukseen kriminalisoidusta ihmistenvälisestä fyysisestä väkivallasta ilmoittamiseen. Turvallisen ilmoittamisen järjestelmää koskevia lupaavia tuloksia tulkitessa on syytä ottaa huomioon aiemman tutkimuskirjallisuuden havainnot siitä, että maasta poistamisen riskiä vähentävien suojakeinojen olemassaolo itsessään ei välttämättä johda suojelun aktualisoitumiseen.³¹⁹ Esimerkiksi aiemmissa tutkimuksissa havaitut ongelmat liittyen tietoisuuteen oikeuksista, viranomaisten asenteisiin, rasismiin, luottamuksen puutteeseen viranomaisia kohtaan sekä kielellisiin ja kulttuurillisiin esteisiin voivat heikentää oikeuksiin pääsemistä silloinkin, kun käytössä on turvallisen

³¹⁷ Kittrie 2006, s. 1466–1471.

³¹⁸ Comino – Mastrobuoni – Nicolò 2020, s. 1232.

³¹⁹ Abji 2020, s. 83, Voolma 2018, s. 1845, Gardner 2023, s. 8–9.

ilmoittamisen järjestelmä.³²⁰ Nämä asiat on syytä ottaa huomioon turvallisen ilmoittamisen järjestelmää kehitettäessä ja jalkautettaessa. Delvinon haastattelututkimuksessa turvallisen ilmoittamisen järjestelmien toimivuudesta käytännössä lähes kaikki haastateltavat viranomais- ja järjestötoimijat korostivat tiedottamisen lisäämisen merkitystä paperittomien kannustamisessa ilmoittamiseen.³²¹ Lisäksi koko väestön tasolla vaikuttavat ilmoittamisen esteet indikoivat, että kaikkiin ilmoittamisen esteisiin ei välttämättä voida suoraviivaisesti lainsäädännön keinoin puuttua. Jatkossa olisikin tärkeää tutkia turvallisen ilmoittamisen järjestelmien käytännön ongelmia viranomaistoiminnassa, jotta voidaan välttyä järjestelmän vesittämiseltä käytännön toteutuksessa.

Tässä tutkimuksessa on keskitytty ainoastaan sellaisten turvallisen ilmoittamisen järjestelmien vertailuun, joista on käytössä olevia esimerkkejä eri maissa. Järjestelmän kehittämisessä on kuitenkin tärkeää muistaa, että olemassa olevat järjestelmät eivät muodosta mahdollisten järjestelmien koko avaruutta, vaan on hyvin mahdollista, että saadaan parempia tuloksia yhdistelemällä erilaisia järjestelmiä ja mahdollisesti lisäämällä järjestelmiin kokonaan uusia komponentteja. Parhaiten toimivan järjestelmän kannalta olisikin tärkeää tehdä jatkotutkimusta, jossa selvitetään esimerkiksi paperittomia haastattelemalla sellaisia tekijöitä, joiden täytyisi toteutua, jotta he ilmoittaisivat kriminalisoidusta väkivallasta poliisille. Näin voitaisiin saada toimivia ideoita uusista, tehokkaista komponenteista, joita olemassa olevat turvallisen ilmoittamisen järjestelmät eivät välttämättä sisällä.

Hyvin toimivan turvallisen ilmoittamisen järjestelmän kehittäminen vaikuttaisi siten edellyttävän sekä kriminalisoidun väkivallan uhrin oleskelulupaa, että jonkinlaista palomuurijärjestelmää sekä tehokasta tiedon jalkauttamista näistä järjestelmistä. Lisäksi se edellyttää jatkotutkimusta edellä mainituista aiheista. Koska tulokset ovat kuitenkin selviä paperittomien järjestelmien palveluiden piirissä olevien miesten osalta, jatkotutkimus ei välttämättä ole edellytys lainsäädäntötoimenpiteille ensivaiheessa. Tutkimusta voidaan tehdä järjestelmästä säädettäessä tai sen jälkeen ja järjestelmää voidaan tarvittaessa jalostaa tutkimuksen viitoittamin tavoin. Järjestelmästä säätämisen tarve on nähdäkseni kiireellinen, sillä niin kauan, kun toimenpiteitä ei tehdä, paperittomien keskeiset oikeudet eivät toteudu. Tänä aikana oikeuksien käytännön toteuttamista edistävien, tunnettujen keinojen käyttämättä

³²⁰ Ks. Scott 2022, s. 4801–4806, Bhatia 2020, s. 284, Taverriti 2019, s. 4, Voolma 2018, s. 1843–1844, Smith – LeVoy s. 5, 14, 22, Rodriguez ja muut 2021, s. 1020–1021.

³²¹ Delvino 2019, s. 40.

jättäminen vaikuttaa täyttävän kriittisen kriminologian määritelmän valtion rikollisesta laiminlyönnistä. Myös tämä aihe edellyttää kuitenkin lopullisten johtopäätösten tekemiseksi jatkotutkimusta.

6.4 Keskustelua

Ensimmäinen keskeinen tulokseni on siis, että Suomessa tulisi ottaa käyttöön turvallisen ilmoittamisen järjestelmä. Järjestelmien käyttöön ottamista on myös aiemmissa tutkimuksissa pidetty erittäin tärkeänä sen mahdollistamiseksi, että uhrien oikeus suojeluun toteutuisi.³²² Tämän tarpeen liityntää Suomen tai jonkin verrokkimaan juridiseen viitekehykseen ei ole kuitenkaan aiemmin tiettävästi tutkittu. Siten tässä tutkielmassa tehty analyysi voi toimia pohjana aiheen syvemmälle tutkimiselle tulevaisuudessa. Empiiriset tulokseni lisäävät tähän keskusteluun Suomessa asuvien paperittomien ihmisten näkemyksiä, joiden mukaan turvallisen ilmoittamisen järjestelmän mallin valinnalla on merkitystä ilmoittamisen kynnykselle ja sitä kautta oikeuksien toteutumiselle. Aiemmassa tutkimuksessa on keskitytty yhtäältä kuvailemaan erilaisia turvallisen ilmoittamisen järjestelmiä normatiivisten lähteiden perusteella ja haastatteleamalla esimerkiksi kansalaisjärjestöjä ja järjestelmien täytäntöönpanijoita³²³ tai tutkimaan ylipäätään jonkin tai joidenkin palomuurijärjestelmien vaikutusta ilmoittamiseen – yksilöimättä kuitenkaan järjestelmien eroja³²⁴. Tavoitteeni oli ottaa ensimmäinen eksploraatiivinen askel tämän katvealueen tutkimiseksi, enkä odottanut tekeväni esimerkiksi tilastollisesti merkitseviä havaintoja. Osa tuloksistani on kuitenkin yleistettävissä, joskin vain osaan paperittomista ihmisistä. Tältä osin tulokseni kontribuoivat turvallisen ilmoittamisen järjestelmiä koskevan tutkitun tiedon kenttään entistä yksityiskohtaisemmalla tutkitulla tiedolla. Lisäksi tutkimukseni viitoittaa hedelmälliseltä vaikuttavia jatkotutkimusmahdollisuuksia, joiden kautta turvallisen ilmoittamisen järjestelmistä voidaan saada riittävästi tutkittua tietoa toimivan lainsäädännön pohjaksi.

Ehdotettujen turvallisen ilmoittamisen järjestelmien edellyttämiä lainsäädäntömuutoksia ja muita toimenpiteitä olen käsitellyt tarkemmin sisäministeriölle tekemässäni

³²² Ks. Esimerkiksi Gardner 2023, s. 1, Timmerman ja muut 2020, s. 454.

³²³ Esimerkiksi Delvino 2019, González Beilfuss 2019, Timmerman – Leerkes – Staring 2019, Taveriti 2019, Van den Durpel 2019.

³²⁴ Martínez-Schuldt – Martínez 2021, s. 170, Wong ja muut 2019, s. 12.

esiselvityksessä.³²⁵ Nämä potentiaaliset lainsäädäntömuutokset ovat relevantteja vielä tätä kirjoittaessa, mutta sisäministeriössä käynnissä oleva ulkomaalaislain kokonaisuudistus voi johtaa siihen, että edellytetyt muutokset näyttäisivät erilaisilta. Toisaalta kokonaisuudistus tarjoaa myös hyvän mahdollisuuden sisällyttää turvallisen ilmoittamisen järjestelmä suomalaisen oikeusjärjestykseen.

Empiiriset tulokseni ovat samansuuntaisia aiemman tutkimuksen kanssa, jossa on havaittu maassa oleskelun laillistamisen ja turvallisen ilmoittamisen järjestelmien yhdistelmän käytön lisäävän kriminalisoidusta väkivallasta ilmoittamista.³²⁶ Toisin kuin nykyjärjestelmän ja oleskelulupajärjestelmien välillä, tässä tutkimuksessa en havainnut tilastollisesti merkitsevää eroa ilmoitusalttiudessa ilman turvallisen ilmoittamisen järjestelmää ja palomuurijärjestelmän välillä. Tulokseni eivät kuitenkaan ole ristiriidassa aiemman tutkimuksen kanssa, jossa tällainen ero on havaittu. Ensinnäkin nämä havainnot aiemmassa tutkimuksessa on tehty kontekstissa, jossa taustalla on jo käytössä uhrin oleskelun laillistamiseen perustuva järjestelmä, sillä Yhdysvalloissa on käytössä erilaisia viisumijärjestelmiä niin uhreille kuin todistajillekin koko liittovaltion tasolla.³²⁷ Sen sijaan tässä tutkimuksessa vertailtiin palomuurijärjestelmiä ja Suomen nykytilaa, jossa turvallisen ilmoittamisen järjestelmää ei ole lainkaan. Lisäksi tutkimukseni aineisto oli niin pieni, että tilastollisesti merkitsevät tulokset edellyttivät hyvin merkittäviä eroja paperittomien suhtautumisissa eri järjestelmiin. Siten on hyvin mahdollista, että suuremmalla aineistolla olisi havaittu merkittävämpiä eroja myös nykyjärjestelmän ja palomuurijärjestelmien välillä.

Tämänhetkinen tutkittu tieto ei kuitenkaan indikoi, että palomuurijärjestelmät edistäisivät paperittomien kriminalisoidusta väkivallasta ilmoittamista, jos käytössä ei ole minkäänlaista oleskelun laillistamisen väylää. Tilanne luo mielenkiintoisen jännitteen uhridirektiivin 10. resitaalin kanssa: kohta edellyttää valtiolta toimenpiteitä sen varmistamiseksi, että oleskeluoikeutta ei aseteta uhridirektiivin määrittämien oikeuksien nauttimisen ehdoksi. Samassa yhteydessä kuitenkin selvästi todetaan, että uhridirektiivi ei luo paperittomille oleskeluoikeutta. Resitaalin voitaisiin kuitenkin tulkita edellyttävän esimerkiksi

³²⁵ Ks. Peltoniemi 2023.

³²⁶ Comino – Mastrobuoni – Nicolò 2020, s. 1232, Martínez-Schuldt – Martínez 2021, s. 170, Wong ja muut 2019, s. 12.

³²⁷ Delvino 2019, s. 16–19, 21–25. Tämän seikan vaikutus on kuitenkin epäselvä, sillä Delvinon mukaan paperittomien tietoisuus turvallisen ilmoittamisen järjestelmistä on usein puutteellista.

palomuurijärjestelmän käyttöä. Kiinnostava jännite syntyy, mikäli palomuurijärjestelmien tehokkuutta oikeuksien toteuttamisen edistämiseksi ei voida osoittaa, mutta oleskelun laillistamiseen perustuvien turvallisen ilmoittamisen järjestelmien tehokkuus on osoitettu. Tällöin kyseinen resitaali näyttäytyisi sisäisesti ristiriitaisena. Toisaalta ristiriitaisuudelta vältytään, mikäli resitaalin ei alun alkaenkaan tulkita edellyttävän aktiivisia toimenpiteitä oikeuksien käytännön toteuttamisen edistämiseksi. Joka tapauksessa resitaalin tulkinta ja palomuurijärjestelmien tehokkuus ovat kiinnostavia kohteita jatkotutkimukselle.

Tutkimukseni asettuu osaksi kasvavaa kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden massaa, jossa kiinnitetään huomiota paperittomien ihmisten perus- ja ihmisoikeuksien heikkoon toteutumiseen ja erityisesti vähemmän tutkittuun kenttään, jossa paperittomilta kerätyllä aineistolla selvitetään toimivia keinoja tilanteen parantamiseen. Paperittomien kriminalisoidun väkivallan uhrien ohella tutkimuskirjallisuudessa on tarkasteltu esimerkiksi paperittomien oikeuksia terveydenhuoltoon ja koulutukseen sekä palomuurien merkitystä näiden oikeuksien paremmassa toteuttamisessa.³²⁸ Nähdäkseni paperittomien oikeus lainsuojaan on sikäli terveysoikeuksien tavoin erityislaatuinen oikeus, että se on edellytys muihin oikeuksiin pääsemiselle. Siten paperittomien maassa oleskelun laillistamista ja turvallisen ilmoittamisen järjestelmiä koskeva tutkimus on avainasemassa paperittomien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista parantavalle politiikalle myös laajemmin.

Sen lisäksi, että jatkuvaan oleskelulupaan perustuva järjestelmä on tämän tutkimuksen tulosten mukaan tehokkaimmin paperittomien ilmoitusalttiutta lisäävä järjestelmä, oleskelulupaan perustuvat järjestelmät ovat myös ainoita turvallisen ilmoittamisen järjestelmiä, joilla on potentiaalia katkaista yksittäisen paperittoman uhrin kokeman väkivallan kierre suhteellisen tehokkaasti, kun hän pääsee lähemmäs yhteiskunnan täyttä osallisuutta. Tällaiseen väkivallan kierteeseen voi kuulua kriminalisoidun väkivallan lisäksi esimerkiksi valtion harjoittama rakenteellinen väkivalta³²⁹ Palomuurijärjestelmät voivat hyvinkin auttaa pistemäisesti yksittäisessä tilanteessa ja vähentää paperittomien erityistä haavoittuvuutta, mutta ihmisen jättäminen paperittomaksi on jo itsessään väkivaltaista. Lisäksi on huomionarvoista, että kriminalisoidun väkivallan uhrin oleskelulupajärjestelmä

³²⁸ Ks. Crépeau – Hastie 2015.

³²⁹ Jones 2016, s. 32, 45, Abji 2020, s. 84–85, Scott 2022, s. 4807, 4794, Voolma 2018, s. 1840.

auttaisi vain osaa paperittomista, kun taas esimerkiksi paperittomien oleskelun kertalaillistaminen voisi katkaista väkivallan kierteen useamman ihmisen kohdalla.

Huomionarvoista on myös se, että turvallisen ilmoittamisen järjestelmällä voidaan edistää myös muiden kuin paperittomien uhrien väkivallasta ilmoittamista, sillä maasta poistamisen riski voi vähentää myös muiden kuin paperittomien ilmoitusalttiutta.³³⁰ Järjestelmällä voitaisiin vaikuttaa esimerkiksi väkivaltaisesta työnantajasta tai perheenjäsenestä riippuvaisten ulkomaalaisten uhrien maasta poistamisen pelkoon. Lisäksi järjestelmä voisi toimia ”varaventtiilinä” ihmiskaupan uhrien oleskelulupajärjestelmälle, jos ihmiskaupparikoksen tutkinnan aikana rikosnimike vaihtuu toiseksi.³³¹ Tällaisen muutoksen myötä ihmiskaupan uhrien järjestelmä ei olisi uhreille niin riskialtis.

Tulokseni jatkuvan oleskeluluvan järjestelmän ja nykyjärjestelmän vertailusta eivät ole yllättäviä, sillä on hyvin loogista, että paperittomat ilmoittaisivat todennäköisemmin väkivallasta, jos heidän maassa oleskelunsa tämän myötä laillistettaisiin. Tutkimuksen tekeminen oli kuitenkin mielestäni tärkeää, sillä pelkästään loogisesti päättelemällä omista lähtökohdistamme emme välttämättä pysty ottamaan huomioon kaikkia toisen ihmisen tai ihmisryhmän kokemukseen ja käyttäytymiseen vaikuttavia asioita. Ei ollut lähtökohtaisesti poissuljettua, etteivätkö oleskeluluvan hakemiseen liittyvät epävarmuustekijät näyttäytyisi niin merkittävänä valtaosalle paperittomista, että poliisille väkivallasta ilmoittamista pidettäisiin liian suurena tarpeettomana riskinä, vaikka se voisi johtaa oleskeluluvan saamiseen. Aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa on myös korostettu yhtäältä tutkitun tiedon merkitystä lainvalmistelussa ja toisaalta sääntelyn kohteiden omien näkemysten selvittämistä päätettäessä heidän elämäänsä keskeisesti vaikuttavista laeista ja käytännöistä.³³² Tutkimukseni voi siten kontribuoida turvallisen ilmoittamisen järjestelmää koskevaan lainvalmisteluun.

Empiirisissä tuloksissani yllättävää oli vastaajien raportoima suhteellisen korkea alttius (26 %) ilmoittaa väkivallasta jo nykyjärjestelmän puitteissa. Luku on huomattavasti korkeampi kuin rikosuhritutkimusten perusteella arvioitu todellinen ilmoitusalttius väkivaltarikoksista

³³⁰ Scott 2022, s. 4798–4802, Voolma 2018, s. 1842–1843, Rodriguez ja muut 2021, s. 1020–1021, Bhatia 2020, s. 284–285, Dhingra – Kilborn – Woldemikael 2022, s. 1383.

³³¹ Ks. Peltoniemi 2023, s. 34.

³³² Ks. esimerkiksi Ritter – Lancaster – Diprose 2018.

koko väestön tasolla.³³³ Lisäksi kansainvälisessä tutkimuksessa maahanmuuttajien ja erityisesti paperittomien on havaittu ilmoittavan kriminalisoidusta väkivallasta poliisille muuta väestöä harvemmin.³³⁴ Kuten mainitsin osiossa 6.2, en pidä mittariani luotettavana sen suhteen, kuinka moni vastaajista todellisessa tilanteessa ilmoittaisi väkivallasta poliisille, vaan ainoastaan ilmoitusalttiuden suhteista eri järjestelmien välillä. Lisäksi tätä lukua tulkittaessa on huomioitava, että vastaushetkellä paperittomana olleet suhtautuivat nykyjärjestelmässä ilmoittamiseen huomattavasti kielteisemmin kuin entiset paperittomat, ja että aineistossa oli mukana kaksi vastausta, joissa jokaiseen kysymykseen vastattiin ensimmäisellä vaihtoehdolla, eli skenaarioiden kohdalla ”kyllä” (ks. osio 4.1). Siten tätä prosenttilukua – kuten muitakaan havaitsemiani ilmoitusalttiuden prosentteja – ei tule tulkita tuloksena siitä, kuinka suuri osa paperittomista tositilanteessa ilmoittaisi väkivallasta nykyjärjestelmässä.

Eräs kiinnostava tulos tässä tutkimuksessa on myös se, että vastaajat suhtautuivat tilapäiseen rikosprosessin ajaksi myönnettävään oleskelulupaan perustuvaan järjestelmään hieman pidättyvämmiin kuin jatkuvan oleskeluluvan malliin. Käytännössä rikosprosessit kestävät Suomessa tunnetusti hyvin pitkiä aikoja, jolloin tällä perusteella myönnetty tilapäinen oleskelulupa saattaisi lopulta olla jopa pidempi kuin jatkuvan oleskeluluvan skenaariossa kuvattu ensimmäinen kahden vuoden oleskelulupa. Suhtautumiseen saattaa kuitenkin vaikuttaa epävarmuus rikosprosessin keston sidotun oleskeluluvan kestosta. Paperittomat eivät myöskään välttämättä tiedä rikosprosessien keskimääräisestä kestosta, jolloin rikosprosessin keston sidottu oleskelulupa voi vaikuttaa paperittomalle turvattomalta ja vaikeasti ennakoitavalta vaihtoehdolta. Lisäksi jatkuvaan oleskelulupaan liittyvä mahdollisuus hakea pysyvää oleskelulupaa lienee vaihtoehtojaan harkitsevalle paperittomalle uhrille merkittävä turvaverkko, joka voi kannustaa ilmoittamiseen riittävästi kynnyksen ylittymiseksi.

Tämä tutkimus on rajattu kriminalisoidun väkivallan uhria koskevaan järjestelmään. Järjestelmä olisi kuitenkin kattavampi, jos se koskisi myös kriminalisoidun väkivallan todistajia, kuten monissa kansainvälisissä järjestelmissä.³³⁵ Järjestelmän ulottaminen todistajiin täyttäisi pääasiallisesti eri tehtävää kuin uhreja koskeva järjestelmä, jonka

³³³ Koltola – Näsi 2022, s. 17.

³³⁴ Gutierrez – Kirk 2017, s. 944, Comino – Mastrobuoni – Nicolò 2020, s. 1226–1229.

³³⁵ Esim. Delvino 2019, s. 19, 26–27, Kittrie 2006, s. 1466–1471, Taveriti 2019, s. 22, Timmerman – Leerkes – Staring 2019, s. 13–16, González Beilfuss 2019, s. 19–20, Van den Durpel 2019, s. 21–22.

keskiössä on uhrien oikeuksien toteuttamisen velvollisuus. Todistajien järjestelmiä onkin perusteltu lähinnä valtion rikosprosessuaalisilla tarpeilla ja yleisen turvallisuuden edistämisellä.³³⁶ Sellaista voidaan kuitenkin perustella myös uhrin oikeuksien edistämisellä ja esimerkiksi traumatisoituneen todistajan oikeuksilla.³³⁷ Tämän ohella esimerkiksi Dhingran, Kilbornin ja Woldemikaelin havaitsemaa ilmiötä, jossa paperittomien maasta poistamisen riski vähentää myös heidän läheistensä ilmoitusalttiutta³³⁸, voitaisiin näin ehkäistä niissä tapauksissa, joissa kyseinen läheinen paperiton toimii kriminalisoidun väkivallan todistajana, ja olisi tätä kautta oikeutettu turvallisen ilmoittamisen järjestelmän tarjoamaan suojaan.

Tätä kirjoittaessani pääministeri Orpon hallitus suunnittelee ja valmistelee useita maahanmuuttajien – mukaan lukien paperittomien – asemaa heikentäviä esityksiä.³³⁹ Hallitusohjelmassa ei ole mainintaa turvallisen ilmoittamisen järjestelmän valmistelusta, josta oli viitteitä edellisellä hallituskaudella, jonka aikana tein sisäministeriön tilaaman esiselvityksen mahdollisista järjestelmistä. Hanke vaikuttaa siten olevan toistaiseksi jäissä, vaikka järjestelmän tarve on nähdäkseni sekä aikaisemmin että tämän tutkimuksen perusteella selvä. Pääministeri Orpon hallitusohjelman mukaan: ”Tehostetaan poliisin, Maahanmuuttoviraston ja muiden viranomaisten yhteistyötä palautusten täytäntöönpanemiseksi ja poistetaan tiedonvaihdon esteitä”, eli tämänhetkinen kehitys näyttää vievän lähinnä palomuuereille vastakkaiseen suuntaan.³⁴⁰ Tämän tutkimuksen tekeminen on silti ollut tärkeää sen vuoksi, että kriminalisoidun väkivallan uhriksi joutuvien paperittomien ihmisten oikeuksien heikko tai olematon toteutuminen on jatkuva asiantila, johon puuttumista kansainväliset velvoitteet vaikuttavat edellyttävän. Siksi mielestäni on tärkeää, että aiheesta on saatavilla tutkittua, myös paperittomien omia näkemyksiä käsittelevää, tietoa siinä vaiheessa, kun poliittinen tahtotila paperittomien oikeuksien toteuttamiselle löytyy.

³³⁶ Delvino 2019, s. 31, Taveriti 2019, s. 22.

³³⁷ Delvino 2019, s. 19.

³³⁸ Dhingra – Kilborn – Woldemikael 2022, s. 1383.

³³⁹ Valtioneuvosto 2023, s. 197–207.

³⁴⁰ Valtioneuvosto 2023, s. 200. Kirjoitusasu alkuperäinen.

Liitteet

Liite 1 Kyselylomake (suomenkielinen versio)

Ohjeet:

Lue aluksi tutkimustiedote (oranssi paperi).

Jos et ole tällä hetkellä paperiton, vastaa kysymyksiin sen mukaan, miten olisit toiminut, kun olit paperiton.

Vastaukset annetaan laittamalla rasti ruutuun sen vaihtoehdon kohdalle, joka parhaiten kuvaa omaa mielipidettäsi.

Älä kirjoita lomakkeelle mitään henkilökohtaisia tietoja (esimerkiksi nimeäsi).

Kun olet vastannut kysymyksiin, laita lomake annettuun kirjekuoreen ja liimaa kirjekuori kiinni. Anna kirjekuori sille henkilölle, joka antoi lomakkeen sinulle. Hän antaa kirjekuoren tutkijalle.

Jos haluat keskeyttää tutkimukseen osallistumisen, älä palauta lomaketta.

Toivomme vastauksia 31.05.2023 mennessä.

Suostumus osallistua tutkimukseen. *Tähän kysymykseen täytyy vastata, jos haluaa osallistua tutkimukseen.

- Suostun osallistumaan tutkimukseen. Olen lukenut tutkimustiedotteen (oranssi paperi) ja ymmärtänyt sen sisällön.
- En suostu osallistumaan tutkimukseen. (Jos valitset tämän vaihtoehdon, vastausta ei lueta.)

1. Tilanne 1

Kuvitellaan seuraava tilanne: Olet joutunut väkivallan kohteeksi Suomessa. Sinua on esimerkiksi lyöty tai potkittu. Voit saada apua, jos ilmoitat asiasta poliisille.

Tiedät, että jos ilmoitat väkivallasta poliisille, **poliisi saa tietää sinun olevan paperiton.**

Kun poliisi on tutkinut asian, poliisi lähettää sinut pois Suomesta.

Ilmoittaisitko tässä tilanteessa väkivallasta poliisille?

- Kyllä, ilmoittaisin
- Kyllä, luultavasti ilmoittaisin
- Luultavasti en ilmoittaisi
- Ei, en ilmoittaisi
- En tiedä

2. Tilanne 2

Kuvitellaan seuraava tilanne: Olet joutunut väkivallan kohteeksi Suomessa. Sinua on esimerkiksi lyöty tai potkittu. Voit saada apua, jos ilmoitat asiasta poliisille.

Tiedät, että jos ilmoitat väkivallasta poliisille, **poliisi ei saa kysyä sinulta mitään oleskelulupaan liittyviä kysymyksiä. Poliisi ei siis saa missään vaiheessa tietää, että olet paperiton.**

Pysyt kuitenkin paperittomana.

Jos joudut myöhemmin tekemisiin poliisin kanssa **jostain muusta syystä** (joka ei liity väkivallasta ilmoittamiseen), poliisi voi ottaa sinut kiinni ja lähettää sinut pois Suomesta.

Ilmoittaisitko tässä tilanteessa väkivallasta poliisille?

- Kyllä, ilmoittaisin
- Kyllä, luultavasti ilmoittaisin
- Luultavasti en ilmoittaisi
- Ei, en ilmoittaisi
- En tiedä

3. Tilanne 3

Kuvitellaan seuraava tilanne: Olet joutunut väkivallan kohteeksi Suomessa. Sinua on esimerkiksi lyöty tai potkittu. Voit saada apua, jos ilmoitat asiasta poliisille.

Tiedät, että jos ilmoitat väkivallasta poliisille, **poliisi saa tietää sinun olevan paperiton. Poliisi ei kuitenkaan saa ottaa sinua kiinni tai lähettää sinua pois Suomesta.**

Pysyt kuitenkin paperittomana.

Jos joudut myöhemmin tekemisiin poliisin kanssa **jostain muusta syystä** (joka ei liity väkivallasta ilmoittamiseen), poliisi voi ottaa sinut kiinni ja lähettää sinut pois Suomesta.

Ilmoittaisitko tässä tilanteessa väkivallasta poliisille?

- Kyllä, ilmoittaisin
- Kyllä, luultavasti ilmoittaisin
- Luultavasti en ilmoittaisi
- Ei, en ilmoittaisi
- En tiedä

4. Tilanne 4

Kuvitellaan seuraava tilanne: Olet joutunut väkivallan kohteeksi Suomessa. Sinua on esimerkiksi lyöty tai potkittu. Voit saada apua, jos ilmoitat asiasta poliisille.

Tiedät, että **jos ilmoitat väkivallasta poliisille, voit saada väkivallan uhrille tarkoitetun oleskeluluvan.** Jotta voisit saada oleskeluluvan, sinun pitää osallistua poliisin kuulusteluun tapahtuneesta väkivallasta.

Oleskelulupa annetaan kahdeksi (2) vuodeksi. Myöhemmin voit hakea pysyvää oleskelulupaa.

Ilmoittaisitko tässä tilanteessa väkivallasta poliisille?

- Kyllä, ilmoittaisin
- Kyllä, luultavasti ilmoittaisin
- Luultavasti en ilmoittaisi
- Ei, en ilmoittaisi
- En tiedä

5. Tilanne 5

Kuvitellaan seuraava tilanne: Olet joutunut väkivallan kohteeksi Suomessa. Sinua on esimerkiksi lyöty tai potkittu. Voit saada apua, jos ilmoitat asiasta poliisille.

Tiedät, että **jos ilmoitat väkivallasta poliisille, voit saada väkivallan uhrille tarkoitetun oleskeluluvan.** Jotta voisit saada oleskeluluvan, sinun pitää osallistua poliisin kuulusteluun tapahtuneesta väkivallasta.

Oleskelulupa annetaan siksi ajaksi, kun poliisi tutkii tapahtumaa. Oleskelulupa loppuu, kun poliisi on tutkinut asian.

Ilmoittaisitko tässä tilanteessa väkivallasta poliisille?

- Kyllä, ilmoittaisin
- Kyllä, luultavasti ilmoittaisin
- Luultavasti en ilmoittaisi
- Ei, en ilmoittaisi
- En tiedä

6. Miten seuraavat asiat vaikuttavat siihen, ilmoittaisitko poliisille, jos olisit joutunut väkivallan kohteeksi Suomessa?

Vastaa kaikkiin kohtiin (a–i) rastittamalla se vaihtoehto, joka on lähimpänä omaa mielipidettäsi.

	Ilmoittaisin todennäköisemmin	Ei vaikuta asiaan	Ilmoittaisin vähemmän todennäköisesti	En tiedä
a. Jos väkivalta olisi vakavaa (olis sin saanut vammoja)	☐	☐	☐	☐
b. Jos väkivalta olisi lievää (en olisi saanut vammoja)	☐	☐	☐	☐
c. Jos minun pitäisi kertoa osoitteeni poliisille	☐	☐	☐	☐
d. Jos minun ei tarvitsisi kertoa osoitettani poliisille	☐	☐	☐	☐
e. Jos tekijä olisi tuttavani	☐	☐	☐	☐
f. Jos tekijä olisi tuntematon	☐	☐	☐	☐
g. Jos tekijä olisi paperiton	☐	☐	☐	☐
h. Jos tekijä olisi Suomen kansalainen	☐	☐	☐	☐
i. Jos tekijä olisi poliisi	☐	☐	☐	☐

Tämä kysely oli yksi tapa selvittää paperittomien ihmisten mielipiteitä. Seuraavaksi kysytään, mitkä ovat parhaita tapoja kysyä paperittomien ihmisten mielipiteitä.

7. Silloin kun Suomessa suunnitellaan paperittomien ihmisten elämään vaikuttavien lakien muuttamista, **millä tavoin haluaisit, että sinun mielipidettäsi kysytään?**

Voit valita useamman vaihtoehdon.

- Haluaisin, että minun mielipidettäni kysytään **paperisella lomakkeella**
- Haluaisin, että minun mielipidettäni kysytään **internet-lomakkeella**
- Haluaisin, että minua haastatellaan **kasvokkain**
- Haluaisin, että minua haastatellaan **puhelimitse**
- Haluaisin vastata kysymyksiin **yhdessä muiden paperittomien ihmisten kanssa**
- Haluaisin vastata kysymyksiin **yhdessä jonkun muun kanssa**
- Haluaisin vastata kysymyksiin **yksin**
- Haluaisin vastata kysymyksiin **järjestön tiloissa** (esimerkiksi diakonissalaitoksella)
- Haluaisin vastata kysymyksiin **muussa julkisessa tilassa** (esimerkiksi kirjastossa)
- Haluaisin vastata kysymyksiin **anonymisti** (kertomatta nimeäni)
- Haluaisin vastata kysymyksiin **omalla nimelläni**
- En tiedä

Lopuksi sinulta kysytään muutamaa taustatietoa itsestäsi. Jos vastaat näihin kysymyksiin, saamme tärkeää tietoa eri ihmisryhmistä. Sinun ei tarvitse antaa näitä tietoja, jos et halua.

8. Minkä ikäinen olet?

- Alle 30
- 30–45
- 46–60
- Yli 60
- En halua sanoa

9. Mikä on sukupuolesi?

- Nainen
- Mies
- Muu
- En halua sanoa

10. Mistä maasta olet lähtenyt Suomeen?

- Afganistan
- Irak
- Somalia
- Syyria
- Turkki
- Venäjä
- Muu
- En halua sanoa

11. Oletko tällä hetkellä paperiton?

- Olen tällä hetkellä paperiton
- En ole tällä hetkellä paperiton, mutta olen aiemmin ollut paperiton Suomessa
- En halua sanoa

12. Kuinka kauan olet ollut Suomessa?

- Alle vuoden
- 1–2 vuotta
- 2–5 vuotta
- Yli 5 vuotta
- En halua sanoa

SILE

Lämmin kiitos, että osallistuit tutkimukseen! Jos haluat osallistua myöhemmin saman tutkimusryhmän haastatteluun, jossa näistä asioista keskustellaan syvemmin, ilmoita sille järjestölle, jonka kautta sait tiedon tästä kyselystä. Tulevasta haastattelututkimuksesta kerrotaan lisää myöhemmin.

Jos sinulla on kysyttävää tästä tutkimuksesta, voit olla yhteydessä tutkijoihin. Sähköposti: [sähköpostiosoite], p. [puhelinnumero].

Jos olet joutunut väkivallan tai muiden laittomien tekojen kohteeksi, voit saada apua Rikosuhripäivystyksen kautta: <https://www.riku.fi/rikoksen-uhrina/ulkomaalaistaustainen-ihminen-rikoksen-uhrina/>. p. 116 006 (puheluun vastataan suomeksi).

Jos haluaisit psykologista apua ammattilaiselta, voit olla yhteydessä Mieli ry:n ammattilaisiin: <https://mieli.fi/tukea-ja-apua/>. p. 09 2525 0111 (puheluun vastataan suomeksi).

yhteystiedot:

Jos haluat lisätietoja tutkimuksesta, voit kysyä tutkijalta:
Nea Peltoniemi
p.
[puhelinnumero],
[sähköpostiosoite]

Tutkimuksesta vastaa Anne Alvesalo-Kuusi
p.
[puhelinnumero],
[sähköpostiosoite]

lisätietoa:

Tietosuoja-
seloste:

bit.ly/sileinfo

HEI!

Olen Nea Peltoniemi. Kutsun sinut osallistumaan tutkimukseen.

Tutkimuksen tarkoitus on selvittää paperittomien ihmisten mielipiteitä heidän elämäänsä vaikuttavien lakien muuttamista varten.

Tutkimuksessa selvitetään, minkälainen laki pitäisi tehdä, jotta paperittomat ihmiset voisivat ilmoittaa poliisille, kun heitä on vahingoitettu väkivallalla. Lisäksi tutkitaan sitä, mikä olisi hyvä tapa selvittää paperittomien ihmisten mielipiteitä, kun muutetaan heidän elämäänsä vaikuttavia lakeja.

Tämän tutkimuksen toteuttaa tutkimusryhmäni Turun yliopistossa.

Osallistu tutkimukseen!

Etsimme osallistujiksi 18 vuotta täyttäneitä ihmisiä, jotka ovat tällä hetkellä paperittomia tai jotka ovat aiemmin olleet paperittomia Suomessa. Ihminen on paperiton, jos hän ei saisi lain mukaan olla Suomessa.

Tutkimuksessa vastataan joko paperilomakkeella tai internetissä kahteentoista (12) kysymykseen. Lomakkeeseen ei tarvitse kirjoittaa vastauksia. Vastaukset valitaan muutamasta vaihtoehdosta laittamalla rasti ruutuun. Kysymyksiin vastaaminen vie noin 10–20 minuuttia.

Kysymyksissä esitetään kuviteltuja tilanteita ja kuviteltuja sääntöjä. Tämän jälkeen kysytään, ilmoittaisitko poliisille, jos olisit tällaisessa tilanteessa. Lisäksi esitetään muutama muu kysymys.

Tutkimukseen voi osallistua täyttämällä kyselylomakkeen 31.05.2023 mennessä.

Vapaaehtoisuus

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Sinun ei tarvitse vastata mihinkään, mihin et halua. Voit koska tahansa keskeyttää tutkimukseen osallistumisen. Sinun ei tarvitse kertoa kenellekään, miksi et halua osallistua.

Voit kysyä meiltä mitä tahansa ennen kyselyn täyttämistä tai sen jälkeen. Tavoitat meidät sähköpostilla osoitteesta [sähköpostiosoite] ja puhelimitse [puhelinnumero].

Tutkittavan oikeudet

Sinulla on oikeus tarkastaa tai oikaista antamasi tiedot. Voit myös kertoa meille, että et halua tietojasi käsiteltävän. Voit tehdä valituksen henkilötietojesi käsittelystä. Tavoitat meidät sähköpostilla [sähköpostiosoite].

Jos sinulla on kysyttävää oikeuksistasi, voit kysyä yliopiston tietosuojavastaavalta dpo@utu.fi.

Suojaan keräämäni henkilötiedot

Emme kerää sinusta mitään sellaisia tietoja, joita et itse halua antaa. Emme myöskään kerää tietoja, joista sinut voidaan suoraan tunnistaa. Emme esimerkiksi kysy nimeäsi.

Vastauksesi kyselyyn näkee vain tutkimusryhmä Turun yliopistossa.

Jotta voimme käsitellä henkilötietojasi tutkimuksen toteuttamiseksi, meillä on oltava siihen riittävä peruste. Tässä tutkimuksessa käsittelemme tietojasi yleisen edun perusteella. Pyydämme sinulta suostumuksen osallistua tutkimukseen.

Käsittelemme tutkimuksessa saadut tiedot luottamuksellisesti ja nimettömästi. Olemme käyneet yliopiston tietosuoja- ja tietoturvakoulutukset. Noudatamme yliopiston ohjeita.

Tietojasi käsitellään Suomessa, eikä niitä siirretä ulkomaille.

Tutkimuksen tulokset

Tutkimuksessa kerättyjä tietoja käytetään SILE-tutkimuksessa (<https://www.hiljaisetoimijat.fi>) sekä Nea Peltoniemen oikeustieteen Pro Gradu -tutkielmassa. Tietoja ei käytetä mihinkään muuhun. Vastauksia käsitellään tilastollisesti siten, että ketään osallistujaa ei voi tunnistaa.

Tulokset julkaistaan niin, ettei sinua voida tunnistaa. Tutkimuksen tulokset ovat kaikkien hyödynnettävissä. Tutkimuksesta valmistuu tieteellisiä julkaisuja, joiden kautta jaetaan uutta tietoa. Aiheesta pidetään myös esityksiä ja annetaan opetusta. On mahdollista, että tuloksia käytetään apuna, kun Suomen lakia ja muita sääntöjä muutetaan.